

N Á R O D N Í P A M Á T K O V Ý Ú S T A V

edice odborné a metodické publikace

HISTORICKÝ INTERIÉR A ŘEČ MATERIÁLŮ

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

HISTORICKÝ INTERIÉR A ŘEČ MATERIÁLU

Publikace byla vytvořena s finanční podporou projektu MK ČR NAKI II: Řeč materiálu – tradiční řemeslné technologie pro záchranu kulturního dědictví a současný životní styl (DG18P02OVV030).

Lektoroval: Mgr. Jiří Křížek, PhDr. Jan Štěpánek, Ph.D.

Metodika navazuje na práci kolektivu autorů Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací, kterou publikoval Národní památkový ústav v roce 2011 (ISBN 978-80-87104-86-6). Jednotlivé kapitoly se věnují podrobněji několika fenoménům, které měly v historickém interiéru vedle nesporné a někdy i zásadní estetické role především účel praktický. Historické podlahy, topná tělesa nebo čalounění mají v interiérech nezastupitelné místo a svým prostřednictvím objektivně vypovídají o důležitých detailech dobového životního stylu. Řeči svého materiálu vypovídají o vkusu i praktických potřebách majitelů a jsou hmatatelným svědectvím nejen o technických dovednostech, ale rovněž o úrovni estetického cítění tvůrců. Publikace je určena především kurátorům NPÚ a dalším pracovníkům této instituce, kteří se zabývají záchranou a prezentací historických interiérů.

OBSAH

Úvod	4
Historické materiály a jejich obraz v ikonografii a písemných pramenech k interiérum hradů a zámků. Historické materiály v interiéru aristokratického sídla	6
Eva Lukášová	
Historické parketové podlahy a dopad jejich kvality na vzhled historického interiéru	24
Ivana Troupová, Michaela Raichlová, René Caran, Luděk Němec	
Historická kachlová kamna v historickém interiéru	46
Ludmila Ourodová-Hronková, Sylva Antony Čekalová, Radka Bukovjanová, Vít Pešek, Libor Soukup	
Autenticita versus rekonstrukce – kvalitativní aspekty při restaurování a rekonstrukci historického čalounění	114
Kateřina Cichrová	
Digitální technologie jako neinvazivní pomocník při prezentaci historického interiéru	142
Kateřina Cichrová, Eva Lukášová, Ladislav Tejml	
Seznam pramenů a literatury	172
Resumé	180

Vydal Národní památkový ústav, územní památková správa v Českých Budějovicích, 2022

Koncepce a redakce: Kateřina Cichrová, Michaela Váchová

Autoři: Kateřina Cichrová, Eva Lukášová, Ludmila Ourodová-Hronková, Ladislav Tejml, Ivana Troupová, a kol.

Jazyková redakce: Ilona Staňková

Překlad anglického textu: Miloš Müller

Ilustrace a fotografie (pokud není uvedeno jinak): Archiv NPÚ, Kateřina Cichrová, Stanislava Slavková, Ladislav Tejml, Zdeněk Troup

Grafická úprava a sazba: Daniel Dědek

Tisk: Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Náklad: 400 ks

ISBN 978-80-87890-39-4

Poděkování všem kolegům, kteří přispěli ke vzniku publikace: Stanislava Bigasová, Stefania De Blasi, Pavel Ecler, Kateřina Hlavničková, Peter Jamieson, Petr Kuthan, Milena Hajná, Alena Kadavá, Radka Kalabisová, Vladimíra Lipská, Šárka Kosová, Karel Mašek, Martina Nováková, Vendulka Otavská, Barbara Peacock, Jiří Pec – 3D Studio - FaVU VUT Brno, Johann Pianning, Zdenka Prokopová, Bertrand Rondot, Markéta Slabová, Stanislava Slavková, Věra Smolová

HISTORICKÝ INTERIÉR A ŘEČ MATERIÁLŮ

motto:

*„Každá součást historického interiéru
je neopakovatelnou, mnohvrstevnou výpovědí
pro budoucí generace“*

Metodika navazuje na práci kolektivu autorů **Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací**, kterou publikoval Národní památkový ústav v roce 2011 (ISBN 978-80-87104-86-6)

V následujících kapitolách se věnujeme podrobněji několika fenoménům, které měly v historickém interiéru vedle nesporné a někdy i zásadní estetické role především účel praktický.

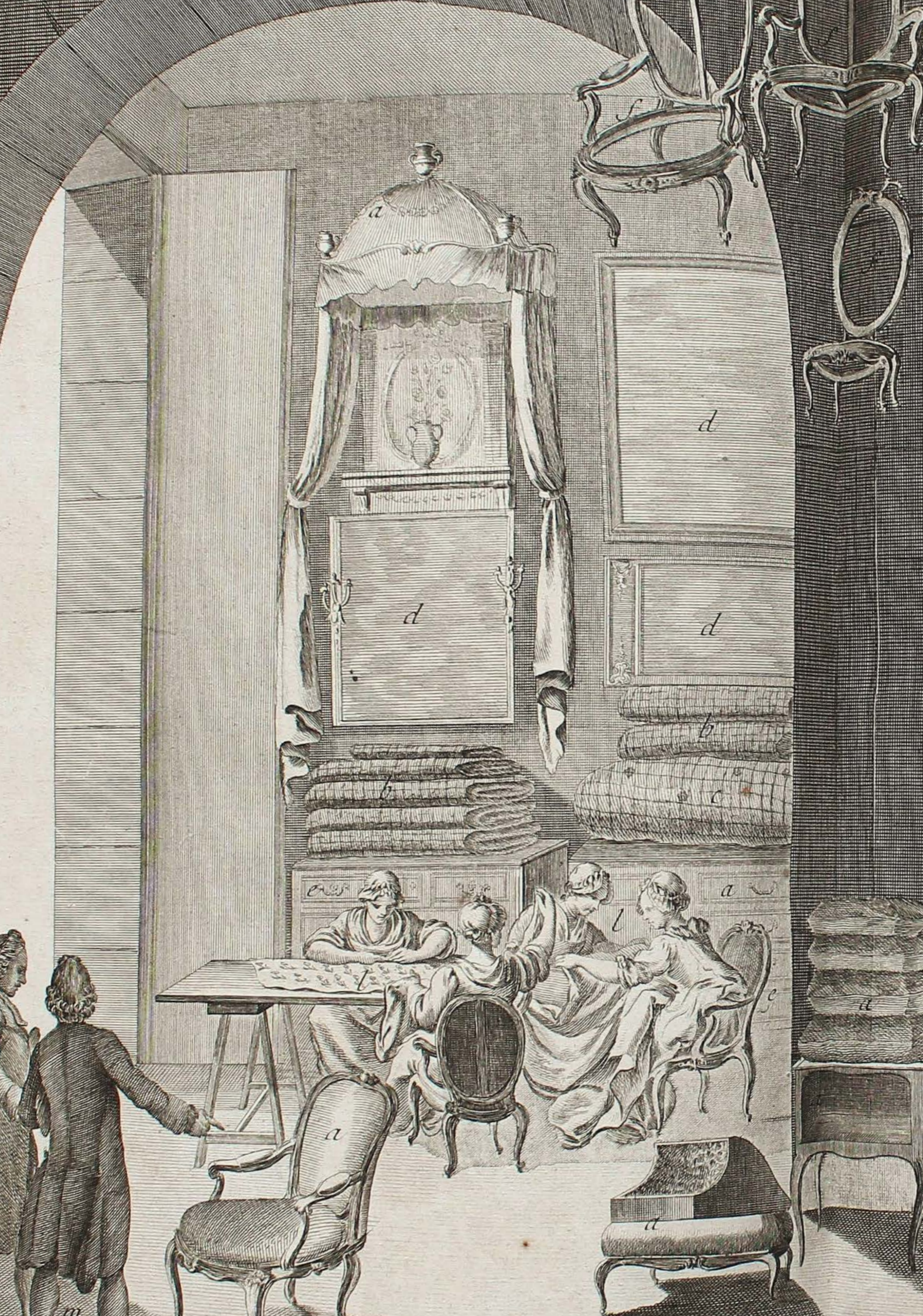
Historické podlahy, topná tělesa nebo čalounění mají v interiérech nezastupitelné místo a svým prostřednictvím objektivně vypovídají o důležitých detailech dobového životního stylu. Řečí svého materiálu vypovídají o vkusu i praktických potřebách majitelů a jsou hmatatelným svědectvím nejen o technických dovednostech, ale rovněž o úrovni estetického cítění tvůrců.

Je naším úkolem rozšiřovat povědomí o těchto kvalitách a snažit se je uchovat v co nejkomplexnější podobě pro další generace.

*Řeč materiálu beze slov může být pro vnímavého
pozorovatele velice výmluvnou inspirací.*

Pohled do interiéru s čalounickým zbožím, Encyclopédie des sciences, des Arts et des métiers, Tome 9., 1765, ZK HL 05332, Státní zámek Hluboká (na protější straně).

Historické materiály a jejich obraz v ikonografii a písemných pramenech k interiéřům hradů a zámků

Eva Lukášová

Historické materiály v interiéřu aristokratického sídla

Přístup k rehabilitaci historických interiéřů hradů a zámků, interiéřových dekorací a historického mobiliáře je založen na řadě odborných postupů a specifických znalostí historických materiálů, z nichž byly jednotlivé artefakty v minulosti vytvořeny. V současnosti již není předmětem odborné diskuze, zda obnovovat historickou podobu interiéřů zpřístupněných hradů a zámků způsobem, v němž je při instalacích a reinstalacích prohlídkových tras aristokratických sídel otevřených veřejnosti prioritou poznat v maximálně možné míře skutečnou podobu těchto prostor v minulosti a odborným přístupem se jí co nejvíce a co nejexaktněji přiblížit. Velké i menší projekty památkových institucí v řadě zemí již realizují příkladné projekty, kdy je obnovovaný či doplňovaný historický interiéř rehabilitován na základě pečlivé odborné teoretické, heuristické a technické přípravy, s cílem vysoké kvality použitých materiálů a restaurátorské práce na poli uměleckého řemesla i výtvarného umění. Řešena je nejen záchrana a zachování vzácně autentických prostor, které se ve svých dekoracích a v některých případech i ve svém vybavení movitým zařizováním a sbírkami dochovaly zcela či zčásti *in situ*. Cestou, jíž je možno se více přiblížit historické skutečnosti, může být i návrat rozptýleného mobiliáře či obnova původních nedochovaných dekorací.

Tento odborně i technicky náročný proces je realizován postupně. Cílem není za krátkou dobu dekoratérsky přeměnit či vybavit celé sledy místností a následně je čas od času opět přetvářet. Důraz na kvalitu koncepce, odborné přípravy, technického provedení a použitých materiálů upřednostňuje postupnou realizaci. Vynaložené prostředky lze však považovat za vysoce udržitelné a účelné, neboť při správné preventivní péči mají takto rehabilitované interiéřy – vedle své mimořádné estetické a o historii vypovídající hodnoty – naději na skutečně dlouhodobou existenci.

S nároky na vysokou kvalitu jsou postupně obnovovány interiéřy zámku Versailles: krok za krokem, místnost za místností je v tomto dlouhodobém projektu rehabilitováno sídlo, jež se stalo předobrazem mnohých zámků konce 17. a 18. století a zásadně ovlivnilo podobu aristokratických rezidencí v Evropě. Pečlivý odborný výzkum historie interiéřů, snaha po zpětném získání revolucí rozptýleného mobiliáře, zhotovování dokonalých kopií historických tkanin z identických materiálů na základě výzkumu a technologického rozboru dochovaných relikvií přináší vysoce oceňované výsledky. Také rehabilitace válkou zničených staveb a interiéřů sídel saských kurfiřtů a králů v Drážďanech je právě nyní v interiéřech realizována na nejvyšší odborné teoretické i praktické úrovni. Tam, kde nedostatek financí donutil odborníky anglického National Trustu používat v 50. a 60. letech náhražkové materiály textilních dekorací například v podobě mercerizované bavlny suplující hedvábí, jsou v posledních dekadách tyto realizace nahrazovány artefakty odpovídající kvality a úrovni. Příkladné projekty jsou realizovány v zámcích savojské dynastie, ve Stupinigi i jinde, s péčí o dochované původní luxusní tkaniny, s citlivým přístupem k zachování autentických povrchů boiserií a s respektem k patině stáří. Nejen v evropských sídlech je takovýchto příkladů mnohem více.

I pro historické interiéřy stále platí mnoho z myšlenek původně určených pro historické stavby, které uchování historických materiálů věnoval William Morris a jeho přátelé, zakládající v roce 1877 Společnost pro ochranu starobylých budov – The Society for the Protection of Ancient Buildings (SPAB) – ... *Materials and construction methods embodied in building fabric illustrate changes in people's ideas, tastes, skills and relations with their locality. Fabric also holds character and beauty; their surfaces, blemishes and undulations of old buildings speak of the passage of time and of lives lived. Wear and tear adds beautiful patination that new work can only acquire through the slow process of ageing... The oldness of a historic building is a precious quality. It is the patina of age that distinguishes old from new...*¹

¹ ...Materiály a konstrukční metody vložené do struktury budov dokládají změny lidských myšlenek, vkusu a umu i vztah ke svému místu. Také struktura má svůj charakter a krásu; povrchy, vady a nerovnosti těch starých budov hovoří o chodu času a prožitých životech. Opořebení dodává krásnou patinu, které mohou nové věci dosáhnout pouze pomalým procesem stárnutí... Stáří historických budov je vzácná hodnota. Je to patina věků, co odlišuje staré od nového...

Pokud autoři Manifestu a členové SPAB vůbec připustili a dodnes připouštějí vklad nových materiálů v krajním případě naprosté nezbytnosti, byla a je zdůrazněna potřeba pečlivého plánování a příslušné řemeslné odbornosti ... *good repair deals quietly and modestly with the problem, with a skilled repairer knowing when to hold back and when to intervene with the aim that work is done quietly, modestly and humbly but effectively... a careful choice of materials is essential...*²

Tato slova, datovaná do počátku poslední čtvrtiny 19. století a ideje rozvíjené odborníky v řadě dalších zemí, včetně památkové péče v prostředí Čech a Moravy, by měla být imperativem pro všechny odborníky, restaurátory, umělecké řemeslníky, ale i kastelány hradů a zámků, kteří jsou do realizací rehabilitace historických interiérů, jejich instalací a reinstalací zainteresováni. Platí nejen pro kvalitu konzervace a restaurování, ale i kvalitu nově použitých dekorativních materiálů, šetrné konzervování povrchů a také pro výběr movitých artefaktů, pokud se původní nedochovaly.

V řešení těchto úkolů je prvořadé studium dochovaných hmotných památek, rozpoznání jejich datace, technologií, materiálů a postupů, jež byly použity při jejich tvorbě.³ Pro poznání datačního období v jeho ucelenějších souvislostech a zasazení artefaktů včetně nástěnných dekorací do širších vztahů v rámci historického interiéru mohou pomoci historické prameny, ikonografické i písemné. Materiály, jejich barevnost, jejich vlastnosti měly v historii svůj účel nejen estetický a odpovídající stylu, dobové módě, ale i praktický a také reprezentační, prezentovaly společenský status a bohatství objednavatele. Toto je třeba mít vždy na paměti. Taková premisa sama vylučuje používání nehodnotných náhražek, například u textilií. Není žádný důvod, proč by si aristokraté na své stěny a nábytkové předměty pořizovali tkaniny ve své době považované za obyčejné, s nimiž se lze v inventářích setkat u mobiliáře v místnostech služebnictva. Použití takových textilií či moderními technikami přenesené vzory, byť podle původních tkanin, na takovéto materiály postrádá při rehabilitaci smysl. Historická výpověď je nulová, ba zavádějící, a vynaložené prostředky zbytečné.

Historické prameny, ikonografické a písemné, pomohou také zasadit rehabilitovaný interiér do širšího kontextu samotného sídla. Pro knížecí rezidence, přední rodová sídla městská i venkovská, pro mimořádně upravované zámky vyzdobené a zařizované majiteli při příležitosti návštěv panovníků či významných historických a rodinných událostí a setkání, byly často pořizovány mnohem náročnější a nákladnější interiéry, včetně použitých materiálů, než pro okrajové zámky užívané méně nebo ty, jejichž prostory byly v určitém období přenechány správám panství. V takových se však někdy dochovaly místnosti se vzácnými dekoracemi ze starších období, kdy byly majiteli preferovány, neboť prostory, které nebyly následně utilitárně upraveny a užívány, nepodléhaly módě a nebyla zde potřeba nových přeměn.

Většina zámeckých sídel procházela v průběhu času určitým vývojem, stylovými proměnami, úplnými či částečnými, větší či menší frekvencí užívání. Je znakem kvalitní erudice odborníků, kteří se rehabilitací aristokratických sídel zabývají, správně rozpoznat hodnoty dochovaného interiéru, jeho architektury, dekorací i zachování původních sbírek a zařízení, a správně zvolit datační období do něhož bude rehabilitace – instalace, reinstalace směřovat. Dochované interiéry s významnými a početnějšími prvky, s dekoracemi i původním mobiliářem starších datačních období, 17. a 18. století, případně i dob předcházejících, jsou zejména v českých a moravských zámcích vzácné a měly by být zohledněny. Naprostá většina současných instalovaných interiérů zámků Čech a Moravy prezentuje období druhé poloviny 19. století a i interiéry doby klasicismu a biedermeieru jsou spíše vzácností. Tam, kde jsou prvky starších časových období významně dochovány, jsou současné reinstalace do doby nyní obvykle uplatňované druhé poloviny 19. století zbytečnou ztrátou, jak z hlediska památkové péče, tak i vzhledem k prezentaci návštěvníkům.

Důležité je také studium a poznání základních kánonů jednotlivých stylových období historického interiéru, včetně preferovaných materiálů, upřednostňované barevnosti a úprav povrchů, i závazné dispozice místností a závazného způsobu rozmístění mobiliáře v prostoru.

2 ...dobrá oprava se problémem zabývá v poklidu a zdrženlivě se zkušeným opravářem, který ví, kdy se držet zpátky a kdy zasáhnout, s cílem vykonat práci decentně, zdrženlivě, skromně ale efektivně...pečlivý výběr materiálů je esenciální. Výklad filozofie konzervace historických památek deklarovaný SPAB, založená při vydání „the Manifesto“ Williamem Morrisem, Philipem Webbem a dalšími. Manifesto of the Society for the Protection of Ancient Buildings, sepsané Williamem Morrisem, bylo publikováno v Athenaeum 23. 6. 1877 (no. 2591, p. 807), in: SLOCOMBE, s. 7–15. (překlad autorka studie).

3 Význam prvotního průzkumu, umělecko-historického a restaurátorského, je prvotním nezbytným předpokladem, více v METODIKA PRŮZKUMŮ VYBRANÝCH SKUPIN PŘEDMĚTŮ UMĚLECKÉHO ŘEMESLA, 2019.

Některé z těchto kánonů procházely historickým interiérem po staletí a měly i své historické materiály určené pro různé části sídel. Tyto významné skutečnosti také souvisely se způsobem života ve velkém domě, se střídáním místností užívaných majiteli během dne, s používáním společenských prostor. Jiné části zámků a zde používané předměty a materiály souvisely s úkoly, které musely být vykonávány služebnictvem různé úrovně v různých prostorách. Významným fenoménem, který ovlivňoval podobu a dispozici sídel, byla také zcela závazná kurtoazie v rámci rodiny i mimo ni a daný odstup personálu všech stupňů od majitelů a jejich hostů.

Ani druhá polovina 19. století se bez některých těchto kánonů a mnoha zvyklostí neobešla a řada z nich přetrvala až do dvacátého století. Interiéry této doby nebyly pouhým prostorem, kde bylo rozmístováno cokoli kamkoli ze všech předchozích datačních období. I zde byly uplatňovány stylové vzory. Na zámcích také stále pracovalo služebnictvo, a to až do zániku jejich obytné funkce, byť v početně menší sestavě než například v 18. století. Trend sice směřoval k prvním projevům a znakům postupného uplatňování soukromí majitelů zámků v jimi obývaných prostorách ve smyslu dnešního chápání intimity, dříve zcela nevídané, ale mnoho způsobů z minula zůstávalo. Mnohé velké sály a velké jídelny sídel, pokud si zachovaly svou funkci a nebyly změněny v salony, měly stále, stejně jako v minulosti, sporé vybavení s rozmístěním sedacího nábytku kolem stěn po způsobu předchozích staletí, jak dokládají historické fotografie. Místnosti apartmánů panstva i hostinských pokojů byly vedle společenských místností i nadále všeobecně reprezentativní, určené i pro prezentaci dalším pozvaným. Zároveň se však vedle dekorací pokoje vybavovaly s logikou obytného prostoru novější doby, kdy některé úkony, dříve bezvýhradně patřící do povinností služebnictva, jakým bylo například oblékání, si mohli někteří z majitelů v určitých případech zastat sami. Předměty zařízení měly svůj účel podle postupně se měnícího způsobu životního stylu. Použité materiály zůstávaly zčásti stejné či se dále proměňovaly podle střídání jednotlivých stylových období nebo v souvislosti s oblibou nových či znovuobjevených médií.

Ikonografické a písemné prameny

Ikonografické prameny zachycující podobu historického interiéru v malbě či kresbě jako součásti zobrazeného výjevu či jako vlastní vyobrazení místnosti jsou jedinečným zdrojem, jenž dává nahlédnout do prostor minulých dob. Jejich studium vede k bližšímu pochopení historického interiéru různých datačních období a provází odborný přístup k rehabilitaci těchto prostor a historických materiálů od počátků výzkumu na tomto poli, zahájeném díly italského historika umění Maria Praze⁴ a také odborníky Victoria and Albert Musea v Londýně v 60. letech 20. století.⁵ Nejen vynikající artefakty italské a nizozemské malby doby renesance a baroka mohou v řadě případů velmi věrně vypovídat o materiálech a barvách použitých na předmětech a dekoracích dobových interiérů, v nichž se jejich výjevy odehrávají. Také žánrové malby například francouzských a italských autorů 18. století přinášejí mimořádnou výpověď o historickém interiéru aristokratických sídel i o kurtoazii tehdejší společnosti, s níž podoba prostor paláců a zámků souvisela. Obliba drobnějších maleb v podobě akvarelů, kvaší či kreseb, někdy i olejomalby, pak provází zobrazení aristokratického interiéru a jeho proměny od konce 18. století a po celé století devatenácté. Tato módní vlna, v některých případech i amatérských autorů z okruhu zámecké společnosti, zasáhla ve velké míře také prostředí českých a moravských zámků, nechýbí ani pohledy do sídel a apartmánů v rezidenčních městech, ve Vídni, v Praze, Brně. Od poslední třetiny 19. století se stále více uplatňovala i historická fotografie. Tento ikonografický pramen je však přirozeně ochuzen o výpověď o barevném pojednání interiéru. Stejně jako zobrazení předchozích dob jej však lze komparovat s dochovanými artefakty, které jsou pro toto období například v našich fondech mnohem početnější.

4 Mario Praz (1896–1982), spisovatel a historik umění obrátil pozornost k ikonografii historického interiéru jako historickému prameni zejména svým dílem *La filosofia dell'arredamento: i mutamenti nel gusto della decorazione interna attraverso i secoli dall'antica Roma ai nostri tempi*. Milan: Longanesi 1964, v anglickém vydání *An Illustrated History of Interior Decoration, from Pompeii to Art Nouveau*. London: Thames and Hudson, 1964. Jeho sbírka umění s řadou děl věnovaných zobrazení historických interiérů je zpřístupněna v římském apartementu, kde žil, proměněném ve zpřístupněné muzeum.

5 Počátky odborné práce na tomto poli zde souvisejí s dílem historika umění Petera Thornthna (1925–2007), kurátora sbírek především ve Victoria and Albert Museu, autora významných prací o historickém textilu a historických interiérech.

Z mnoha písemných pramenů vážících se k hradům a zámkům také majetkové soupisy – historické inventáře – přináší rozličnou výpověď o podobě a o předmětech zaznamenaných místnostech, včetně materiálů, výjimečně technik, ze kterých a kterými byly zhotoveny. Některé z těchto pramenů jsou velmi lakonické a obsahují jen prostý výčet sepsovaných předmětů bez dalších upřesnění, z jiných je možno získat detailnější informace.

Tyto soupisy jsou také jedním z mála zdrojů, které nám přináší širší informace o prostorách hospodářského zázemí zámku a o místnostech určených pro služebnictvo a další personál domu v průběhu staletí. Takové místnosti nebyly pouhými zjednodušeně vybavenými pokoji s téměř stejným zařízením jako pokoje panské, jen skromnějším a o něco méně početným. Materiály zde umístěných předmětů, většinou jen základního nutného vybavení pro obydlení, byly velmi prosté jak v použitém dřevu a jeho povrchové úpravě, tak v textiliích, ve vybavení postelí. Předměty byly jednoduché, zdejší úložný nábytek byl většinou určen pro panské předměty, o něž mělo služebnictvo, včetně osobních sloužících, pečovat. Občas jsou zde zaznamenány odložené kusy panského nábytku, popsané jako staré, špatné či sešlé. Jen nejvýše postavený personál měl o něco lepší vybavení.

Historické materiály v inventárních soupisech

Obecně platí, že pokud autoři zámeckých či palácových inventářů věnovali záznamům více prostoru, určité podrobnosti z hlediska materiálu, případně tvaru a vzhledu, uváděli často při popisech textilního vybavení v jednotlivých místnostech, na čalounění nábytku, na ložích a jejich vybavení, v některých případech i na špalírech – čalounech na stěnách. Mohla být uváděna jejich barevnost (která bývala někdy zachycena i v samotném názvu místnosti), druhy tkanin, jejich raport neboli vzor, zdobení, použité posamenterie – dekorační borty, šňůry, střípce a jejich materiál včetně drahých kovů. Výjimečně mohly být také uvedeny techniky: například výšivky, zdobení posamenteriemi a jinými dekoracemi a podobně. Často bývaly v inventářích uváděny také tapiserie, zde se upřesnění týkalo nejčastěji jejich velikosti a obrazových námětů. Také tkané koberce patřily k obvyklým výčtům v soupisech. Pro mnohé historické inventáře všech období platí, že textilní a kožené špalíry (a později i papírové tapety) byly uváděny jen v některých případech. V řadě seznamů chybí, i když víme z jiných pramenů, že jimi byly stěny vyzdobeny. Úředníci je často do majetkového soupisu nezahrnuli.

Dalším šířeji zmiňovaným médiem v inventářích byly druhy dřev, z nichž se nábytkové předměty a další rozličné součásti vybavení místností zhotovovaly. Důraz byl často kladen na rozlišení tvrdého a měkkého dřeva, u tvrdých druhů dřev mohlo být dále upřesněno dřevo ořechové, dubové, bukové, lipové, mahagonové, dřevo z turecké lísky a další. Techniky výzdoby, pokud byly zachyceny, upřesňovaly polychromii, laky, vykládání a dekorativní tvary. Některé soupisy v inventářích uváděly i boiserie – neboli táflování a lambrisy – lambrie stěn, obvykle nazývané *leisten* či *lambris leisten*, například pro interiéry stylu rokoka i klasicismu provedené často ve světlých a bílých barvách laků, jež architekti těchto období upřednostňovali.

Velká pozornost byla věnována použitým drahým kovům, zlacení, stříbření, výslovně zmiňovány byly v některých soupisech i takto dekorované rohy a úchyty nábytku, které měly kromě luxusního vzhledu i velký význam pro orientaci v pokojích v noční době a příšeří. Svými odlesky i při minimálním zdroji denního světla či sporého nočního osvětlení pomáhaly v pohybu v místnosti. Podobnou službu poskytovaly i bronzové či cínové dekorace, jež byly – stejně jako stříbro – sluhy pravidelně cíděny. U luxusních artefaktů mohly inventáře zaznamenávat i další výjimečné materiály, jako byla želvovina, slonovina, perleť, zrcadlovina, později i porcelánové medailony a podobně. Zmiňovány byly pod různými názvy i orientální laky, nazývané *indianische* či *vieux lacque*.

Zpravidla, i když ne vždy, bývaly v místnostech popisovány krby a kamna, často včetně příslušného vybavení, u krbů se železnými i dekorativními kozlíky, se sadami příslušného náčiní a také se zástěnami, které patřily i k některým keramickým kamnům.

Materiál či technika byly často uváděny u rozličných druhů osvětlení, sklo, bronz, zlacené nebo stříbřené dřevo, někdy i včetně podrobnějšího popisu. Zmiňovány mohly být počty ramen závěsných i nástolních chandelierů, bronzová či skleněná zrcadla u nástěnných ramen. I samotná zrcadla byla v některých případech popisována detailněji, včetně rámu či dekorací výbrusem.

Pozornost věnovali autoři soupisů také rámcům obrazů. V nemalém počtu inventářů se u obrazových sbírek dozvídáme pouze informace o podobách jejich rámců a o velikost jednotlivých artefaktů. Informace o námětech či autorech maleb zde chybí, autoři inventářů pouze zaznamenali, zda obrazy byly velkých, malých či středních rozměrů.

Bezpočet zaznamenaných dekoračních artefaktů a drobností, tzv. *nippés*, zdobících interiéry, i soupisy užitných, často velmi luxusních předmětů z panských pokojů i zařízení z hospodářského zázemí zámku a pokojů personálu přináší pestrou paletu materiálů, z nichž byly zhotoveny. Některé z historických inventářů byly vytvořeny jako druhotné, sepsané podle jednotlivých předmětů a také materiálů, například porcelánu, keramiky (majoliky, kameniny), skla, cínu, mědi, plechu, textilu včetně oděvů, interiérových tkanin i tzv. bílého prádla, *weisse wasche*, ložního a stolního. Až na ojedinělé výjimky, svázané zejména s popisem sakrálních prostor, byly vždy samostatně sepsovány předměty z drahých kovů, šperky, stolní a jiné stříbro, případně uložená hotovost v drahém kovu.

Poznání, které tyto výčty zařízení a sbírek přináší, mohou doplňovat informace z účetních dokladů, pokud byly v archivních pramenech dochovány, z korespondence a pamětí v rodových archivech a knihovnách a z dalších písemností, vážících se k jednotlivým sídlům.

Materiály v historických inventářích

(výběr příkladů z historických pramenů)⁶

Nábytkové předměty, druhy dřev, povrchové úpravy

Zámek Kostelec nad Černými Lesy, 1618: ... Almara bílá se 4 příhradami v ní sklenic benátskýho skla plno

Zámek Bučovice, 1673: ... lůžko ořechový pozlacený ... stoleček malej ořechovej ... lůžko bílé pozlacené ... stuol zelený ... truhlice zelená dlauhá ... stuol fládrovej s přihrádkama vůkol ... almarmy s zelenejma mřížkama ... stoleček mramorovej ... lůžko pozlacený se čtyřmi sloupy ... stuol bílej (na něm koberec tureckej) ... stolice noční bílá ... almarmy zelený ... truhla železná červená ... lůžko bílé pozlacené krumplováním po jedné straně ... stuol mramorovel strakatej ... lůžko ořechový pozlacený ze čtyřmi sloupy ... tabule bílá ... stuol bílej ... stuol dvojatej ořechovej ... kredenc – tabule ořechová ... stoly s sloupami ... almarmy vykládaný ... stolice nová nepřetažená, kderá se na železnejch paličkách leckde obrátiti může ... stolice na kderěz se J. M. kněžna nosila ... almara s přihrádkama ... na jednom stole šrejbtíšek černej se dvěma obrazy stříbrnými, na druhým šrejbtíšek ořechovej ...

Rezidence v Jičíně, 1708 ... Postel welká s Nebesy s 4 Makowyczema Metalirovana⁷

Zámek Kopidlno, 1770 ... Kastel mit Schildkrot eingelegt, samt Tischel ... Cheridons von harten Holz ...

Zámek Veltrusy, 1776 ... SchubladenKästen von Haasl Holtz mit Vergoldten Messingenen Beschläg, und Marmorenen Platten ... ord[inari] Tiesh von weichen Holtz mit gewixter Leinwandt Bedeckt und Halb Seidenen Alten Vorhängen ... RastBett woran das Gestell weiß angestrichen, mit Rothen Safian überzohen, nebst derley Langen Polster – oder Madratzen, und 1 4Eckigten, und einen Schmahlen Außgeschweiften Polster, mit Vergoldten Knöpf Nägln Beshlagen ...

Zámek Český Krumlov, 1879 ... Credenzkasten mit Aufsazkasten, mit Nußholz furnirt, u[nd] ausgelegt, mit 8 gedrexelten Füßen u[nd] Fußschem[m]el Der Kredentzisch enthält 6 Schubläden, wovon 2 versperrbar, der Aufsaz ruht auf 5 gedrexelten Füßen u[nd] enthält 13 versperrbare u[nd] 4 unversperrbare Schubläden, in der Mitte eine versperrbare Türe ... Roccoco Kasten mit Aufsazkasten von Nußholz furnirt u[nd] zierlich ausgelegt. Der Kasten enthält 4 versperrbare Schubläden mit Messingbeschlägen, der Aufsaz eine 2flüg[ige] versperrbare Türe ... Schreib-

⁶ Citace z historických inventářů jsou z českých i z německých textů uváděny ve formě transliterace, s výjimkou inventáře zámku Bučovice, jenž byl transkribován.

⁷ Inventář z rezidence v Jičíně je jedním z nejmladších písemných pramenů tohoto druhu, který je zapsán v českém jazyce. Čeština, v 16. a 17. století vedle některých německy psaných inventářů běžná, zejména po dobu první poloviny 17. století, po roce 1700 mizí a objevuje se opět až v některých dokumentech z 19. století.

tisch von Buchenholz mitgedrexelten Füßen, die durchein Kreuz verbunden sind, braun politirt; die Platte ist mit grünen Tuch bespannt u[nd] mit einem zierlich geschnizten Holzgeländer versehen ... Him[m]elbettstätte für 2 Personen von Nußholz furnirt u[nd] mit braun gepreßten Stäben verziert, ruht auf 6 starken 3ekigen Füßen mit Ekverzierung, ferner befinden sich an denselben 6 Säulen mit geschnizten Kapitälern; rundherum 4 Vorhänge von großblühten Ziz, weiß gefütterter mit grünen Krepinen besetzt, Strohsak ...

Tkaniny

Dům Polyxeny z Házmburku na Starém Městě pražském, 1616 ... Ffirhank tupltykytowy barewny czierweny a zelenybarwy k luzj se wssemj potrzebamj geden ... Ffirhanky damasskowy czerweny sesly 2 kusy a k nim krancz wukol tehoz damassku z ffranczlemj zlatymj a hedbabnymj ...

Zámek Bučovice, 1637 ... podušky zelený tykytový ... stolice aksamitový ... čalaun harasovej ... matrací damaškový (červený, černé, modré) ... matrací cvilichový, zelený tekytový ... podušky malý plátěný čevenau tekytau po straně obšitý ... polštář zelený tekytový... (polštář) damaško-vej červený po straně stříbrohlavem obšitý ... zelený firhangle na okních

Zámek Opočno, 1694 ... von garrn auf Priegel arbeith gemachte Sesseln ... v[o]n übezzogene Sesseln ...

Zámek Kopidlno, 1770 ... Bettstädte mit eysernen Bögen, und grün Taffeten[en] Fühhängen ... Soffée mit 1 langen, und 5 neben Pölstern mit grün gedruckter Leinwandüberzohen ... Ein Zitron Farb attlassene Decken mit einen goldstuckhenen Boden ... Ein Callabin Farb attlassener Debicht auf eine Lange Tafel mit Gold und Sielber von allerhandt Blumen gestuckt sambt dem Crantz mit Engln und Wappen gestückt, wobey auch ein stückl dergleichen Attlaß ...

Špalíry na stěny

Zámek Kostelec nad Černými Lesy, 1618 ... Čzialaunů zlatem tlačzených⁸...

Zámek Bučovice, 1637 ... tapecerije zelenejmi a červenejmi štrychy ... tapecerije fialové a zlatej barvy ... tapecerije karmazinový červený ... tapecerije karmazinový modrý a zlatý ... tapecerije z fíjalovejmi a bílejmi štrychy ...

Zámek Kopidlno, 1770 ... Alte grün Procat[ene] Spallier mit metall[enen] Leisten ... (Zimmer) Worinnen blau, und weiß leinwandene Spallier ... Worinnen roth-Procat[ene] Spallier mit vergoldten Leisten ... Worinnen gemahlte Papierene Spallier ...

Zámek Veltrusy, 1776: ... Spalirte Zim[m]er mit Weiß Tafeten, und mit Grünen Porten eingefasten Péquin Spallieren ... (Spalirte Zim[m]er) mit Flamirten Tafet, worauf aller Handt Farben und Vögl ... (Spalirte Zim[m]er) [mit] Gelben Damast ...

Tapiserie

Zámek Kostelec nad Černými Lesy, 1618 ... Koberczů k zawiešovani na stieny ...

Zámek Bučovice, 1637 ... Nýderlantské čalouny zavěšené na stěnách ...

Zámek Český Krumlov, 1732 ... Niederländische Spalier worauf die History Von Samson ...

Název „nýderlantské, niederländtiche“ měl i obecný význam, nemuselo se vždy jednat o tapiserie z Nizozemí.

Koberce

Zámek Bučovice, 1637 ... koberec karmarský ... koberec persyánskej (starej, zedranej – na stůl) kůže při něm ... koberce persianský velký na válcích ... koberce persianský pěknější ... koberce persianský s prostějších ... koberce turecký na dlouhou tabuli bílý ... koberce turecký bílý malý ... koberce turecký červený ... koberce kar(y)anský ...

⁸ Popis odpovídá koženým špalírům.

Název koberce „turecký, türkische“ byl v některých případech používán jako obecný výraz pro tkaný koberec se vzory, nemusel vždy označovat provenienci. Výraz koberec, teppich, označoval v řadě inventářů i přehoz z tkaniny na stoly či na některý úložný nábytek.

Krby, kamna

Zámek Bučovice, 1637 ... Vlaský komín, kozy železný co ve Vlaským komíně jsou, kozy železný v kamnech ... kozy železný s erby při nich vidličky a pohrabáč ...

Zámek Libochovice 1700: ... Weiß undt blauer dreßner Kachl ofen ...

Zámek Kopidlno, 1770 ... Eysernes Öfel zur Zucker Bacherey ...

Zámek Český Krumlov, 1879 ... Camingarnitur bestehend aus 1 Gestell v[on] Guteisen, bronzirt, 1 dto Schaufel, 1 Zange, 1 Schurhaken, 1 Aschen Pinsel von Holz u[nd] 1 Blasbalk ...

Některé inventáře neuvádějí samotné otopné těleso, které v místnosti bylo, ale pouze náčiní, jež k němu příslušelo.

Osvětlení

Zámek Kostelec nad Černými Lesy, 1618 ... (mosazný) Swýczny s woblauky w sstaflstubu k řízýmsau přzybitý ...

Zámek Bučovice, 1637... laterne sklenný jedna malá a dvě hrubé ...

Zámek Kopidlno, 1770 ...Ganz gläßerne Lampen in Messing gefast ... Stiegen Lattern mit Glaß ... Hand-Latern von Holz ... Großer gläßerne Luster mit 6 Arm ...

Zámek Veltrusy, 1776 ... ovale Große wandt Leichter in Vergoldten Ramen jeder auf 2 Kertzen ... Wandt Leichter Geshmeltzte mit Porcellainen Blumen ... Arm Leichter Messingener Vergoldter, und mit Porcelain gezierten auf 2 Kertzen ...

Zámek Český Krumlov, 1879 ... Luster von Glas mit vergoldeten Reifen u[nd] bronzirten Lichthältern ...

Zrcadla

Zámek Kopidlno, 1770 ... Alter Spiegel in grün sam[m]ettener Rahm mit messingen BeSchläg ... Großer Spiegel in aichener Rahm mit vergoldter Leisten ...

Zámek Náchod, 1800 ... großer Spiegel mit gelb vergoldeten Rahm ... dtto kleinerer mit blaßer Rahm ... dtto etwas breiterer mit blauen Bild ...

Zámek Český Krumlov, 1879 ... Wandspiegel mit Faßetten groß in verzierten vergoldeter Holzrahme ... Wandspiegel, groß, blind, in einfacher vergoldeter Holzrahme ... Wandspiegel mit Spiegelrahme u[nd] doppeltgepreßten Goldleisten ... Toilette Spiegel von weichen Holz nußartig politirt im beweglichen Gestell mit Schublade ...⁹

Seznam pramenů a literatury:

Inventář domu Polyxeny z Házmburku na Starém Městě pražském z roku 1616, Národní archiv, Fideikomisní spisy, inv. č. VII E.

Inventář zámku Bučovice z roku 1637, Hausarchiv Liechtenstein, Wien, sg.1893.

Inventář zámku Český Krumlov z roku 1879, Národní archiv, Fideikomisní spisy, inv. č. VII E.

Inventář zámku Insel /Ostrov (Veltrusy) z roku 1776, Státní oblastní archiv Praha, Fond Velkostatek Veltrusy, inv. č. 204.

Inventář zámku Jičín z roku 1708, Národní archiv, Fideikomisní spisy, VII E 9.

Inventář zámku Kopidlno z roku 1770, Národní archiv, Fideikomisní spisy, inv. č. VII E.

⁹ I v tomto výběru zápisů ze zámeckých inventářů, který uvádí některé z příkladů zaznamenání materiálů a podob jednotlivých artefaktů v průběhu staletí, jsou předměty, jež se dodnes na zpřístupněných zámeckých sídlech dochovaly.

Inventář zámku Kostelec nad Černými lesy z roku 1618, v Inventáři panství Smiřických z roku 1618, Národní archiv, Fideikomisní spisy, VII E 9.

Inventář zámku Libochovice z roku 1700, Národní archiv, Fideikomisní spisy, inv. č. VII E.

Inventář zámku Náchod z roku 1800, Státní oblastní archiv Zámorsk.

Inventář zámku Opočno z roku 1694, Národní archiv, Fideikomisní spisy, inv. č. VII E.

GERE Charlotte: Nineteenth-Century Decoration, The Art of Interior. New York 1989.

KRÍŽOVÁ Květa: Šlechtický interiér v dobových zobrazeních ze zámeckých sbírek, Praha 1993.

LESNIAKOVÁ Petra a kol.: Metodika průzkumů vybraných skupin předmětů uměleckého řemesla. České Budějovice 2019.

LUKÁŠOVÁ Eva / OTAVSKÁ Vendulka: Aristokratický interiér doby baroka ve světle historických inventářů, Praha 2015.

LUKÁŠOVÁ Eva: Interiéry hradů a zámků a jejich obraz v historických pramenech (s přílohou Přehled vybraných archivních fondů), In: Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací, kol. autorů, Praha 2011.

LUKÁŠOVÁ Eva, Zámecké interiéry. Pohledy do aristokratických sídel od časů renesance do doby první poloviny 19. století, Praha 2015.

PRAZ Mario: An Illustrated History of Interior Decoration from Pompei to Art Nouveau, London 1964.

SCOLOMBE Matthew: The SPAB Approach to the Conservation and Care of Old Buildings, Society for the Protection of Ancient Buildings, London 2017.

THORNTON Peter: The Italian Renaissance Interior, 1400–1600, New York 1991.

THORNTON Peter: Seventeenth-Century Interior Decoration in England, France and Holland, New Haven / London 1978.

THORNTON Peter: Authentic Decor. The Domestic Interior 1620–1920, London 2000.

ZEUGEN DER INTIMITÄT, Schallaburg '97. Privaträume der kaiserlichen Familie und des böhmischen Adels. Aquarelle und Interieurs des 19. Jahrhunderts. Horn 1997.

Kostel sv. Jana Křtitele, Inglesham, Wiltshire. Šetrnou konzervaci interiéru hradil William Morris ze svých soukromých prostředků, aby zabránil doplňování nebo přemalování středověkých fresek a biblických citací z 19. století či jejich transferu a aby mohl být zachován interiér s původními, jen konzervačně ošetřenými materiály. Foto Getty Trust Images.

Joos van Cleve, Zvěstování, 1525. Luxusní tkaniny s posamentériemi z drahých kovů, řezbami zdobený nábytek, křeslo zhotovené z kovu se zlacením, polychromovaný domácí oltářík s malbou a řezbou, mosazná svítidla, vzácné zrcadlo a nádoby zdobí interiér, do něhož Joos van Cleve zasadil svůj výjev. Sbírký Metropolitan Museum of Art, New York.

Pieter de Hooch, Zábava v elegantním prostředí, 1663–1665. Modrá barva se zlacenou gofráží byla oblíbenou úpravou kožených špalírů – tapet, zmíněná v řadě historických inventářů. Podobu pokoje s takovou výzdobou zachytil Pieter de Hooch ve své malbě se scénou z nizozemského interiéru, vytvořené v Amsterdamu. Sbírký Metropolitan Museum of Art, New York.

Woldemar von Reichenbach, Pokoj v zámku Moritzburg, nedatováno. Na konci 19. či počátkem 20. století zachytil autor dochovanou podobu barokního interiéru tohoto saského zámku, s baldachýnovým ložem z hedvábného damašku a kamny stejné proveniencie, jaké dodnes zdobí i zámek v Libochovicích. Sbírký Galerie Neue Meister, Dresden.

Michel-Barthélémy Ollivier, Supé prince Contiho v Templu roku 1766. Interiér druhé antekomory apartmánu Louise-Françoise de Bourbon, prince Conti, v pařížském paláci v Templu, byl původně ložnicí vybavenou alkovnou, jež v nové funkci, při slavnostní pozdní večeři, posloužila jako čestné místo pro prince a nejmávanější hosty. Stěny místnosti zdobí boiserie s arabeskami na zlatém pozadí. Sbírký zámku Versailles.

Zámek Vetrusy, Pokoj s čínskými tapetami. Dekorace této místnosti byla pořízena hrabětem Rudolfem Chotkem, nejvyšším kancléřem císařovny Marie Terezie a je zachycena v nejstarším dochovaném inventáři zámku Vetrusy/Insel z roku 1776. Pokoj se špalíry zdobily podle inventáře dodnes dochované „špalíry s čínským lakovaným a malovaným papírem“. Po několik staletí se rovněž dochovaly povrchy táfování, dveří a okenic v oblíbené světlé barevnosti rokoka, zde kombinované se světle zlatistou žlutí, korespondující s barvou zátiší na čínských tapetách a na paneaux s iluzivními rokokovými vitrínami. Foto archiv NPÚ.

Výzdoba velkého sálu zámku Duchcov byla v období neoklasicismu upravena. Monumentální nástropní fresku V. V. Reinera s valdštejskou rodovou legendou nechali v této době Valdštejnové zarámovat výmalbou s iluzivním dekorem a rodovými erby v rozích. Historická fotografie dokládá i boiserie bělavé barvy, patrně zlacené, korespondující s povrchovou úpravou krbové dekorace, stěn, dveří i rámu portrétní galerie. Patrně ve snaze více se přiblížit dataci vzniku fresky byla v poválečných dekádách klasicistní výmalba zabilena či odstraněna. Boiserie změnily tvar, jejich povrch byl nově pojednán nepřilíš zdařilou napodobeninou tmavého dřeva. Bílý lak byl odstraněn také z rámu pláten, na ostatních prvcích zůstal ponechán. Fotodokumentace NPÚ.

Anonym (patrně Vilemína Josefína kněžna Auerspergová, rozená Colloredo-Mansfeld), Pokoj tety Nosticové na zámku Horky (nad Jizerou), 20. – 30. léta 19. století. Karolina hraběnka Nosticová, teta Vilemíny z matčiny strany, získala zámek Horky po svém otci Kristianu Clam-Gallasovi. Materiály světlé barevnosti a jednoduché linie převládají na předmětech tohoto salonu, zařízeného v období později nazvaném biedermeirské. Křehké konstrukce některých nábytkových kusů zdůrazňují volný prostor, módu světlých a vzdušných interiérů. NPÚ, sbírky zámku Žleby.

Anonym, Salon Eduarda hraběte Clam-Gallase v Casa Greppi v Miláně, zabraném pro ubytování vojenské brigády při tažení do Itálie v letech 1848–49. Neoklasicistní výmalbu stropu a odpovídající barevnost špalírů stěn, závěsů a čalounů en suite doplňují novější kusy vybavení – otoman, paraván a sedací nábytek v pestrých barvách. NPÚ, sbírky hradu a zámku Frýdlant.

Friedrich Ströbel, Pohled do kabinetu na zámku Nové Hrady v jižních Čechách, 1847, přináší detailní zpodobnění materiálů, použitých pro neorokokový interiér – špalíry stěn s motivem květů z tkaniny či papíru, čalounění z textilu a kůže, nábytek zdobený řezbou a zlacením, ratanové předměty, bohaté mušelinové závěsy s lambrekýny i rozličné nippés. NPÚ, sbírky hradu Nové Hrady.

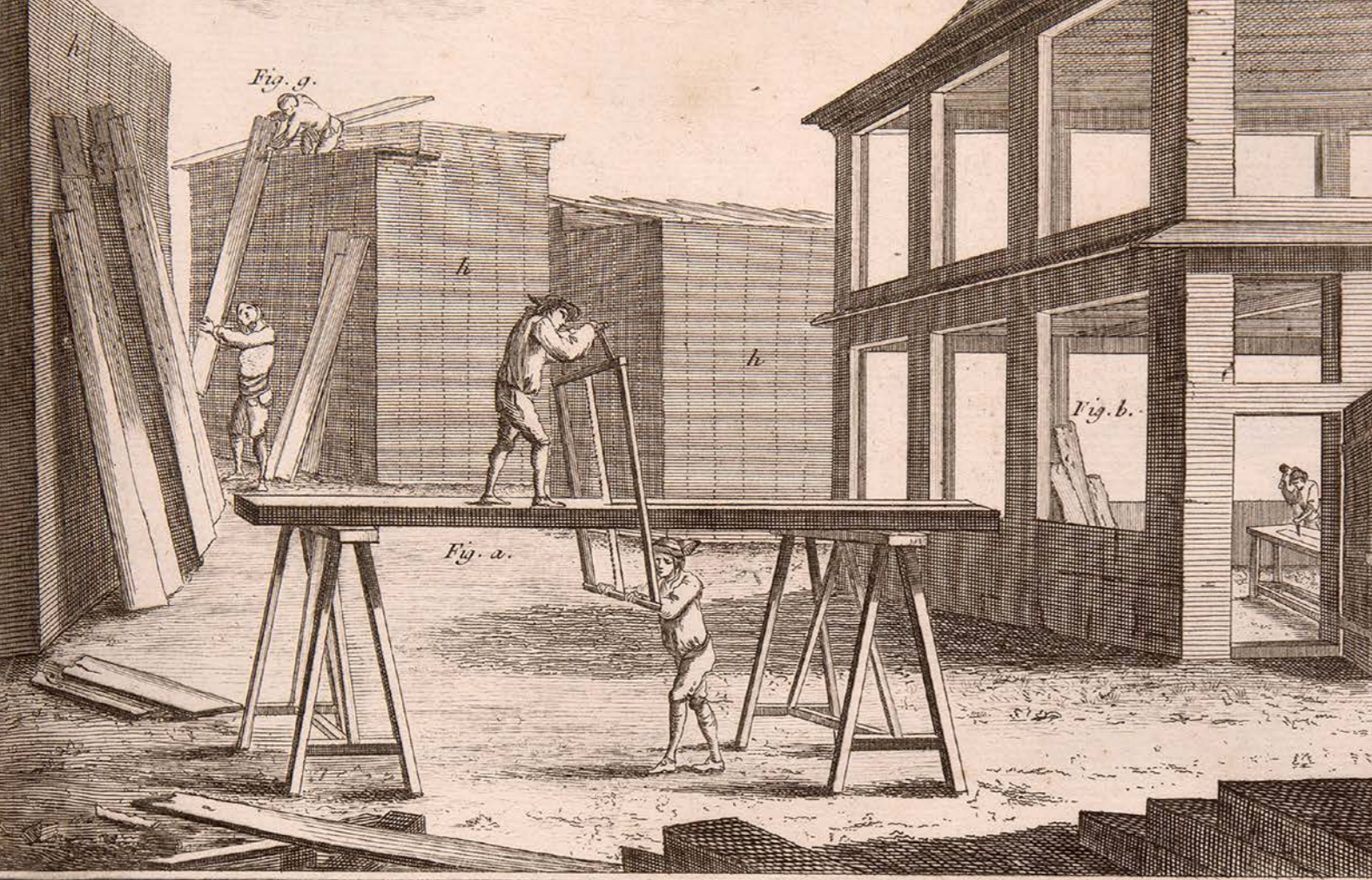
Anonym, Interiér pokoje na zámku Nové Hrady v jižních Čechách s portrétem Žofie hraběnky Buquoyové, 40. léta 19. století. Střídmé vybavení interiéru počínajícího druhého rokoka navazuje na své biedermeierské předchůdce, převládají však již neorokokové tvary nábytku. Pestré čalounění doplňuje jednoduchou výzdobu stěn. NPÚ, sbírky hradu Nové Hrady.

Anonym, Hráčský salon Klodily hraběnky Clam-Gallas, rozené Dietrichstein, v Praze, 3. čtvrtina 19. století. Interiér salonu manželky Eduarda Clam-Gallase, s rozličnými dekory textilního vybavení v převládající červeno-modro-žluté barevnosti je připraven pro větší společnost a vyzdoben mnoha dekorativními předměty aranžovanými v sestavách. Dokládá i velkou oblibu sametu či plyše v čalounění sedacího nábytku této doby. NPÚ, sbírky hradu a zámku Frýdlant.

Bohumír Roubalík, Apartmán Jeronýma, hraběte Colloredo-Mansfeld, v Zedlitzgasse ve Vídni, 1913. Historický romantismus vnesl do interiérů zpět starobylé nábytkové předměty, zděděné po předcích či jejich nově pořízené kopie. Uspořádání předmětů v místnosti odpovídalo nové době. Upřednostňována byla pestřejší barevnost, k níž přispíval i celoplošný koberec. NPÚ, sbírky zámku Hořovice.

Historické parketové podlahy a dopad jejich kvality na vzhled historického interiéru

Ivana Troupová, Michaela Raichlová, René Caran, Luděk Němec

Úvod

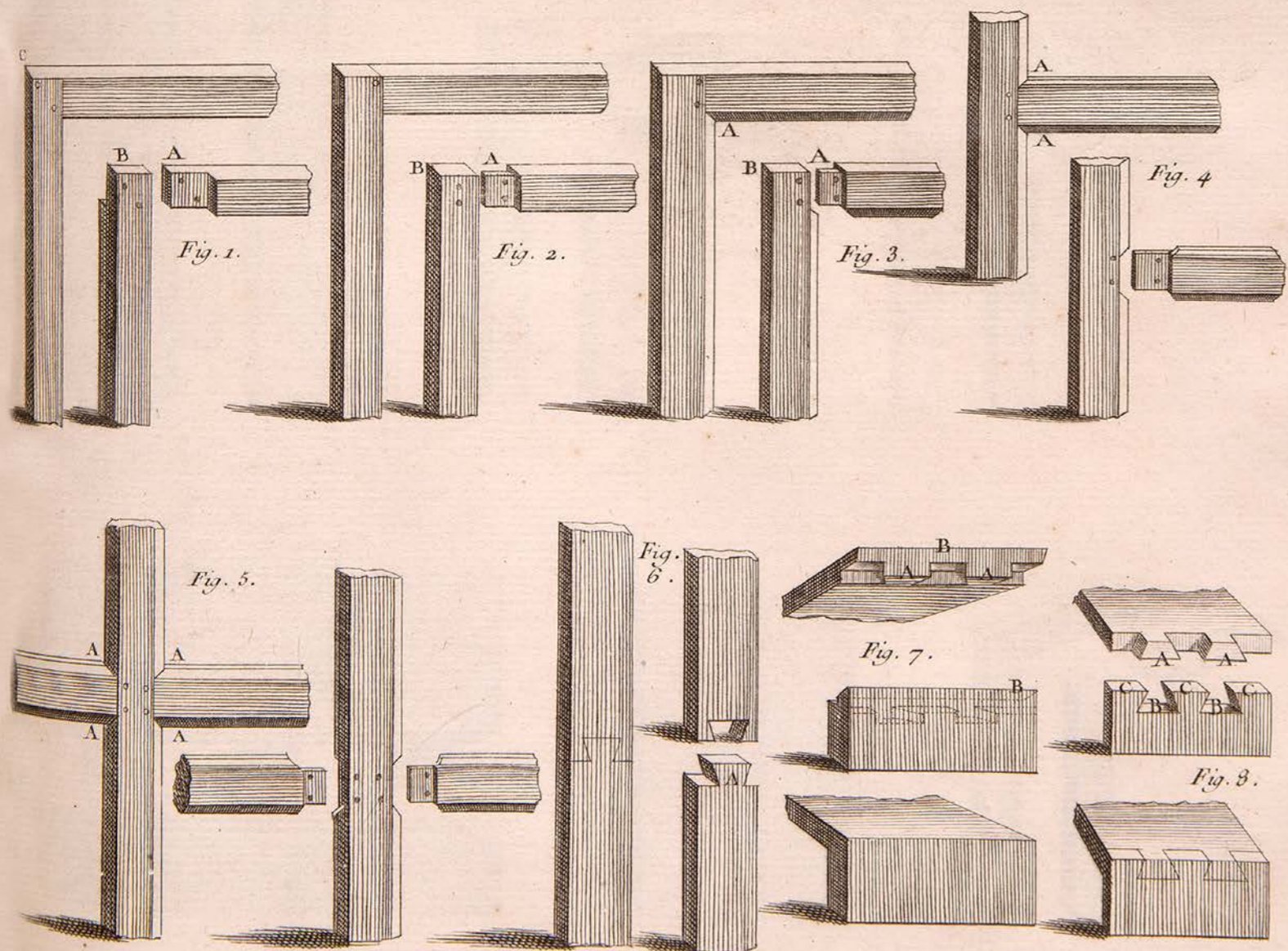
Historická sídla reprezentovala společenské postavení původních majitelů a rozsah jejich majetku.

Celkový vzhled sídla doplňovaly jednotlivé interiérové prvky, které podtrhovaly svým řemeslným provedením jejich charakter. Mezi výrazné detaily, určující celkový vzhled místností patří historické podlahy. Na přelomu 17. a 18. století se začaly uplatňovat v honosných interiérech ve větší míře parketové dílce.

Jednotlivé parketové tabule měly nejčastěji tvar čtverce, vyskytovaly se ale i další tvary. Parkety se vyráběly dvouvrstvé a jednovrstvé.¹ Jednovrstvé parkety byly zhotovovány z masivního dřeva hlavně od 18. století do poloviny 19. století, později byly přednostně využívány u jednodušších typů a vzorů. Dvouvrstvé parkety jsou známy od 18. století. Uplatňovaly se při výrobě komplikovanějších vzorů. Pro působivé vzory se mohla využívat různá dřeva. Pro základ byl hojně využíván dub, který doplňovala jiná dřeva jako ořech, eben, mahagon, palisandr nebo dřevo z ovocných stromů. V devatenáctém století nastal rozvoj industriální výroby, která se tak zjednodušila. Došlo k většímu rozšíření parket a jejich zlevnění podle použité technologie výroby a typu dřeva.

Pro méně reprezentační, hlavně komunikační a provozní prostory byly využívány vlasy vyskládané do vzoru rybí kosti – neboli stromečku. Ke konci 19. století jejich výroba byla cenově dostupná a došlo tudíž k masovému rozšíření. Používalo se zejména dubové dřevo, jako levnější varianta byla výroba z bukového dřeva. Rozšířeným způsobem instalace parketových tabulí v interiéru bylo jejich pokládání úhlopříčně ke stěnám místnosti.

Jedním z hlavních cílů paměťových institucí je uchování původního rázu historických interiérů včetně rehabilitace a péče o dobové prvky, mezi historické parketové a prkenné podlahy nepochybně patří. Užívané konzervační technologie by měly být vždy reverzibilní. Technologický postup ošetření, rozšířený v současnosti nejen u historických parketových, ale i u prkenných podlah, kdy je povrch zbrúšen mechanickou brusku a napuštěn olejem, představuje razantní zásah do celkového charakteru podlahy. Dochází při něm nejen ke změně struktury povrchu, ale i k výrazné změně vzhledu. Podlaha v tomto případě ztrácí původní podobu a hraje pak v interiéru odlišnou estetickou roli. Při takto invazivním způsobu ošetření historických podlah jsou všechny defekty autentického materiálu technikou broušení a napuštění olejem ještě více opticky zvýrazněny. Dalšími negativy uvedeného postupu jsou nejen úbytek původního materiálu, ale zároveň narušení zásad reverzibility. Pro zachování a prezentaci historických interiérů je důležité respektování dobových řemeslných technologií a postupů. Při použití nevhodného způsobu je výrazně změněn jejich celkový vzhled, který nekoresponduje s daným historickým obdobím. Snižuje se tak celková estetická a vypovídací hodnota interiéru, který po zmíněných intervencích neodpovídá dobovému standardu. V případě obnovy dobových interiérů je důležité oslovovat odborné firmy nebo pracovníky, kteří mají s tradičními technologiemi zkušenosti, včetně spolupráce s parketaři z jiných zemí.²

1 EBEL Martin / KRUPÍČKOVÁ Iveta: Parkety a parketářství, In: Stavební truhlářství a parketářství: katalog k výstavě Díl(n)a stavebního truhlářství = Fine woodworking and parquetry : catalog for the exhibition „Fine Woodworking Work(shop)s“. Praha 2020, s. 161.

2 Tomuto profilu odpovídají pracovníci firmy Parquet Renspol, kteří se snaží o rehabilitaci parketářství v jeho původním významu a spolupracují s dalšími odborníky podobného zaměření včetně pořádání seminářů nejen u nás, ale i v dalších evropských zemích.

Péče, údržby a čištění dřevěných podlah v historických interiérech a obnovy povrchu bez broušení

1. Obecná doporučení

Dřevo je organický, anizotropní, nehomogenní, porézní a hygroskopický materiál. Tyto přirozené vlastnosti dřeva určují vhodné metody běžného užívání, péče a čištění dřevěných podlah.

Optimální klimatické podmínky

Optimální prostorové klimatické podmínky jsou 20 °C při relativní vlhkosti mezi 50 až 60 %. Pokud není možné optimální podmínky dodržet, je vhodné udržovat stálé klima, aby nedocházelo k náhlým nebo prudkým výkyvům teploty a prostorové vlhkosti.³ Dřevo reaguje na zvýšenou prostorovou vlhkost bobtnáním a na nižší vysycháním. Rychlost tohoto procesu závisí na konkrétní dřevině i výrobku. Velkoformátové masivní výrobky reagují „více“ než například kazetové (zámecké) dvouvrstvé parkety. Dále je vhodná ochrana před nadměrným UV zářením. Vlivem slunečního svitu dochází k vyšisování barev dřeva, které je viditelné zejména u exotických dřevin, ale také například u ořechu či třešně, anebo naopak k tmavnutí barev u dřevin, jako je dub, javor.

Zahájení péče o dřevěnou podlahu je vhodné za 7 až 14 dní od dokončení povrchové úpravy. Konkrétní doba zahájení péče závisí na typu povrchové úpravy a klimatických podmínkách, které ovlivňují dobu schnutí a zrání povrchové úpravy.

Prevence poškození

Čím méně nečistot se dostane do interiéru, tím méně máme práce s údržbou podlahy. Mechanickému poškození povrchu předejdeme vhodnými čistícími zónami nejen u vstupu do objektu a filcovými podložkami na nohách nábytku. V případě, že používáme kolečkové kancelářské židle, měly by mít kolečka vhodná pro tvrdé podlahy, opatřená měkčenou pryží, a při denním užívání takové židle je vhodné dát pod ni ochrannou podložku. Veškeré materiály by měly být vhodné na povrchovou úpravu, kterou je podlaha ošetřena, aby nedošlo k nežádoucí reakci.

Kromě mechanického poškození je nutné i zamezit vnikání nečistot a vlhkosti do dřevěné podlahy. Jedná-li se o vnesené nečistoty a vlhkost na podrážkách bot, pomohou nám čistící zóny. Pokud jsou v místnosti například květiny, je nutné zvolit vhodnou nádobu, která nepropouští vlhkost, a pokud chceme mít jistotu, dáme pod ni ochranou podložku.

Doporučení ve zkratce:

- (1) Dodržovat stálé klimatické podmínky v prostorách, kde se podlaha nachází. Větší výkyvy od stávajících klimatických podmínek v krátkém intervalu podlahu ničí.
- (2) Instalovat vhodné čistící rohožky nebo zóny a filcové podložky pod nábytek.
- (3) Používat měkké nástavce vysavače, případně použít bavlněný povlak, používat vhodné hadry a utěrky. Nepoužívat standardní utěrky z mikrovlákna. Hadry a utěrky by měly být z měkkého materiálu, který nepouští chlupy. Při praní hadrů a utěrek nepoužívat aviváž.
- (4) Používat minimální množství vody a aplikovat mlhové mytí při denní/týdenní údržbě.
- (5) Nepoužívat čistící prostředky s detergenty (saponáty), chlorem, abrazivy, silikonem, minerálními oleji (ropnými oleji) apod.
- (6) Používat pouze chemické prostředky sladěné s daným typem povrchové úpravy. Při absenci znalosti typu povrchové úpravy doporučujeme obrátit se na odbornou firmu.
- (7) Nečekat s údržbou příliš dlouho, aby nedošlo k poškození povrchu, případně parket. Nedostatečnou nebo chybnou údržbu dřevěné podlahy poznáte, protože je obvykle vidět. U podlah bez PÚ: zabarvení, vyboulení. U olejovaných povrchů: zašedlý vzhled, vyšlapaná místa. U voskovaných povrchů: ztráta lesku, neživý vzhled. U lakovaných povrchů: ztráta lesku, matování.

³ Metodika uchovávání předmětů kulturní povahy, 2018 [online]. Technické muzeum v Brně, s. 17–19. [cit. 10.5.2022]. Dostupné z: Metodika_WEB_final.pdf (technicalmuseum.cz)

- (8) Pravidelnou vhodnou údržbou se vyhneme časté kompletní nákladné renovaci nebo restaurování. Oddálíme nutnost oprav a ušetříme podlahu i peněženku.
- (9) Pravidelně kontrolovat celkový stav podlah a průběžně provádět lokální opravy.

2. Přehled základních typů povrchových úprav dřevěných podlah

Před zahájením péče, údržby a čištění dřevěné podlahy je nutné definovat, jakým typem povrchové úpravy je podlaha ošetřena, případně jaké prostředky se již používaly na ošetřování nebo čištění, a určit stupeň znečištění, případně poškození dřevěné podlahy. Než začneme s vlastní aplikací celoplošné péče nebo čištěním podlahy, je vhodné odstranit drobná poškození povrchu parket a zejména zkontrolovat celkový stav konstrukce, celistvost nášlapné vrstvy s nosnou konstrukcí, případně další poškození, která by bránila čištění nebo aplikaci ochranné vrstvy.

Je vhodné stanovit si plán údržby. Doporučujeme zkontrolovat technické a bezpečnostní listy výrobků před aplikací, zda se nezměnilo složení, pokud výrobek používáme opakovaně. Pokud se chystáme výrobek použít poprvé, je potřeba provést zkoušku vhodnosti a dbát na soulad údržbového prostředku s povrchovou úpravou a plánovaným zatížením podlahy.

Každý typ povrchové úpravy má své výhody a nevýhody. Obecně lze shrnout:

- vosky a oleje (některé) patří mezi tradiční povrchové úpravy, které na jednu stranu vyžadují pravidelnou péči a údržbu, ale na druhou stranu umožňují obnovu povrchu bez nutnosti broušení. Zachováme tak dlouhodobě historický povrch dřevěné podlahy a historickou hodnotu podlahy. Také je možné jednodušeji lokálně opravit případná poškození podlahy a obnovit povrchovou úpravu. Neuzavřené póry umožňují dřevu dýchat a vytváří v místnosti příjemné klima. Povrch neodprýskává, nepraská a neodlupuje se a je vhodný pro alergiky. Je celá řada olejů a vosků, případně tvrdých voskových olejů. Vyrábí se oxidační olej, který přirozeně vysychá na vzduchu, nebo UV olej, který vytvrzuje pod UV světlem. Tvrdé voskové oleje jsou modifikovány různými chemickými prvky, obsahují např. kobaltum, butanonoxim nebo dearomatizovaný lakový benzin. Před výběrem výrobku je důležité prostudovat technický a bezpečnostní list výrobku. Je potřeba zvážit složení výrobku ve vztahu k šetrnosti pro stávající nebo plánované podlahy.
- laky v dnešním pojetí známe zhruba od roku 1950, a nepatří tak k původní povrchové úpravě v historických stavbách. Setkat se s laky ale můžeme i na historických podlahách, protože v mnoha interiérech byly později aplikovány. Bohužel se řada originálních povrchů zbrousila, a zničila se tak jejich historická hodnota. Výhodou laku je jeho snadná údržba, ale v kombinaci s tradiční dřevěnou konstrukcí stropů a montáží parket přitloukáním není ideální. Může docházet k jeho praskání, odprýskávání, lokální opravy jsou složitější. Vyrábí se mnoho typů laků na vodní, rozpouštědlové a olejovo-pryskyřičné bázi. Pro historické dřevěné podlahy je vhodnější vybrat povrchovou úpravu v souvislosti s plánovaným využitím prostoru nebo požadavku zachování historické a finanční hodnoty.

Typ PÚ	Ochrana	Póry	Údržba
Bez PÚ	Žádné ošetření	Otevřené	Častá
Olej přírodní	Impregnace nášlapné vrstvy	Otevřené	Častá
Tradiční vosk nebo olej + vosk	Impregnace nášlapné vrstvy + ochranný film	Částečně otevřené	Středně náročná
Olej s voskem	Impregnace nášlapné vrstvy + ochranný film	Částečně otevřené	Středně náročná
Tvrdý voskový olej	Impregnace nášlapné vrstvy + ochranný film	Částečně otevřené	Středně náročná
Lak	Ochranná vrstva na povrchu	Uzavřené	Snadná omezená životnost PÚ, na obnovu nutná odborná firma

3. Údržba a čištění dřevěných podlah – bez povrchové úpravy (PÚ)

Dřevěná podlaha není ničím ošetřena, dřevo má otevřené póry a vyžaduje častou údržbu. S podlahami bez PÚ se můžeme setkat na prkenných podlahách ve vesnických historických staveních. Méně často i jinde.

- A. Základní údržba
denní/týdenní (dle potřeby)
 - (1) Podlahu vysajeme a/nebo setřeme, abychom odstranili prach, písek z povrchu podlahy. Antistatická utěrka nebo dobře vyždímaný hadr se skvěle hodí k odstranění prachu.
- B. Pravidelná údržba
měsíční/čtvrtletní (dle potřeby)
 - (1) Podlahu vysajeme a/nebo setřeme, abychom odstranili prach, písek z povrchu podlahy. Antistatická utěrka nebo dobře vyždímaný hadr se skvěle hodí k odstranění prachu.
 - (2) Podlahu umyjeme mýdlovým roztokem. Čištění provádíme ručně, kdy budeme potřebovat dva kbelíky (jeden s roztokem a druhý s čistou vodou na vyplachování hadru) a hadr, či pomocí jednodotoučového stroje s rotujícím měkkým nástavcem nebo jiného vhodného stroje. Typ padu volíme podle stupně znečištění. Je nutné měnit pad tak často, jak je potřeba, abychom odstraňovanou špínu nedostávali zpět do dřeva.
 - (3) Po umytí podlahovým mýdlem necháme podlahu řádně vyschnout před dalším použitím. Podlaha se následně už vodou neumývá. Mýdlo vytvoří na povrchu jemný ochranný film.
- C. Intenzivní čištění
2–4 ročně (dle potřeby)

V případě podlah bez PÚ je postup intenzivního čištění stejný jako při běžné pravidelné údržbě, pouze je vhodnější použít silnější mýdlový roztok.

4. Údržba a čištění dřevěných podlah – PÚ olej přírodní bez přísad

Dřevěná podlaha ošetřená olejem, má otevřené póry a vyžaduje častou údržbu. S podlahami s PÚ olej se můžeme setkat jako s finální povrchovou úpravou méně často.

- A. Základní údržba
denní/týdenní (dle potřeby)
 - (1) Podlahu vysajeme a/nebo setřeme, abychom odstranili prach, písek z povrchu podlahy. Antistatická utěrka nebo dobře vyždímaný hadr se skvěle hodí k odstranění prachu.
- B. Pravidelná údržba
měsíční/čtvrtletní (dle potřeby)
 - (1) Podlahu vysajeme a/nebo setřeme, abychom odstranili prach, písek z povrchu podlahy. Antistatická utěrka nebo dobře vyždímaný hadr se skvěle hodí k odstranění prachu.
 - (2) Podlahu umyjeme mýdlovým roztokem. Čištění provádíme ručně, kdy budeme potřebovat dva kbelíky (jeden s roztokem a druhý s čistou vodou na vyplachování hadru) a hadr, nebo pomocí jednodotoučového stroje s rotujícím měkkým nástavcem či jiného vhodného stroje. Typ padu volíme podle stupně znečištění. Je nutné měnit pad tak často, jak je potřeba, abychom odstraňovanou špínu nedostávali zpět do dřeva.
 - (3) Po umytí podlahovým mýdlem necháme podlahu řádně vyschnout před dalším použitím. Podlaha se následně už vodou neumývá. Mýdlo vytvoří na povrchu jemný ochranný film.
 - (4) Pokud potřebujeme doplnit olej, můžeme místo mýdla podlahu umýt vodou nebo čističem a po úplném vyschnutí použít údržbový olej.

- C. Intenzivní čištění
2–3 ročně (dle potřeby)
 - (1) Podlahu vysajeme a/nebo setřeme, abychom odstranili prach, písek z povrchu podlahy. Antistatická utěrka nebo dobře vyždímaný hadr se skvěle hodí k odstranění prachu.
 - (2) Odstraníme šmouhy a lokální drobné nečistoty, které nejsou rozpustné ve vodě, pomocí vhodného čističe, který dáme na měkký hadr.
 - (3) Velmi znečištěné podlahy vyčistíme hloubkovým čističem pomocí jednodotoučového stroje s rotujícím měkkým nástavcem. Typ padu volíme podle stupně znečištění. Je nutné měnit pad tak často, jak je potřeba, abychom odstraňovanou špínu nedostávali zpět do dřeva. V případě extrémního znečištění je nutné provádět opakovaně, dokud podlaha není čistá. Případné zbytky nečistot odstraníme hadrem. Je vhodné pracovat v zónách. Intenzivní čistič nenecháváme na ploše déle než 5–10 minut, vždy podle pokynů výrobce.
 - (4) Po umytí hloubkovým čističem neutralizujeme plochu neutralizérem nebo čistou vlažnou vodou. Podlahu necháme řádně vyschnout.
 - (5) Po intenzivním hloubkovém čištění je nutné znovu aplikovat olej nebo pečující olej.⁴

5. Údržba a čištění dřevěných podlah – PÚ vosk

Dřevěná podlaha ošetřená voskem má částečně otevřené póry a vyžaduje pravidelnou údržbu. S podlahami s PÚ vosk se v historických objektech můžeme setkat velmi často. Jedná se o tradiční úpravu. Aplikuje se za studena nebo za tepla, podle typu vosku, nejčastěji strojově, případně kartáčem na vosk, to je však velmi pracné.

- A. Základní údržba
denní/týdenní (dle potřeby)
 - (1) Podlahu vysajeme a/nebo setřeme, abychom odstranili prach, písek z povrchu podlahy. Antistatická utěrka nebo dobře vyždímaný hadr se skvěle hodí k odstranění prachu.
- B. Pravidelná údržba
měsíční/čtvrtletní (dle potřeby)
 - (1) Podlahu vysajeme a/nebo setřeme, abychom odstranili prach, písek z povrchu podlahy. Antistatická utěrka nebo dobře vyždímaný hadr se skvěle hodí k odstranění prachu.
 - (2) Podlahu umyjeme mýdlovým roztokem. Čištění provádíme ručně, kdy budeme potřebovat dva kbelíky (jeden s roztokem a druhý s čistou vodou na vyplachování hadru) a hadr, či pomocí jednodotoučového stroje s rotujícím měkkým nástavcem nebo jiného vhodného stroje. Typ padu volíme podle stupně znečištění. Je nutné měnit pad tak často, jak je potřeba, abychom odstraňovanou špínu nedostávali zpět do dřeva.
 - (3) Po umytí podlahovým mýdlem necháme podlahu řádně vyschnout před dalším použitím. Podlaha se následně už vodou neumývá. Mýdlo vytvoří na povrchu jemný ochranný film.
 - (4) Pokud potřebujeme doplnit vosk, můžeme místo mýdla podlahu umýt vodou nebo čističem a po úplném vyschnutí použít údržbový vosk. Je nutné se vyvarovat nadměrné vrstvy vosku.
- C. Intenzivní čištění
1–2 ročně (dle potřeby)
 - (1) Podlahu vysajeme a/nebo setřeme, abychom odstranili prach, písek z povrchu podlahy. Antistatická utěrka nebo dobře vyždímaný hadr se skvěle hodí k odstranění prachu.
 - (2) Odstraníme šmouhy a lokální drobné nečistoty, které nejsou rozpustné ve vodě, pomocí vhodného čističe, který dáme na měkký hadr.

⁴ **Upozornění!** Při kontaktu olejových produktů s textilem hrozí riziko samovznícení. Utěrky a hadry od oleje musí být okamžitě namočené do vody nebo spáleny. Při zasažení očí okamžitě vypláchněte vodou. Uchovávejte mimo dosah dětí, dodržujte zásady postupů bezpečnosti práce.

- (3) Velmi znečištěné podlahy vyčistíme hloubkovým čističem jednokotoučovým strojem s rotujícím měkkým nástavcem. Typ padu volíme podle stupně znečištění. Je nutné měnit pad tak často, jak je potřeba, abychom odstraňovanou špinu nedostávali zpět do dřeva. V případě extrémního znečištění je nutné provádět opakovaně, dokud podlaha není čistá. Případné zbytky nečistot odstraňte hadrem. Je vhodné pracovat v zónách. Intenzivní čistič nenecháváme na ploše déle než 5–10 minut, vždy podle pokynů výrobce.
- (4) Po umytí hloubkovým čističem neutralizujeme plochu neutralizérem nebo čistou vlažnou vodou. Podlahu nechte řádně vyschnout.
- (5) Po intenzivním hloubkovém čištění je nutné znovu aplikovat vosk nebo údržbový vosk. Je důležité vyvarovat se nadměrného množství vosku.

6. Údržba a čištění dřevěných podlah - PÚ tvrdý voskový olej (TVO)

Dřevěná podlaha ošetřená TVO, má částečně otevřené póry a vyžaduje pravidelnou údržbu. S podlahami s PÚ tvrdý voskový olej se v historických objektech můžeme setkat zejména v poslední době. Nejedná se o tradiční povrchovou úpravu.

- A. Základní údržba denní/týdenní (dle potřeby)
 - (1) Podlahu vysajeme a/nebo setřeme, abychom odstranili prach, písek z povrchu podlahy. Antistatická utěrka nebo dobře vyždímaný hadr se skvěle hodí k odstranění prachu.
- B. Pravidelná údržba měsíční/čtvrtletní (dle potřeby)
 - (1) Podlahu vysajeme a/nebo setřeme, abychom odstranili prach, písek z povrchu podlahy. Antistatická utěrka nebo dobře vyždímaný hadr se skvěle hodí k odstranění prachu.
 - (2) Podlahu umyjeme čističem. Čištění provádíme ručně, kdy budeme potřebovat dva kbelíky (jeden s roztokem a druhý s čistou vodou na vyplachování hadru) a hadr, nebo pomocí jednokotoučového stroje s rotujícím měkkým nástavcem či jiného vhodného stroje. Typ padu volíme podle stupně znečištění. Je nutné měnit pad tak často, jak je potřeba, abychom odstraňovanou špinu nedostávali zpět do dřeva.
 - (3) Po umytí necháme podlahu řádně vyschnout před dalším použitím. Podlaha se následně už vodou neumývá.
- C. Intenzivní čištění 1–2 ročně (dle potřeby)
 - (1) Podlahu vysajeme a/nebo setřeme, abychom odstranili prach, písek z povrchu podlahy. Antistatická utěrka nebo dobře vyždímaný hadr se skvěle hodí k odstranění prachu.
 - (2) Odstraníme šmouhy a lokální drobné nečistoty, které nejsou rozpustné ve vodě, pomocí vhodného čističe, který dáme na měkký hadr.
 - (3) Velmi znečištěné podlahy vyčistíme hloubkovým čističem jednokotoučovým strojem s rotujícím měkkým nástavcem. Typ padu volíme podle stupně znečištění. Je nutné měnit pad tak často, jak je potřeba, abychom odstraňovanou špinu nedostávali zpět do dřeva. V případě extrémního znečištění je nutné provádět opakovaně, dokud podlaha není čistá. Případné zbytky nečistot odstraňte hadrem. Je vhodné pracovat v zónách. Intenzivní čistič nenecháváme na ploše déle než 5–10 minut, vždy podle pokynů výrobce.
 - (4) Po umytí hloubkovým čističem neutralizujeme plochu neutralizérem nebo čistou vlažnou vodou. Podlahu nechte řádně vyschnout.
 - (5) Po intenzivním hloubkovém čištění je nutné znovu aplikovat tvrdý voskový olej nebo údržbový olej.

7. Údržba a čištění dřevěných podlah – PÚ lak

Dřevěná podlaha ošetřená lakem, má zavřené póry a vyžaduje běžnou údržbu. S podlahami s PÚ lak se v historických objektech můžeme setkat zejména od druhé poloviny 20. století. Nejedná se o tradiční povrchovou úpravu.

- A. Základní údržba denní/týdenní (dle potřeby)
 - (1) Podlahu vysajeme a/nebo setřeme, abychom odstranili prach, písek z povrchu podlahy. Antistatická utěrka nebo dobře vyždímaný hadr se skvěle hodí k odstranění prachu.
- B. Pravidelná údržba měsíční/čtvrtletní (dle potřeby)
 - (1) Podlahu vysajeme a/nebo setřeme, abychom odstranili prach, písek z povrchu podlahy. Antistatická utěrka nebo dobře vyždímaný hadr se skvěle hodí k odstranění prachu.
 - (2) Podlahu umyjeme čističem. Čištění provádíme ručně, kdy budeme potřebovat dva kbelíky (jeden s roztokem a druhý s čistou vodou na vyplachování hadru) a hadr, nebo pomocí jednokotoučového stroje s rotujícím měkkým nástavcem či jiného vhodného stroje. Typ padu volíme podle stupně znečištění. Je nutné měnit pad tak často, jak je potřeba, abychom odstraňovanou špinu nedostávali zpět do dřeva.
 - (3) Po umytí necháme podlahu řádně vyschnout před dalším použitím. Podlaha se následně už vodou neumývá.
- C. Intenzivní čištění 1–2 ročně (dle potřeby)
 - (1) Podlahu vysajeme a/nebo setřeme, abychom odstranili prach, písek z povrchu podlahy. Antistatická utěrka nebo dobře vyždímaný hadr se skvěle hodí k odstranění prachu.
 - (2) Odstraníme šmouhy a lokální drobné nečistoty, které nejsou rozpustné ve vodě, pomocí vhodného čističe, který dáme na měkký hadr.
 - (3) Velmi znečištěné podlahy vyčistíme hloubkovým čističem jednokotoučovým strojem s rotujícím měkkým nástavcem. Typ padu volíme podle stupně znečištění. Je nutné měnit pad tak často, jak je potřeba, abychom odstraňovanou špinu nedostávali zpět do dřeva. V případě extrémního znečištění je nutné provádět opakovaně, dokud podlaha není čistá. Případné zbytky nečistot odstraňte hadrem. Je vhodné pracovat v zónách. Intenzivní čistič nenecháváme na ploše déle než 5–10 minut, vždy podle pokynů výrobce.
 - (4) Po umytí hloubkovým čističem neutralizujeme plochu neutralizérem nebo čistou vlažnou vodou. Podlahu nechte řádně vyschnout.
 - (5) Po intenzivním hloubkovém čištění je vhodné aplikovat oživovač laku (lack refresher).

8. Příklad plánu údržby

Typ PÚ	Základní údržba	Běžná údržba	Intenzivní čištění
Bez PÚ	Denně/týdně	Měsíčně/čtvrtletně	2–4x / rok
Olej přírodní	Denně/týdně	Měsíčně/čtvrtletně	2–3x/rok
Tradiční vosk nebo olej + vosk	Denně/týdně	Měsíčně/čtvrtletně	1–2x/rok
Olej s voskem	Denně/týdně	Měsíčně/čtvrtletně	1–2x/rok
Tvrdý voskový olej	Denně/týdně	Měsíčně/čtvrtletně	1–2x/rok
Lak	Denně/týdně	Měsíčně/čtvrtletně	1–2x/rok

9. Odstraňování skvrn

K čištění naolejované nebo navoskované podlahy nepoužívejte silně alkalické čisticí prostředky nebo čisticí prostředky na bázi rozpouštědel. Takové čističe napadají povrch nebo jej dokonce rozpouštějí. Na dřevěné podlahy nejsou vhodné prostředky obsahující saponáty, abraziva a chlor.

Pokud se nejedná přímo o výrobek určený výrobcem povrchové úpravy, doporučujeme vždy – ať už jde o údržbu, čištění nebo odstraňování skvrn – provést test kompatibility, ideálně na méně viditelném místě.

Optimální čisticí prostředky jsou zvlhčující a zajišťují šetrné ošetření přírodní podlahy. Zanechávají na povrchu tenký ochranný film, takže do pórů proniká méně nečistot a omezíme vznik poškození podlahy.

Druh skvrny	Odstraníme pomocí
Asfalt, guma, olej, mastnota, saze	Alkoholový nebo benzinový čistič
Křída, rtěnka, inkoust	Alkoholový čistič
Vosk ze svíček, žvýkačka	Ochlaďte ledovým sprejem nebo položte na skvrnu plastový sáček naplněný kostkami ledu. Poté opatrně seškrábněte.
Krev	Studená voda
Voda	Mýdlový čistič
Černé skvrny	Nedoporučujeme odstraňovat svépomocí, nejdříve je nutné definovat příčinu vzniku a teprve poté stanovit správnou metodu odstranění.

10. Drobné opravy

Při použití tradiční voskové povrchové úpravy, případně oleje nebo tvrdého voskového oleje, je lokální oprava povrchu při případném poškození výrazně jednodušší. Zpravidla stačí místo lokálně vyčistit a nanést údržbový vosk nebo údržbový olej.

U lakovaných povrchů můžeme při drobných trhlinkách použít oživovač laku, případně údržbový vosk, viz postup výše. Pokud to ale nestačí, je oprava poškození výrazně složitější a časově náročnější. Musíme lokálně odstranit lak, aniž poškodíme podlahu např. cidlinou nebo škrabkou. Pro napojení na okolní plochu je nutné vědět, jaký konkrétní výrobek, respektive výrobky (základní lak, vrchní laky) byly použity a následně je aplikovat. Poté je vždy nutné čekat, než jednotlivé vrstvy vyschnou.

Mezi velmi časté drobné poškození parketových podlah patří uvolněný dílek nášlapné vrstvy (švartny), který je vhodné před strojovým čištěním znovu přilepit. Postup: vyčistíme prostor pod dílkem a nalepíme kličovým lepidlem. Doporučujeme pouze kličová přírodní lepidla, která jsou reverzibilní, a i když se nám to úplně nepovede, je možná pozdější oprava bez poškození parkety. Pro tyto opravy jsou v prodeji malá balení kožního kliču, který je připraven pro okamžité použití bez nutnosti složité přípravy.

11. Jak zachovat dřevěné podlahy pro příští generace

- (1) Přizpůsobit prevenci a ochranu změnám způsobu užívání.
- (2) Dodržovat vhodné klimatické podmínky a vhodně stínit.
- (3) Dbát na prevenci a kontrolu biologických škůdců.
- (4) Chránit podlahy před mechanickým poškozením a opotřebením vhodnými opatřeními.
- (5) Pravidelně kontrolovat celkový stav podlah a průběžně provádět lokální opravy, abychom zamezili vzniku dalších poškození.

- (6) Provádět pravidelnou péči, údržbu a čištění podle typu podlahy a povrchu.
- (7) Používat vhodné strojové vybavení, pady, kartáče, ale také hadry a mopy, kterými podlahu nepoškodíme.
- (8) Nepokládat nábytek s kovovými nohama přímo na podlahu. Kov může chemicky reagovat a zanechávat ve dřevě skvrny.
- (9) Nepoužívat standardní protiskluzové podložky. Změkčovadla, která obsahují, mohou dřevo ničit.
- (10) Vybírat neinvazivní a reverzibilní postupy oprav a vyhnout se broušení povrchu, kterým zničíme historickou hodnotu podlahy a výrazně zkrátíme její životnost. Parkety, které jsou položeny na pružném dřevěném podkladu, nejsou zcela rovné a strojovým celoplošným broušením odbrousíme nerovnoměrně nášlapnou vrstvu, jejíž dílky se následně začnou odlepovat.

12. Časté příčiny a následky nesprávného čištění a péče

- Špatné produkty: Použití ošetrovacích a čisticích prostředků, které nejsou vhodné pro určitý typ PÚ (olejované, voskované nebo lakované), tedy kyselé, příliš alkalické, obsahující silikon atd. Pokud se např. použije ošetřující produkt, který je určen k pronikání do pórů dřeva (ošetřující olej) v systémech vytvářejících film (oleje tvrzené UV zářením nebo dvousložkové oleje), může to vést k lepkavým zbytkům se šmouhami. Povrch je také náchylnější k ulpívání nečistot.
- Špatné vybavení: Používání nevhodného vybavení, které zanechává na povrchu příliš mnoho vody, utěrky, které jsou abrazivní, nebo vybavení pro stírání, jako je pěnová stěrka, která zanechává stopy po stírání, to vše vede k poškození podlahy.
- Příliš mnoho vlhkosti: Příliš mokré vytírání vede k šednutí s pozdějším možným loupáním laku nebo poškození parket.
- Příliš velké množství: Čisticí a ošetřující prostředky jsou aplikovány ve velkém množství, což vede k nežádoucí tvorbě vrstvy s následným odlupováním nebo k příliš hladkému povrchu. Mohou se tvořit vrstvy, které úplně nevyzrají a usazují se na nich nečistoty.
- Příliš krátká doba schnutí: Při nedostatečné době schnutí pečujících přípravků, kdy se začne podlaha příliš brzy užívat, mohou po zaschnutí zůstat na povrchu viditelné stopy.
- Špatné intenzivní čištění: Nesprávné intenzivní čištění, například nevhodnými prostředky, může způsobit změnu barvy nebo loupání laku. Samotný intenzivní čistič by měl být vždy dobře odstraněn čistou vodou, aby se při následném ošetření předešlo problémům s přilnavostí. Pokud se použije zásaditý čistič s příliš vysokou hodnotou pH (> 10), může v důsledku reakce s nimi dojít ke změně barvy povrchu.

Závěr

Při dodržení postupů údržby a čištění dřevěné podlahy, použijeme-li výrobky sladěné s konkrétní povrchovou úpravou a doporučenou technologií aplikace, výrazně prodloužíme životnost samotné podlahy. Správná péče, údržba a čištění je nezanedbatelnou součástí ochrany dřevěné podlahy. Vhodnou volbou údržbových prostředků, správné technologie aplikace a plánu údržby několikanásobně prodloužíme životnost dřevěné podlahy. V případě neznalosti povrchové úpravy, vhodnosti údržbových a čisticích prostředků nebo technologie aplikace, je vhodné kontaktovat odbornou firmu, abychom předešli poškození nebo zničení historické dřevěné podlahy.

Důležitá je ochrana dřevěných podlah a získání povědomí o rozsáhlých možnostech obnovy povrchu bez nutnosti invazivních zásahů. Zdůrazňuje důležitost správné volby povrchové úpravy a následné péče, údržby a čištění. Jedná se o systém údržby, který stejně jako plán údržby musí zohlednit konkrétní objekt, prostor, podlahu, typ povrchu a plánovaný způsob využití prostoru a zatěžování podlahy.

Restaurování a péče o parketové podlahy v Německu – nástin aktuálních a inovativních postupů

Luděk Němec

Rozšíření obzorů restaurátorské praxe v oblasti parketových podlah, které by bezpochyby mohlo nabídnout porovnání tuzemských standardů s aktuálními postupy v západoevropské památkové péči včetně té německé, které bych rád věnoval následující část našeho článku, bohužel komplikuje nedostatečná reflexe těchto moderních postupů v odborné literatuře. Protože sám nejsem v žádné německé památkové instituci přímo činný, ponese následující odstavce spíše charakter zprávy o inovativních restaurátorských postupech publikovaných ve dvou pracích z uplynulých dekád, a sice v diplomové práci Roswithy Schwarz⁵ a objemné knize *Königliches Parkett in preußischen Schlössern*⁶ editora Hanse Michaelse.⁶

Preventivní opatření

Přístup zapojených institucí a odborníků obecně charakterizuje příspěvek Susanne Alimoradian a Stefana Klappenbacha ve druhém jmenovaném svazku⁷, kteří považují restaurátorské zásahy za krajní možnost a ve svém příspěvku připomínají širokou škálu preventivních opatření. Z nich je možné vytvořit účinný koncept ochrany podlah, který jejich poškození předchází či jej alespoň minimalizuje. Konkrétními prvky, ze kterých je možné takový koncept sestavit, představují **klimatizace** dotčených prostor, **ochrana podlah před světlem a biologickými škůdci, přizpůsobením turistických a jiných aktivit v dotčených prostorách, odborné čištění a péče a zamezení mechanického poškozování podlah**. Řešením posledního zmíněného bodu je především **vytváření tzv. Sauberlaufzonen**, tedy systému na sebe navazujících koberců (popř. i gumových rohoží) různé struktury ve vstupním prostoru, jehož cílem je odstranění co možná největšího množství nečistot z bot návštěvníků objektu. Volba koberců by měla reflektovat mj. charakter povrchů v okolí objektu. Další součástí konceptu může být **zakrývání povrchů**, kde se mimo **koberců** nabízí využít **uzpůsobené plastové folie** menšího formátu, které lze dle potřeby snadno přemísťovat⁸, nebo **přemostění podlahy prosklenými můstky**⁹. Další konkrétní příklad ochrany parketové podlahy jejím zakrytím přináší text Mattheuse Schmerbacha¹⁰ o rekonstrukci parketu v zámku Rheinsberg, který přes restaurátorský zásah disponoval jen omezenou nosností, a tým odborníků se proto rozhodl pro **instalaci vyvýšené vrstvy parket** (věrných kopií původního povrchu) na původní podlahu v prostoru vyhrazeném návštěvníké trase. Zatížení procházejícími návštěvníky je díky tomu rozloženo, přičemž moderní prvek nenarušuje vzhled prostoru. Dodatečně parketové dílce lze navíc snadno odstranit a prostor pod nimi vyčistit, mezi obě vrstvy parket byl vložen karton bez kyselin a polyesterová textilie, aby bylo zamezeno mechanickému poškozování kontaktem a vyrovnány nerovnosti. Do koncepce preventivní ochrany podlah lze zahrnout i **vytvoření dostatečné kapacity úložných prostor**, kde si návštěvníci objektu mohou odkládat svá zavazadla a oděvy, které se zejména při nepříznivém počasí stávají nežádoucím zdrojem vlhkosti v interiérech a potenciálním ohrožením vybavení ale i mikroklimatu historických interiérů.

5 SCHWARZ Roswitha: *Möglichkeiten der Untersuchung und Restaurierung von Parkettfußböden an Beispielen aus dem Neuen Schloss Bayreuth*. Fachbereich Restaurierung und Konservierung von Kunst und Kulturgut der Fachhochschule Köln, (Diplomarbeit). Köln 1996.

6 MICHAELSEN Hans (ed.): *Königliches Parkett in preußischen Schlössern*. Geschichte, Erhaltung und Restaurierung begehbarer Kunstwerke. Petersberg 2010.

7 Ibidem, s. 56–75.

8 Ibidem, s. 233–244.

9 Zde je třeba zvážit statické možnosti a případné dopady instalace takovéto konstrukce. Mezi konkrétní realizace patří např. mosty v Mramorovém sále Nového paláce v Postupimí, Obrazové galerie v Sanssoucci (Stiftung Preußische Schlösser und Gärten) či v Císařském sále v klášteře (Augustiner Chorherrenstift) v Herrenchiemsee (Bayerische Schlösserverwaltung).

10 MICHAELSEN 2010, s. 455–459.

Nedestruktivní a mírně destruktivní metody

V případě zkoumání stavu podlah či vytváření konceptu jejich restaurování je doporučováno využít nedestruktivních (zerstörungsfreie) či mírně destruktivních (zerstörungssarme) metod¹¹. Posloužit mohou mj. při lokalizaci a určení stavu podlahových trámů, tedy v situacích, kde byly v minulosti uplatňovány především metody destruktivní, které nejenže poškozovaly historicky a umělecky cenné podlahové prvky, ale i navyšovaly náklady celého restaurátorského zásahu¹². Užití nedestruktivních či mírně destruktivních metod tak umožní lokalizaci trámů, určení jejich stavu i stavu konstrukce celkově, případně míru a charakter poškození, a to vše bez větších destruktivních zásahů. Mezi **nedestruktivní metody** patří následující:

- a) **Vizuální vyhodnocení stavu**.¹³
- b) **Pokusné zatěžování podlahy**.¹⁴
- c) **Akustické určení polohy trámů**, tedy systematické poklepávání na podlahu (při zohlednění únosné míry nedestruktivní), jež může pomoci alespoň přibližně určit umístění trámů pod vrstvou parket.¹⁵
- d) **Monitorování** stavu podlahy, resp. vývoje poškození.
- e) **Rentgenové záření**, které se od objektů odráží v závislosti na jejich hustotě, odlišně vykresluje dřevěnou konstrukci, výplň (sympký, spojovací materiál) a další materiály. Rozlišována je i hustota dřeva a teoreticky tedy i stav jednotlivých částí dřevěné konstrukce, k vyhodnocení získaných dat je ovšem třeba náležitých zkušeností¹⁶.
- f) **Analýza akustických emisí** vysílaných mechanicky či tepelně poškozenými prvky v podlahové konstrukci.¹⁷
- g) **Ultrazvuk** odráží hustotu dřeva, a dodává tak data o jeho struktuře, která mohou být při dostatečných zkušenostech uplatněna k vyhodnocení stavu dřevěné konstrukce.¹⁸
- h) **Radar** (GPR, Ground Penetrating Radar) umožňuje detekci škod způsobených trouchněním či biologickými škůdci, určení umístění trámů a struktury skryté části konstrukce. Přístroj vydává krátké elektromagnetické impulzy, které se odrážejí od jednotlivých částí zkoumané struktury a v ideálním případě poskytují data o poškození konstrukce, které jinak není viditelné, interpretace těchto dat však vyžaduje náležitou zkušenost.¹⁹
- i) **Mikrovlny** pomáhají odhalit tloušťku dřeva, vlhkost či defekty.²⁰
- j) **Termografie** využívá infračervené kamery k odhalení tepelných mostů, oblastí se zvýšenou vlhkostí či hnilobu pouhým pozorováním (pasivní varianta), případně jejich zvýrazněním za ochlazování či oteplování prostoru (aktivní varianta).²¹

Cílem **mírně destruktivních metod** je získání maximálního množství dat za napáchání minimálních škod na zkoumaném materiálu. Patří mezi ně:

- a) **Různé metody k odhalení tvrdosti dřeva** – zatloukání hřebíku, penetrační analýza za využití kovového kolíku a především měření energie potřebné k zavrtání (či vytažení) šroubu. Předpokladem aplikace této metody je znalost polohy podlahových trámů, do kterých je speciálním přístrojem skrze parkety vrtáno (do hloubky až jednoho metru), přičemž přístroj při vrtání zaznamenává odpor, který mu dřevo klade. Výsledný graf ukazuje anomálie v dřevěných trámech a může vypovídat o stavu dřevěné konstrukce, interpretace získaných dat ovšem vyžaduje náležitou zkušenost.²²

11 Ibidem, s. 474–479. SCHWARZ 1996, s. 49–61.

12 SCHWARZ 1996, s. 50. MICHAELSEN 2010, s. 475.

13 SCHWARZ 1996, s. 51.

14 MICHAELSEN 2010, s. 476.

15 SCHWARZ 1996, s. 52. MICHAELSEN 2010, s. 476.

16 SCHWARZ 1996, s. 60.

17 MICHAELSEN 2010, s. 476.

18 SCHWARZ 1996, s. 53–54.

19 MICHAELSEN 2010, s. 475.

20 Ibidem, s. 476.

21 Ibidem, s. 247–248. SCHWARZ 1996, s. 59–60.

22 SCHWARZ 1996, s. 56–59. MICHAELSEN 2010, s. 474–475.

- b) **Určení vlhkosti měřením elektrického odporu** mezi dvěma elektrodami–ocelovými jehlami zaraženými do dřeva.²³
- c) **Endoskopie** spočívá v zavádění videosondy ke konstrukci skryté pod parketami bez jejich odstranění. Je podmíněna alespoň přibližnou znalostí struktury podlahové konstrukce a existencí dutých prostor, kam sondu lze zasunout. K jejímu zavedení je nutné do parket vyvrtat drobný otvor.²⁴

Odstraňování ochranných přípravků pomocí suchého ledu

Roswitha Schwarz ve své disertaci popisuje techniku čištění **tryskáním pelet suchého ledu**, se kterou se v souvislosti s parketovými podlahami začala zabývat v roce 1995 v rámci univerzitního projektu na Fachhochschule Köln²⁵. Metoda je dnes aktivně využívána např. v Centru restaurování (Restaurierungszentrum, RZ) při Bayerische Schlösserverwaltung.²⁶ V porovnání s alternativními technologiemi využívajícími vysoce abrazivních materiálů jsou v tomto případě tryskány pelety suchého ledu o teplotě $-78\text{ }^{\circ}\text{C}$, které při kontaktu s podlahou vyvolají tepelný šok, při němž se chemické látky (v našem případě ochranné vrstvy parketové podlahy) smrští, ztratí přilnavost k podkladu, rozpadnou se na prachové částice a následně jsou z povrchu odsány. Po několika sekundách povrch podlahy dosáhne normální teploty. Úspěšnost metody se liší v závislosti na druhu (tvrdosti) dřeva, na čemž závisí i případné negativní dopady užití této metody (drobný úbytek svrchní dřevěné vrstvy). Při její aplikaci v historických interiérech je z důvodu uvolňování množství prachových částic nutné zakrýt veškeré další vybavení. **Obecnou koncepcí restaurování** na příkladu poškozené podlahy Oválného kabinetu Nového paláce v Postupimi nabízí příspěvek Kathrin Mikszas,²⁷ která rozlišuje sedm kroků: (1) konzervaci oddělených dílců, (2) odstranění biologických škůdců vysokofrekvenčním zářením, (3) odstranění nátěru pomocí suchého ledu, (4) oprava spojů mezi dílci, (5) vyrovnání parket, (6) vyplnění chybějících částí, (7) aplikace nové ochranné vrstvy.

Fotogrammetrie

Zajímavým rozměrem jsou zkušenosti odborníků z Fachhochschule Potsdam a Stiftung Preußische Schlösser und Gärten s využitím ikonografických pramenů při restaurování, resp. obnově podlah, které z nejrůznějších důvodů zanikly (v případě těch popsaných v citovaném článku zpravidla v době druhé světové války a pobytu sovětských vojáků v památkových objektech).²⁸ **Fotogrammetrické vyhodnocení historických fotografií a plánů** umožňuje rekonstrukci vzhledu mj. historických interiérů ve dvou-, popř. i trojdimenzionálním provedení.²⁹ Předpokladem je vytvoření sítě bodů v historickém interiéru, které jsou zároveň patrné i na dochovaných pramenech. Ty je následně možné (v případě fotografií zpravidla jejich deformací) využít k vytvoření modelu zkoumaného prostoru. Fotografie či jiné prameny musí být k dispozici v dostatečné kvalitě, nutná je i znalost proporcí a měřítka.

23 MICHAELSEN 2010, s. 475.

24 SCHWARZ 1996, s. 55–56. MICHAELSEN 2010, s. 475.

25 SCHWARZ 1996, s. 94–108.

26 Viz. film *Restaurování des Marketerieparketts* z produkce Bayerische Schlösserverwaltung.

27 MICHAELSEN 2010, s. 233–244. Srov. *Ibidem*, s. 259–272.

28 *Ibidem*, s. 314–321.

29 *Ibidem*, s. 467–473.

Seznam literatury:

SCHWARZ, Roswitha. *Möglichkeiten der Untersuchung und Restaurierung von Parkettfußböden an Beispielen aus dem Neuen Schloss Bayreuth*. Köln, 1996. Diplomarbeit. Fachbereich Restaurierung und Konservierung von Kunst- und Kulturgut der Fachhochschule Köln.

MICHAELSEN, Hans, ed. *Königliches Parkett in preußischen Schlössern*. Geschichte, Erhaltung und Restaurierung begehbarer Kunstwerke. Petersberg: Michael Imhof Verlag, 2010. Potsdamer Beiträge zur Konservierung und Restaurierung Bd. 2. ISBN 978-3-86568-462-2.

Internetové zdroje:

Metodika uchování předmětů kulturní povahy, 2018 [online]. Technické muzeum v Brně, [cit. 10.5.2022]. Dostupné z: Metodika_WEB_final.pdf (technicalmuseum.cz) ISBN 978-80-87896-40-2, s. 129.

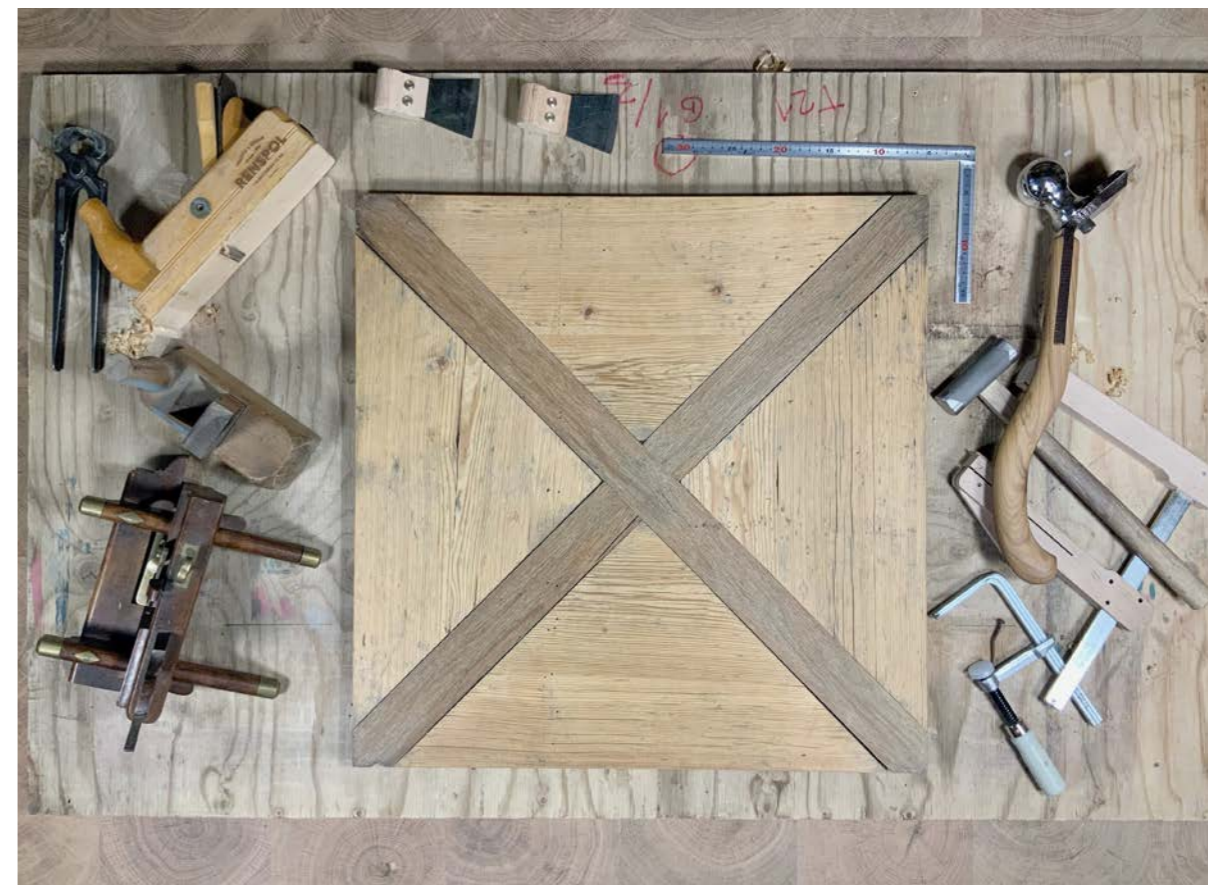
Zámek Groot Bijgaarden, Dilbeek, Belgie, restaurování parket, čištění, povrchová úprava bezbarvým vosk.

Škrábání parket, odstraňování staré povrchové úpravy.

Ledebourský palác, Praha, renovace parket, tvrdý voskový olej mat.

Zámecká parketa - vídeňský kříž, restaurování a čištění povrchu v dílně.

Ledebourský palác, Praha, tradiční pokládka vlysů přitloukáním na původní tesařskou prkennou podlahu.

Škrabka a dláto, oprava zámeckých parket v dílně.

Nářadí a lepidlo (klijh), oprava zámeckých parket v dílně.

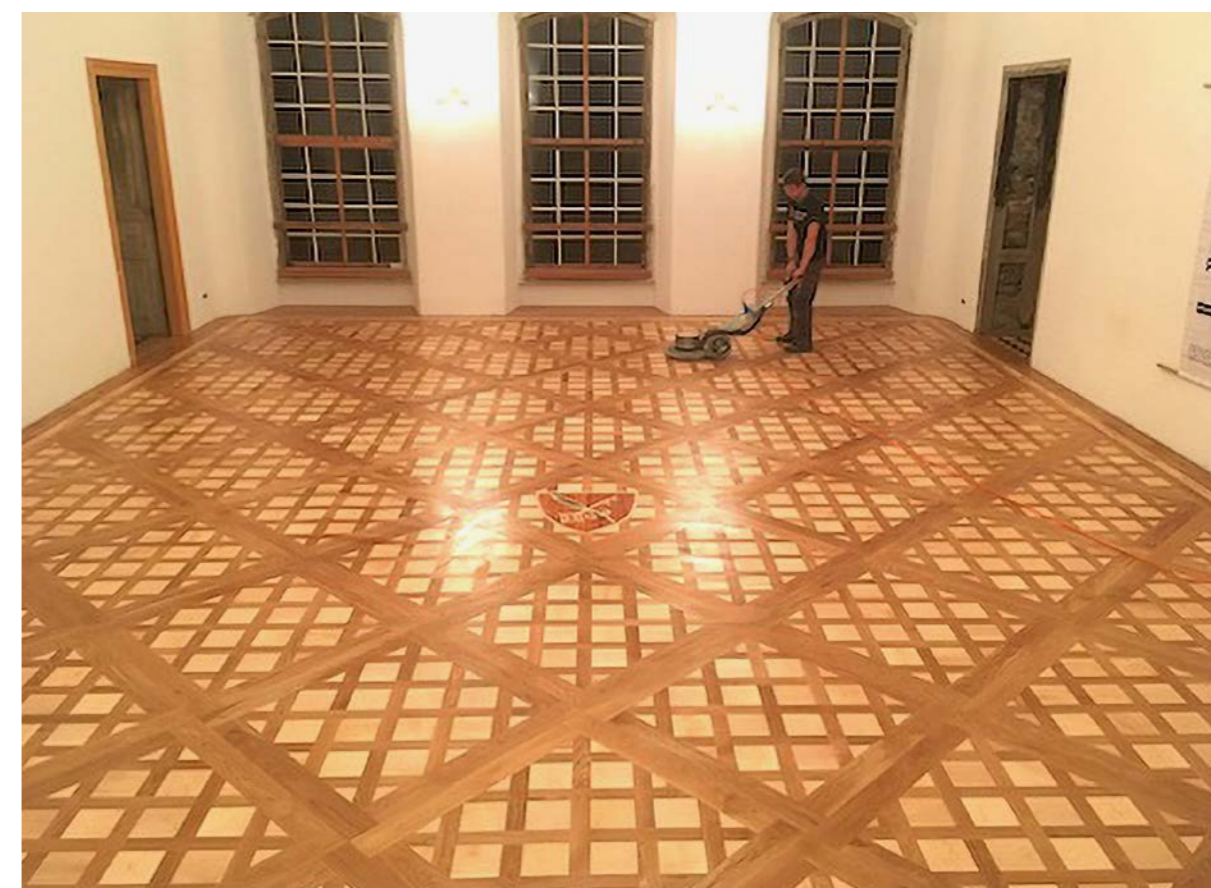
Rodinný dům, průmyslové vyráběné zámecké parkety, broušení, lak.

Barevné vosky na podlahy

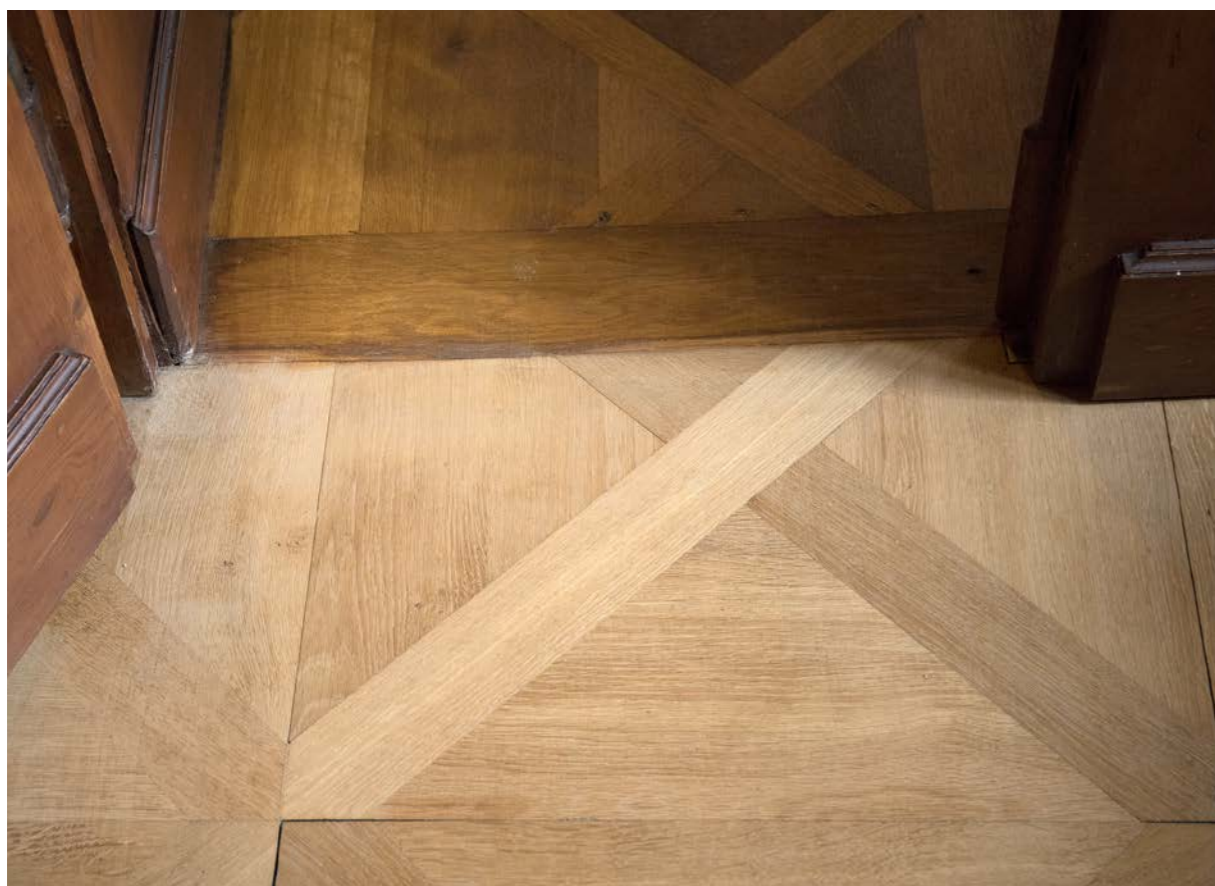
Zámek Vizovice, replika zámeckých parket, tradiční pokládka přitloukáním, povrchová úprava barevných voskem na zestaršení a bezbarvým jako finální povrch.

Zámek Dahlen, Německo, replika zámeckých parket, pokládka lepením, broušení a povrchová úprava olej.

Interiér Velké jídelny v zámku Hluboké, parketová podlaha ošetřená tradičním způsobem.

Jednovrstvá parketová podlaha (dub), interiér trasy Hostinské pokoje státního zámku Hluboká. Rozdíl mezi parketovou podlahou ošetřenou metodou broušení a napuštění olejem a podlahou ošetřenou tradiční metodou s aplikací vosku.

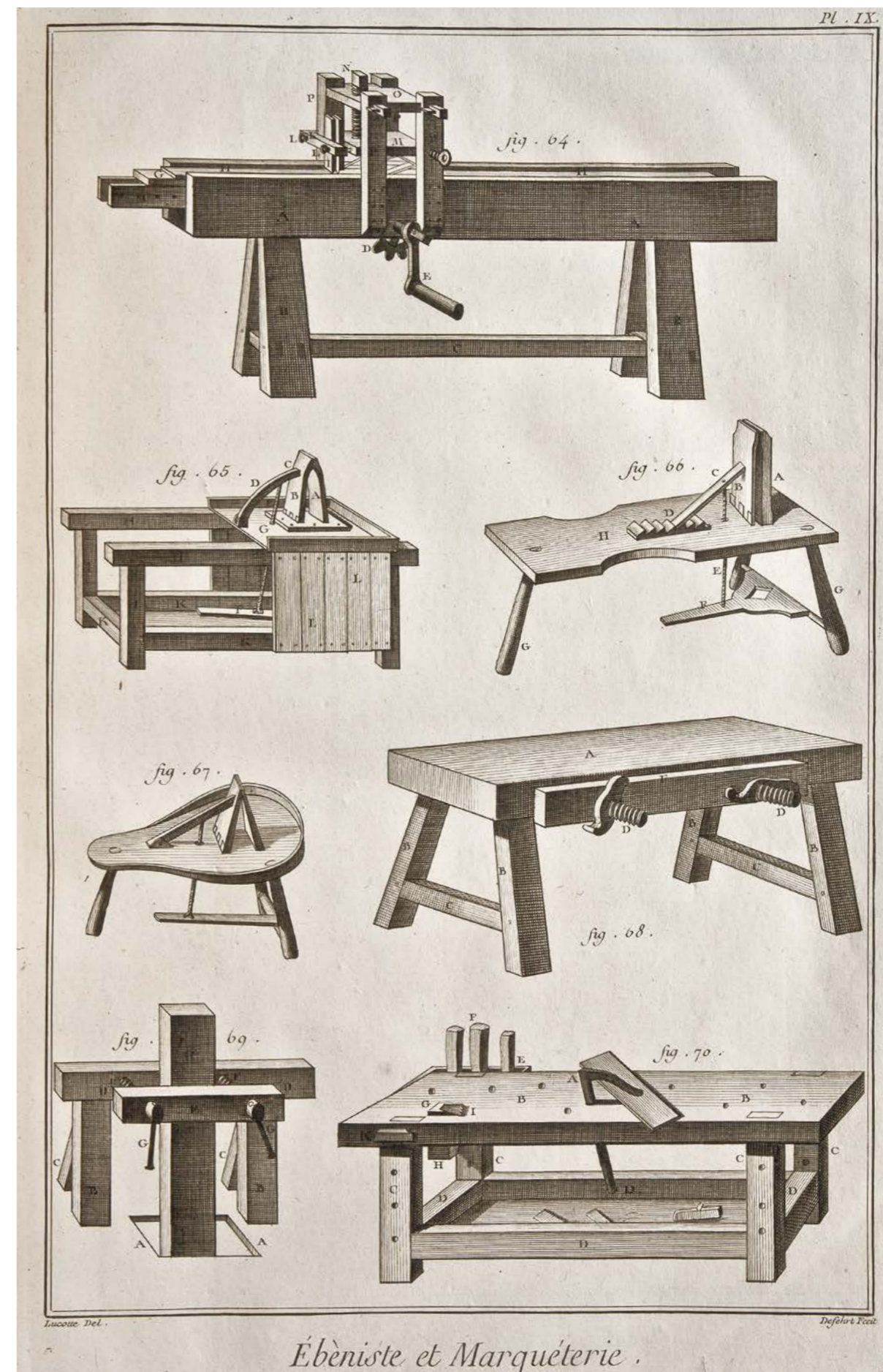
Interiér salonu Černínů na trase Hostinské pokoje státního zámku Hluboká. Parketová podlaha ošetřená metodou broušení a napuštěním olejem. Ve srovnání s interiérem Velké jídelny parkety po této úpravě mají dominantní vzhled a barevně splývají s dřevěným obložením.

Původní degradovaný dubový parketový dílec (jednovrstvý). Polovina dílce vyčištěna a ošetřena tradiční metodou. Restaurátorská dílna Hulač.

Interiér panského domu s prkennou podlahou, Velká Británie, ilustrace z knihy od Josepha Nashe, *The Mansions of England in the Olden Time*, 1839.

Zobrazení nářadí na výrobu dvouvrstevných parketových dílců z encyklopedie Diderot, 18. století.

Historická kachlová kamna v historickém interiéru

Ludmila Ourodová-Hronková, Sylva Antony Čekalová, Radka Bukovjanová, Vít Pešek, Libor Soukup

Původ kachlových kamen je hledán v alpských zemích, v oblasti jižního Německa a Švýcarska ve 12. století. Do českého prostředí kamna pronikají pravděpodobně v druhé polovině 13. století a ve 14. století se už v hojném počtu vyskytují v městech, šlechtických sídlech i v zámožnějším venkovském prostředí. Honosným kachlovým kamnům předcházela dlouhá a složitá vývojová cesta od otevřených ohnišť a krbů ve snaze získat komfortní obytný prostor, v němž by jeho obyvatelé nebyli obtěžováni zplodinami hoření.¹

Kachlová kamna se vyvinula postupným zvětšováním obezdívky kolem otevřeného ohně. Přinášela do prostředí vedle schopnosti akumulovat relativně dlouho teplo a zahřívat celou místnost i po vyhasnutí ohně, bez obtěžování obyvatel kouřem, nečistotami i hlukem při přikládání topivem také snížení rizika vzniku požáru.²

Jako součást vybavení vnitřních prostor obydlí se kachlová kamna brzy stala nejen předmětem technického zdokonalování, ale rovněž výzdoby a podléhala soudobým uměleckým směrům.³

Budovy šlechtických sídel byly během staletí stavebně upravovány a přestavovány tak, aby splňovaly nejvyšší soudobé standardy bydlení i reprezentace. Kamna byla v první řadě topidlem, které mělo plnit svou funkci zahřívat místnost. Estetická hodnota byla důležitá, ale až druhořadá. Historická hodnota kamen tak, jak ji chápeme dnes, neexistovala.

Protože bylo pořízení kachlových kamen finančně náročnou záležitostí, docházelo k jejich opravám prakticky stále. Mnohé archivní dokumenty, především účty, nás informují o opravách, výměně částí kamen, doplňování jednotlivých kachlů. Kamna mohla být i víckrát demontována a přenesena na jiné místo v témže objektu nebo na zcela jiné místo. Pokud pozbyla kamna užitečnou funkci, nebylo možné je opravit nebo se proměnilo vnímání jejich estetické hodnoty, byla zbourána a vyvezena na smetiště. Na jejich místo byla postavená podle potřeby nová, splňující všechny soudobé technické i estetické normy.

V současné době při obnově památky, jejíž interiéry jsou – mají být – prezentovány formou památkové interiérové instalace, je nutné volit taková řešení, která nebudou vyvolávat tlak na výměny autentických prvků či jejich změny, které by poškozovaly a degradovaly historické interiéry a jejich atmosféru. Je důležité pojmout objekt a prostor jako celek zachovávající dochované autentické hodnoty bez novodobých transformací.

Obnova kachlových kamen do autentického historického prostředí je v současné době, kdy dochází k rehabilitacím více nebo méně rozsáhlých historických objektů, velmi aktuální.

Při opravách, restaurování, rekonstrukcích i tvorbě replik kachlových kamen v historických interiérech je ve všech úvahách a rozhodnutích potřeba vycházet z co nejúplnějšího poznání objektu. Především ze zjištění stavebně historických průzkumů, průzkumů stavebně technických, technologických i klimatických, archivních i ikonografických. Je důležité zohlednit všechny informace, které mohou zásadním způsobem ovlivnit jak vzhled jednotlivých interiérů a jejich souborů, tak provozní limity a možnosti.⁴

1 HAVLICE 2021.

2 Zásadní informace k vývoji topidel přinesly studie uveřejněné ve sborníku Svorník 1/2003.

3 Blíže: ŠREJBEROVÁ 2017; ŠREJBEROVÁ 2018; ŠREJBEROVÁ 2017a; ANTONY ČEKALOVÁ 2017; VOLF 2017.

4 Jedná se například o omezenou nosnost stropních konstrukcí, o nároky požární bezpečnosti nebo o klimatické vlastnosti budovy.

Modrozelená kamna v podobě šestiboké věže, zdobená erbovními štítky ze schwarzenberského erbu jsou umístěna v tzv. ložnici Eleonory, kněžny ze Schwarzenbergu. Patří do velkého souboru kachlových kamen, která vznikla pro zámek Hluboká v době jeho přestavby v 60. letech 19. století. Ke kamnům jsou v SOA Třeboň, odd. Český Krumlov uloženy původní návrhy, které vznikly ve schwarzenberské stavební kanceláři, kterou vedl Franz Damasus Deworezky (1816), jihočeský stavitel a architekt. Pro Hlubokou i další objekty navrhoval např. nábytek a architektonické prvky. Foto Zdeněk Troup.

K obnově historických kachlových kamen v autentickém historickém prostředí je možné přistupovat více způsoby a z několika hledisek.

Při tvorbě historické interiérové instalace dbáme na integritu všech prvků interiéru vztahující se k určenému času, případně historickému slohu. Při rehabilitaci historického interiéru bychom zároveň měli respektovat všechny historické vrstvy a přizpůsobit danému interiéru koncept jeho rehabilitace. Rozebrání a přenesení historických kamen „in situ“ je vždy potřeba pečlivě zvážit.

Má-li být historický interiér „uvěřitelný“, nemohou se v něm vyskytovat historicky a slohově nesourodé detaily, chronologicky mladší, než je datace instalovaného interiéru. K tomu je zapotřebí poznání vývoje kachlových kamen v jejich architektonické, výtvarné i technické podobě v konkrétním století.

Krátký přehled umělecko-historické a technologické aspekty výroby kachlových kamen od renesance po 20. století⁵

Nejstarší podoba kachlových kamen pravděpodobně vycházela z chlebových pecí s uzavřenou kopulí. Nejdříve to byla kamna zhotovená z jednoduchých nádobkových kachlů postavených do tvaru komolého kužele, která se udržela až do raného novověku.⁶ V průběhu středověku se konstrukční podoba kamen změnila k vysokým kachlovým kamnům věžovitěho tvaru, obsahující podstavec, sokl s topeništěm a válcovitý či polygonální nástavec na hranolovitěm soklu. Většinou byla kamna postavena v rohu místnosti u komína. Stavební jednotkou kamen je kachel. Jeho tvar i velikost se postupně proměňuje. Vedle nádobkového kachle je uplaňován komorový reliéfní kachel nebo kachel s prořezávanou čelní stěnou.

I když do českého prostředí pronikají kachlová kamna pravděpodobně již ve druhé polovině 13. století, teprve v poděbradské a jagellonské epoše se postupně stávají běžnou součástí obytných prostor nejen vyšší nobility. Zároveň se stávají prostředkem reprezentace majitele.⁷

Kachlová kamna s třídílnou konstrukcí, obsahující podstavec, sokl s topeništěm a nástavec s napojeným kouřovodem jsou obvyklá i v 16. a první polovině 17. století. Soklová část má v této době kubický tvar, nástavec je většinou hranolovitý nebo válcovitý tvar, případně osmi nebo šestibokého tvaru. Třetí část kamen byla důležitá pro samotnou funkci kamen. Jednalo se o tzv. tunel, otvor vedoucí skrz zeď a spojující místnost, kde stála kamna, s místností, odkud bylo do ohniště kamen přikládáno dříví. Kouř byl odváděn „tunelem“ do komína. Samostatná kuříčka v horní části kamen se objevuje v pozdější době.

Umělecký renesanční sloh ovlivňuje výzdobu kachlových kamen v 16. i počátkem 17. století. Kánon témat v designu kachlových stěn se ve srovnání s gotikou rozšiřuje, přičemž do popředí se dostávají kromě tradičního biblického materiálu i obrazy z řecké mytologie. I ve výzdobě kachlových kamen dochází k využití perspektivního prostoru.⁸ Povrch kamen je zdoben i stylizovaným „nekonečným“ ornamentem, tzv. tapetovým vzorem. Nejoblíbenější barvou renesančních kamen je hráškově nebo olověná zelená, ale též hnědá nebo žlutá, barva modrá, tyrkysová, fialová i červená. Luxusní kamna jsou i majoliková.

V 17. století hledá řada techniků nové cesty, jak sestavit kamna s úsporným provozem. Stavební projekty budov, které se dochovaly, počítají s vytápěním kachlovými kamny, s jejich přesným umístěním, technickým řešením i konkrétní výtvarnou podobou. Od renomovaných architektů vznikají návrhy jednotlivých místností budov, jejich dispozice a v souladu s převládajícím módním slohem je řešena jejich podoba, včetně zakomponování topidla – kachlových kamen nebo krbu – většinou u stěny v rohu místnosti, případně i ve středu stěny, v postavení dominující místnosti. Kachlová kamna začínají být chápána nejen jako topidlo, ale též jako zařízení ve smyslu nábytku. Tvorba kachlových kamen začíná přípravou přesného návrhu.

5 Blíže k umělecko-historickému vývoji a technologickým aspektům výroby kachlových kamen od renesance po 20. století např. OURODOVÁ-HRONKOVÁ 2021; ŠREJBEROVÁ 2017.

6 Blíže ke středověkým gotickým a renesančním kachlovým kamnům: KYPTA – ŽEGKLITZ 2017; SKRUŽNÝ 2003; HAZLBAUER – RICHTER 1997; SMETÁNKÁ 1968.

7 Dlouhodobě se studiu středověkých kachlů a kachlových kamen věnoval Zdeněk Hazlbauer. např. HAZLBAUER 1991; HAZLBAUER 1995; HAZLBAUER 1998; HAZLBAUER 2003, s. 153–168. V nedávné době např. ŠREJBEROVÁ 2017; ŠREJBEROVÁ 2018; ŠREJBEROVÁ 2017a; ANTONY ČEKALOVÁ 2017; VOLF 2017.

8 Už v 1. polovině 16. století tvořil návrhy kachlových kamen norimberský Peter Flötner (1485–1546). Byl jedním z nejvýznamnějších umělců rané zaalpské renesance, architektem, sochařem, zlatníkem, řezbářem grafikem i medailérem.

Jasně rozdělení spodní soklové konstrukce a nástavby zůstalo především v období raného baroka a přetrvávalo v Čechách téměř celé 17. století. Kamna ve tvaru dvou na sobě ležících hranolovitých částí na čtvercovém nebo obdélném půdorysu byla velmi často rozměrná. Kachle jsou většinou jednoduché, větších rozměrů, robustní, často hladké, bez reliéfů, pouze s plasticky vystouplými hranami v rozích a masivnějšími římsami. Po roce 1700 nabývají kamna členitějších tvarů, později i dynamičtějších, konvexně-konkávních tvarů. Kamna začala stát na půdorysu kruhu, elipsy, oválu, protáhlého obdélníku, čtverce, později konvexně i konkávně modelovaného tvaru. Kamnářství se od hrnčířství jako samostatná živnost odděluje a kamnář dává napříště k dispozici pouze své technické znalosti.⁹

Na konci 17. století se rozdílily v bohatství i snaha o reprezentaci stále více promítají i do vybavení interiéru obydlí. Stavby reprezentují bohatství a moc, a to do jisté míry platí i pro kachlová kamna. Bohatá sídla, zámky a kláštery jsou vybavovány novými luxusními kachlovými kamny. Ty se stávají nepostradatelnou součástí interiéru a jejich vzhled odráží soudobý sloh i majetkové poměry pořizovatele. Během 18. století vycházejí jak pro architekturu, tak pro interiérovou tvorbu módní vzorníky. Vzorníky jsou objednávány do šlechtických knihoven a jsou podle nich kamna vybírána. Návrhy kamen jsou v případě movitých objednavatelů kresleny architekty či výtvarníky.¹⁰ Některá kamna jsou vytvářena podle totožných vzorů jako nábytek, avšak jejich podoba je součástí celku a musí se podřídit výtvarné koncepci místnosti. Nejčastěji jsou umístována do rohu místnosti nebo do výklenku či prolomeného otvoru ve zdi tak, aby jimi mohly být vytápěny dvě, případně tři místnosti. Rozměry kamen, barevnost, tvar, výška, dekor nejsou posuzovány jen z hlediska funkce vytápění, ale i estetické harmonizace místnosti. Stírání hranic mezi architekturou, plastikou a malbou s cílem vytvoření jednotného společného účinku, „celostního umění“ (Gesamtkunstwerk) je pro umělecké cítění tohoto období – baroka – příznačné.

Výzdoba zahrnuje propracované reliéfy s rostlinnými či figurálními motivy. Stavba kamen zůstává na stejném principu jako u renesančních kamen. Barevná glazura barokních kamen je jednobarevná nebo využívá kombinaci menšího počtu barev, nejčastěji dvou, hnědé nebo tmavě zelené barvy, někdy v kombinaci s bílou, nebo zdobená flámováním, trasakováním či majolikou. V závěru 17. století a během století osmnáctého začínají být vzácnější kusy kamen zdobené zlacenými detaily.

Interiéry první poloviny 18. století jsou zařizovány v duchu odlehčeného, hravého, zdobeného luxusu a jemnosti z drahých, exotických materiálů. Přestože toto období nepředstavuje ve vývoji kachlových kamen zlom z hlediska užívaných technologií, znamená z výtvarného hlediska změnu formy architektury i výzdoby. Návrhy architektů se počítaly zakomponováním kamen do interiéru ve všech detailech. Kamna jsou v interiéru přisazena ke stěně, často do výklenku, a vytápěna z přilehlé prostory, většinou z chodby. Ve vrcholném a pozdním baroku se plochy i linie kamen rozvlňuje, proměňuje se půdorys kamen. Jejich tvar je symetrický i asymetrický a připomíná jehlan či pyramidu. Rokoková kamna dospěla oproti košatosti výzdobných motivů baroka ke zjednodušení a odlehčení výzdoby. Celá plocha kamen byla pokryta jemně zpracovanou asymetrickou rokajovou ornamentikou doplněnou nikami, festony, girlandami, mušlemi, konchami, volutami či drobnými květy. V čele vrchního dílu může být umístěn hlavní reliéf ve složitě barokní kartuši. Nejčastěji měla kamna barvu bílou, šedou, krémovou. Plastické detaily kamen byly v případě luxusních kamen zvýrazněny zlacením nebo malbou majolikovými barvami do syrové glazury, většinou modře, růžovo-fialově. Vyobrazení namalovaná barvami vysokého žáru na bílém podkladu jednotlivých kachlů byla buď ornamentálního, vegetativního nebo figurálního námětu. Kamna jsou vyráběna většinou technikou bednění. Bývají završena dekorativním nástavcem hruškovitého tvaru s prolomeným otvorem v podobě kasulového okna, symetrickou či asymetrickou vázou, postavou putti s ptákem, labutí apod., ale nástavec připomíná i sochu, je ve tvaru dvou spletených delfínů, postavy Turka či ženy v klobouku s širokou sukni a podobně. Během 18. století roste oblíbenost kachlových kamen zdobených malovanými výjevy podle grafických listů modrobílými i růžovofialovými barvami vysokého žáru.¹¹

Interiéry mnohých českých aristokratických sídel byly od 70. let 18. století upravovány podle nového klasicistního vkusu. Vedle nové úpravy stěn sálů nástěnnými malbami s náměty byly

9 MARKOVITS 2015.

10 Schválený návrh nové jídelny pro zámek v Třeboni od A. E. Martinelliho z roku 1730 představuje stěnu se zakreslením kachlových kamen. Autorem sedmi návrhů kachlových kamen včetně řezů a zakreslených půdorysů z let 1729–1731 je neurčený vídeňský kamnář. Blíže ŠANDA 2020, pozn. č. 478; tamtéž, s. 141–144.

11 Blíže: KONEČNÝ 2003.

inspirovány antickými vzory. Působily jemně, vzdušně a odlehčeně. Jemné klasicistní motivy i pastelové barvy byly využívány při výzdobě kachlových kamen. Kamna mají v této době kubický nebo válcový tvar.

Klasicistní kamna kubického tvaru na půdorysu čtyřúhelníku ve tvaru stupňovité široké věže zdobil nízký, jemný, z formy vytlačený reliéf ze světlé hlíny s motivem stylizovaných antických postav, ornamentů, květin a povrch kamen imitoval mramor. Mají bílou nebo pastelovou světle šedozelenou, šedorůžovou či šedobílou barvu. Povrch kamen je velmi často zdoben barevnými hlinkami, zdobena stříkáním nebo foukáním, tzv. trasakováním neboli mramorováním, tzv. trlinkováním neboli krakelováním a také tupováním. Vrchol kamen bývá završen klasicistní vázou. Kamna jsou umístěna v rohu nebo u stěny. Stále převažuje topení zvenku, ale výjimečně už bývají do bočnice kamen vsazena topná dvířka a do kachle základny dvířka popelníková a přikládá se do kamen přímo z vytápěné místnosti. Pokud se do kamen přikládá z vedlejší místnosti, přechází v dolní části směrem ke zdi v kvadratický nástavec.¹²

Počátkem 19. století se z Francie rozšířil styl nazývaný empír. Empír, který vycházel z neoklasicistní estetiky a byl obohacen o řadu motivů inspirovaných starořeckými, egyptskými i „etruskými“ památkami, ovlivnil ve tvarosloví, barevnosti i výzdobě zařízení interiérů domů, včetně kamen. Kamna byla většinou válcového nebo pyramidálního tvaru. Nejčastěji měla bílou, hnědou, černou, výjimečně tyrkysovou nebo zelenou barevnost, výjimečně i s povrchem kamen „bronzovaným“ nebo „tuhaným“, imitujícím kovový vzhled. Válcová část kamen byla většinou plasticky rozčleněna rámy s květinovými rozvilinami a květinovými pásy mezi nimi. Plochu kamen plasticky zdobilo kanelování, reliéfní vavřínové festony, girlandy, beraní hlavice, esovité pletence, stuhy a dalšími. Typickým dekorativním prvkem byla klasicistní váza nebo piniová šiška na vrcholu kamen.¹³

Během 19. století se stávají velmi oblíbenými jednoduchá, finančně méně nákladná kamna, tzv. „vícetahová“, tedy kamna s vnitřními tahy a kapličkami. Nový systém tahového systému učinil kamna energeticky efektivnějšími a oblíbenými ve vyšší i střední třídě. Kamna byla většinou bílé nebo světlé barvy, zdobená podobným způsobem jako kamna klasicistní. Na povrch kamen se nalepovaly drobné dekorativní prvky – palmety, věnečky, slunečnice, květinové pukety, děti, dívky, hlavy antických filozofů, hrdinů a podobně – vyrobené z jemné hlíny. Ztvárnění povrchu, barevnosti i drobných dekorativních prvků je totožné s dekorováním kubických klasicistních kamen z první poloviny 19. století. Tzv. tahovky nemají punc reprezentativních kamen, ale kamen s vysokou výhřevností. Bývají většinou umísťovány do služebních prostor zámků, chodeb, pohostinských pokojů, měšťanských domů nebo kanceláří.

V druhé čtvrtině 19. století přichází období imitace a opakování starších výtvarných slohů. Architektura i výzdoba kamen imituje ve tvaru, barevnosti i ornamentice starší historické výtvarné slohy mnohdy tak dobře, že jsou na první pohled od originálů prakticky nerozeznatelné. Neoslohy, jako je neorenesance, neogotika, neobaroko, neorokoko, neoklasicismus nebo empír, využívají základní tvary, barevnost glazur i dekor při tvorbě kachlových kamen většinou s technologicky pokročilejšími systémy. Kachle jsou už často vyráběny průmyslově, litím nebo lisováním do forem, nebo stále ručně vtlučené do forem v manufakturních dílnách. Vznikají tzv. rodová muzea s hypoteticky rekonstruovanými středověkými gotickými nebo mladšími renesančními interiéry. Do těchto prostor jsou na základě často přesných návrhů vyráběna kachlová kamna. Jde o hypotetické rekonstrukce gotických nebo renesančních kamen, které jsou v souladu s výzdobou daného prostoru. Často jsou do těchto prostor kupována historická kamna, případně samotné kachle i na evropském trhu a po další opravě a doplnění jsou instalována v muzejních prostorách hradu či zámku.¹⁴

Během 19. století imitují kachle plasticitu a vzory historických renesančních, gotických, barokních a dalších kamen a většinou jsou jednobarevně glazovány.

Ozdobné kachle tahových kamen jsou od počátku 20. století zdobeny secesním ornamentem, motivem slunečnice, kružnic s lištami, výžlaby, štítky s listy či maskarony s listy. V této době jsou průhledy (kapličky, lucerny) kamen častěji výtvarně řešeny zakrytím plnými nebo prořezávanými kachly s motivem jemné krajky. Nový systém efektivního vytápění počítá již s přikládáním do

12 OURODOVÁ- HRONKOVÁ - PEŠKOVÁ 2021, s. 136–139.

13 Ve fondu knihovny SHZ Český Krumlov jsou uloženy módní časopisy představující nejmodernější empírová kachlová kamna. Např. MAGAZIN 1797.

14 OURODOVÁ- HRONKOVÁ 2021, s. 33–35.

kamen z místnosti a kamna jsou opatřována funkčními příkladacími dvířky atd., zdobená adekvátním dekorem, později galvanicky pokovená.

Během první poloviny dvacátého století začíná obliba kachlových kamen ustupovat a přichází nástup kamen kovových, s novými efektivními způsoby spalování a vytápění nebo systémy centrálního vytápění do radiátorů. Dekorativní prvky secese i strohá jednoduchost následujícího slohu art deco se uplatňuje i ve vzhledu kachlových kamen tohoto období.¹⁵

Přístupy k rekonstrukcím historických kachlových kamen do historického interiéru

Pro účely tvorby nové prohlídkové trasy je potřeba se v archivních materiálech zaměřit na znalost historie objektu, prodeje, nákupy, objednávky konkrétním kamnářům, doklady o stěhování kamen, ikonografické prameny, fotografie, plány, obrazy interiérů, pohledy do konkrétních interiérů s vyobrazením kachlových kamen. Dále studovat písemné prameny, tedy historické inventáře daného historického objektu, plánovou dokumentaci, účty, pamětní knihy, seznamy soupisových komisí Národního pozemkového fondu z fondu Státní památkové správy. Je nutné znát dochovaný kmenový mobiliář daného objektu. Prostřednictvím popisu a lokace v tzv. černých knihách je možné zjistit původní umístění kamen, často rozebraných a deponovaných, v celkovém či torzálním stavu zachování.

Poznání skrytých hodnot, které přináší stavebně historický průzkum, archivní průzkum nebo studium ikonografického materiálu, může ovlivnit koncepci i případné přehodnocení instalačního záměru. Zachovalost celku či fragmentů střepů kachlů, včetně těch objevených při archeologickém výzkumu, zásadním způsobem určuje koncepci doplnění topidla – kachlových kamen v připravovaném interiéru.

Pokud přistupujeme k rehabilitaci historických kachlových kamen pro konkrétní historický interiér, musíme znát nejen dobové, ale i místní podmínky (místní historie kamnářství a jeho produkci), a ujasnit si odpovědi na základní otázky, jakou bude mít rehabilitovaný prostor náplň a jakou funkci budou kachlová kamna plnit, případně jakým způsobem bude prostor vytápěn:

Jakou bude mít rehabilitovaný prostor náplň

- *interiérová instalace*
- *provozní prostory objektu např. pokladna, svatební síň, konferenční místnost, byt*
- *muzejní expozice.*

Jakou budou mít kamna funkci

- *provozní prostory, např. byt kastelána – vytápění původním způsobem pevnými palivy (je důležité zohlednit bezpečnostní rizika)*
- *muzejní expozice – kamna budou mít funkci exponátu v muzeu nebo historickém interiéru – funkce vytápění nebude uplatňována, důraz na historickou původnost*
- *interiérová instalace – funkce estetická, exponát, vytápění – elektrická vložka (hledáme integritu historického interiéru).*

Při hledání přístupu k rehabilitaci kamen pro daný interiér je nutné zvážit všechny možnosti a vybrat ty nejvhodnější podle konkrétních podmínek. Je možné volit z variant:

- *přesná rekonstrukce historických kamen na základě zachované podrobné dokumentace autentických historických kamen v daném historickém interiéru na základě projektu s využitím dokladů materiální i nemateriální povahy*

15 OURODOVÁ- HRONKOVÁ - PEŠKOVÁ 2021, s. 148–149.

- analogická rekonstrukce se zapojením originálních zlomků původních místních kamen
- hypotetická rekonstrukce
- imitace/napodobenina/reprodukce
- kopie
- restaurování původních kamen „in situ“, původních kamen rozebraných a uskladněných na objektu, nebo vhodných historických kamen přivezených z jiného místa.

Rekonstrukce

Vycházíme-li z definice rekonstrukce nestora památkové péče Oldřicha J. Blažíčka¹⁶, jedná se o jeden ze způsobů obnovy památky, při němž se doplní chybějící větší části památky, v krajním případě i celé památky, opakováním původního a v originále již nedochovaného vzhledu. Podle toho, o jaké podklady se opírá, dosahuje rekonstrukce různé stupně věrnosti v poměru k původnímu vzhledu památky.

Podklady:

- přesná a detailní historická fotodokumentace a zaměření
- známe přesný počet kachlů, řad, typy, dekor, rozměr kachlů, barevnost střepe, engobu, glazuru
- celkový vzhled povrchu a barevnosti kachlů, zachování základního soklu kamen na původním místě kamen (původní komín, včetně umístění příkladacího tunelu z chodby)
- dostatečný počet nalezených úlomků originálních kachlů
- původní funkční kovové nebo dřevěné prvky (např. dvířka, nohy).

Základním kritériem pro výrobu všech prvků, ze kterých má být kamnová rekonstrukce sestavena, je snaha, aby všemi svými morfologickými znaky, výtvarným pojetím, povrchovou úpravou i všemi rozměry maximálně odpovídala rekonstruovaná kamna originálu.

Otázkou je, zda je vždy z hlediska památkové péče nutné požadovat nejen jejich zevní kachlový plášť, ale i uspořádání vnitřních topných a tahových prostorů přizpůsobených pro výhřevnou funkci kamen. Pomineme-li funkčnost kachlových kamen z hlediska topení, je pro věrohodnost historického interiéru podstatný způsob restaurování či rekonstrukce kachlových kamen za použití tradičních technologií, především z tradičních materiálů keramického materiálu. Zároveň je nezbytné volit metody respektující tradiční řemeslné a stavební postupy a technologie.

Rekonstrukce analogická podle analogie zachovaných kachlových kamen s podobnou charakteristikou.

Snaha co nejvíce se přiblížit podobě původních kachlových kamen v daném historickém interiéru – tvar, rozměry kamen a kachlů, barevnost, velikost kachlů, dekor, povrch kachle, počet kachlů, barevnost střepe, engoba, glazura, celkový vzhled povrchu a barevnosti kachlů (nestejnoměrná barevnost, hrubost povrchu a lesk po vypálení převzít např. ze stávajícího vzoru).

Podklady:

- ikonografie kachlových kamen v objektu, fotografie, akvarelové pohledy, obrazy
- základní popis typů kamen v dané době a místě, popisy v historickém inventáři, (v jiných archívních dokladech jako např. v dopisech, denících atd.)
- historické stavební plány
- existující analogická historická kachlová kamna z jiného historického objektu, kterou lze použít jako předlohu při výrobě.

16 BLAŽÍČEK 1962, s. 177.

Rekonstrukce se zapojením originálních zlomků původních místních kamen.

Podklady:

- originální úlomky místních kachlových kamen

Hledáme:

- analogické příklady
- podobu kamen na základě spojování originálních úlomků, fragmentů, částí,
- barevnost
- tvar kamen počtu kachlí
- motivy výzdoby kachlí
- analogie kachlů i kamen např. v historických objektech téhož šlechtického rodu jinde v České republice i v Evropě (mohlo se jednat o téhož mistra)

Kachlová kamna z různých historických období mají své zákonitosti, opakující se znaky i typický celkový tvar. Rekonstruujeme historická kachlová kamna z původního střepevého materiálu, která budou vystavena např. ve vitríně muzea (roztřídění nalezených střepe, předběžná kamnářská rekonstrukce kachlů a jednotlivých řad).

Pomocí otisků z originálních zlomků lze vytvořit modely celých kachlů a z nich formy. Do těch vložit na příslušné místo originální zlomky a dolít do celkového tvaru například sádrou tak, aby původní zlomek zůstal viditelný i ze zadní strany. Staré fragmenty mohou být zakomponované do nově doplněné části, aniž by byly na první pohled rozeznatelné, nově doplněné části mohou být ponechány v základní barvě glazury na první pohled odlišné od originálu. Kopie celých nedochovaných kachlů by měly být vytvořeny a vypalovány v keramické hlíně původní technikou, vypalování glazury by mělo proběhnout na zkušebních vzorcích, s dosažením barevných efektů podobným vzhledu originálu.¹⁷ Základní barevnost replik by měla korespondovat s úlomky, na zadní stranu by měl být napsán nápis „replika“, aby nemohlo dojít k záměně s historickým originálem.

Rekonstrukce hypotetická – na základě vědecky, odborně podložené hypotézy, jedná se o rekonstrukce např. středověkých kamen.

Replika - blízká obměna původního díla, kamna zhotovená týměž autorem nebo v jeho dílně nebo jiným autorem i v jiné době, ale vždy s menšími odchylkami, které repliku odlišují od kopie.

Kopie – Jde o **co nejpřesnější napodobení existujících historických kachlových kamen, shodných v měřítku, materiálu, technikou provedení funkce**. Z památkového a umělecko-historického hlediska se rozeznává: kopie autorská provedená autorem originálu, kopie dobová pocházející z téže dobové fáze, kopie pozdější, kopie nová, falsum, kdy jde o kopii podvrženou místo originálu. Výrobu kopie kachlových kamen podle zachovaných originálních lze provést v situaci, kdy je zachován jeden kus originálních kachlových kamen. Jde o situaci, kdy historická dokumentace uvádí, že byl zakoupen na objekt vyšší počet kachlových kamen stejné podoby i výroby od téhož kamnáře apod.

17 ČEKALOVÁ 2016, s. 55.

Přístupy k restaurování kachlových kamen do historického interiéru

Restaurování obecně nelze unifikovat, byť by byla dvoje kamna vzhledem zcela totožná. Každý předmět musí být posuzován individuálně podle svého druhu poškození. Pro zhodnocení stavu kamen a doporučení postupu konzervace, restaurování, obnovy a rekonstrukce je vždy nutné se obrátit na specialistu s licenci MKČR pro kachlová kamna. Restaurátor keramiky nemusí mít zkušenost s vnitřní konstrukcí nebo znát chování historického materiálu při různých podmínkách zátěže, kamnář zase nemusí odhadnout potřebu záchrany kachloví či kovů a situaci by mohl každý z nich vyhodnotit k nepřízni daného předmětu.¹⁸

Komplexní obnova kachlových kamen zahrnuje kromě samotného restaurování keramiky kachlů také renovaci kovových, dřevěných nebo kamenných prvků, někdy obnovu zlacení a nedílnou součástí procesu je práce kamnářská. Restaurování kachlových kamen je odlišné od ostatních druhů keramiky tím, že jejich obnova často bývá funkční. Musí tedy vydržet tepelnou zátěž, které je přizpůsoben samotný pórovitý charakter kachlů. S ohledem na to je třeba volit restaurátorské postupy a materiály.

Restaurátorský průzkum

U stojících kamen posuzujeme jejich statickou stabilitu a případnou nutnost demontáže. Dále soudržnost glazury, míru rozlámání kachlů, přítomnost solí ve střepech. Ne každá kamna je nutné demontovat. Pokud je to možné, je dobré zachovat jejich původní historickou stavbu. Důvodem pro demontáž je špatná stabilita samotných kamen, nutnost rekonstrukce podlah, nemožnost zajištění nestabilních prasklin, u kterých hrozí další rozestupování a vydrolování střepech nebo při funkční rekonstrukci poškození vnitřních tahů.

Často nalézáme kamna na objektech v rozloženém stavu, na hromadách, kdy je smícháno více-ro obvykle nekompletních kamen. Jednotlivě nalezené kachle a jejich zlomky je třeba roztřídit do kamnových celků na základě historického typu kamen a výrobních znaků. Poté následuje rekonstrukce jednotlivých řad. Tato předběžná rekonstrukce ukáže rozsah kompletnosti kamen a možnosti jejich obnovy.

Odborná demontáž částí nebo celých kamen

Před rozebráním je třeba kamna důkladně dokumentovat a označit polohu jednotlivých kachlů v korpusu. Značení je vhodné provést grafitem (měkkou tužkou) na horní část žeber kachlů. U rozebíraných kamen odebíráme při demontáži vzorky, např. původní kamnářské výplně, spárování, které dokumentujeme a analyzujeme. Při stavbě můžeme tyto vzorky vložit zpět do kamen, kde zůstanou zachovány pro budoucí průzkumy.

Čištění

Šetrné a někdy zcela dostatečné je čištění horkou párou a destilovanou vodou s pomocí bavlněných textilií a kartáčků, eventuálně s opatrným narušením nečistoty pomocí skalpelu. V případě většího znečištění a pro odstranění mastné nečistoty na povrchu kachlů nebo sazí z jejich vnitřní strany je možné použití detergentu s neutrálním pH. Čištění mokrou cestou je možné pouze u dobře soudržné keramiky. Pokud je narušena soudržnost střepech nebo glazury, je před čištěním nutná jejich konsolidace.

Konsolidace narušeného střepech a glazury

Narušení soudržnosti střepech a glazury se projevuje při poklepu šustivým zvukem, glazura se v puchýřích zvedá nebo plošně odpadává od střepech. To bývá způsobeno dlouhodobým provlhčením, mrazem, krystalizací solí, chybou ve výrobní technologii nebo použitím nevhodného

materiálu při opravě. I velmi poškozené kachle většinou lze zachránit. Aby byl výsledek trvalý, je třeba odstranit prvotní příčinu – přemístit kamna do klimaticky stálých podmínek, odstranit materiál způsobující zasolení apod.

Konsolidaci narušené keramiky provádíme opakovanou aplikací zpevňovacího roztoku. Bud hloubkovou injektáží do střepech a pod glazuru, anebo nanášením štětce či houbičkou na povrch glazury, kdy se roztok vsakuje krakely a poškozenými místy.

U každého prostředku je třeba vždy nejprve testovat, jak reaguje s konkrétním typem střepech.

Například akrylátový kopolymer Paraloid B 72, může pod transparentní glazurou způsobit zvýraznění barevnosti podkladového střepech a tím ztmavení, což je patrné zejména u světlých kamen.

I při tepelné zátěži se dobře osvědčil roztok Dispercollu D2 (disperzní lepidlo na bázi polyvinylacetátu), který nezpůsobuje barevné změny. Další možností jsou prostředky na bázi organokřemičitanů.

Odstraňování předchozích zásahů

Neodborné a špatně provedené zásahy, které keramiku nebo jiné součásti kamen poškozí nebo působí esteticky rušivě, (například křivé slepení, přetečená lepidla, doplňkové hmoty a barvy přesahující přes glazuru originálu) je vhodné sejmout.¹⁹ Nejšetrnější, ale ne vždy možné, je měkčení v teplé vodě, případně s použitím páry, a vyčištění opatrně mechanickou cestou pomocí skalpelů, kartáčků a bavlněných textilií. Jiná než organická a vodou uvolnitelná pojiva může být nutné změkčit rozpouštědly. Pokud jde o pevně lpící materiály na bázi hydraulických pojiv, je často jedinou možností jejich postupné snímání pozvolným odbrušováním či odklepáváním ručně s použitím skalpelů či ultrazvukových nebo pneumatických jehel a dlátek. Pokud jsou předchozí opravy a restaurátorské zásahy kvalitně a citlivě provedené, může být naopak vhodné jejich zachování jako součásti historie opravovaného předmětu.²⁰

Odsolování kachlů

Při krystalizaci solí přítomných ve střepech dochází k narušení a rozpadu střepech a glazury. Odsolování se provádí opakovanými zábaly buničiny – např. Arbocell a destilovaná voda. Nebo je-li keramika dostatečně stabilní, louhování v lázních destilované vody. Proces odsolování kontrolujeme průběžným měřením, například testovacími proužky Quantofix pro semikvantitativní analýzu. Uvolněnou glazuru nebo narušený střepech je nutné před zásahem zpevnit, aby nedošlo k jejich ztrátě.

Lepení a zajištění soudržnosti spojů prasklých a rozlomených kachlů

Lomy bývají do hloubky znečištěné sazemi, kamnářskou hlinou, prachovými depozity a v horším případě i nevhodnými lepidly či tmely z předchozích oprav. Před samotným lepením je třeba slepované plochy důkladně očistit tak, aby nedošlo ke ztrátě keramického materiálu a spoj byl co nejpřesnější. Lepený spoj by měl oproti ostatním druhům keramiky vydržet i tepelnou zátěž a zároveň být do určité míry pružný, aby odolával dilataci kachlů při vytápění. Pro porézní nízce pálený střepech nelze použít lepidlo, které vytváří spoj s vyšší pevností, nežli je pevnost samotného keramického materiálu. U příliš tvrdých lepidel hrozí při opětovném rozlomení nebo oddělování povolení nikoli spoje, ale stržení keramického střepech vedle místa slepení.²¹

V restaurátorské praxi se k lepení nejběžněji používá polyvinylacetát, který daným vlastnostem nejlépe vyhovuje. Polyvinylacetátem lepené spoje je potřeba ze zadní nepohledové strany zajistit keramickými plombami, rovněž reverzibilními, které zajistí trvanlivost slepení či prasklin při vytápění a odolnost proti tlaku dalších řad kachlů. Tyto plomby tvoří malé keramické destičky připevněné k zadní straně kachlů v místě praskliny, směsí kamnářského tmelu, lupku a písku.

¹⁹ BUKOVJANOVÁ – ČEKALOVÁ 2012.

²⁰ BUKOVJANOVÁ 2012b.

²¹ Diskutabilní jak z pohledu přílišné tvrdosti, tak reverzibility je použití lepidel na bázi epoxidových pryskyřic, byť jejich aplikace na kamna je popisována v německé literatuře. Blíže NAHSTOLL 2011, s. 104, 111.

¹⁸ Blíže k restaurování historických kachlových kamen: BUKOVJANOVÁ - ANTONY ČEKALOVÁ 2021, s. 185–209.

Poměr těchto složek musí být takový, aby plomba byla dostatečně pevná, ale odstranitelná bez ztráty historického materiálu, a závisí jak na složení daného kamnářského tmelu, tak vlastnostech keramického střepu, na který plombu aplikujeme.

Tvarové a barevné retuše

Při doplňování odražených částí střepu a glazury vycházíme z dochovaných originálů. Pokud pro některé části dekoru neexistuje předloha, lze hledat analogii u jiných dobových kamen. Pokud ani zde nelze nalézt odpovídající vzor, je lépe nedochovanou část ponechat nedoplněnou nebo provést pouze náznakovou (iluzivní) retuš.

Pro materiály používané k tmelení a tvarové retuši platí, že spoj s původním střepem nesmí být příliš tvrdý. Při použití doplňků na bázi pryskyřic, je třeba keramický střep důkladně separovat reverzibilním materiálem a vyhnout se vytvoření zámků ve spoji střepu a doplňku. Pro restaurátorské retuše se lépe hodí například hmoty na bázi směsí kaolinu a křídly s metylcelulózou nebo disperzním pojivem, které jsou blízké samotné keramice a jsou snadno vodou odstranitelné. Lze je rovněž dobře probarvovat či povrchově upravovat pigmenty. Některé lze i povrchově zalešťovat a není tak nutné pro dosažení lesku dodávat lak. Problematické může být použití sádry, i v historii velmi obvyklé. V klimaticky stabilním prostředí nepředstavuje použití sádry žádný problém. Ten však nastává ve chvíli, kdy se kachle nebo celá kamna dostanou do vlhkých podmínek. V tu chvíli sádra díky své hygroskopičnosti přitahuje do keramiky vlhkost a způsobuje její prostoupení sírany. Z těchto důvodů je třeba její použití pro opravy kachlů dobře zvážit v souvislosti s podmínkami, ve kterých kamna budou nadále stát. Při barevné retuši s použitím barev a laků namísto probarvení samotné doplňkové hmoty pigmenty, je vhodné je aplikovat pouze na povrch doplňku nebo jen s minimálním přesahem na glazuru, tedy nikoli přímo na střep.

Výroba nedochovaných kachlů a jejich částí

Poškozené kachle byly v minulosti při přestavbách kamen nahrazovány kachli mladšími, které pak bývaly umístěny na zadní stranu kamen. V takovém případě je vždy na zvážení, zda tyto druhotné mladší kachle na kamnech ponechat jako doklad jejich historické proměny, nebo je nahradit kopiemi odpovídajícími originálům.²² Kamna, která byla vytříděna ze svezeneho nebo nevhodně uloženého střepového materiálu, bývají často nekompletní. Máme-li dostatek podkladů pro rekonstrukci jejich původní podoby, je možné nahradit tyto chybějící části kopiemi.

Při volbě materiálu pro výrobu kopií je třeba zvážit, zda budou kamna funkční nebo budou sloužit pouze jako muzejní exponát. Obecně lze říci, že nové kachle vytvořené za studena z chemicky stabilních materiálů nepředstavují pro kamna problém. Bývají však pouze omezeně trvanlivé, snesou většinou malé teplotní zatížení a často stárnou, např. v závislosti na povrchové úpravě mění svou barevnost.

Nejtrvanlivějším, a zároveň původní keramice nejbližším, materiálem pro výrobu kopií nedochovaných kachlů je pálená keramická hlína. Doplnění nedochovaných částí v keramice umožňuje přiblížit se maximálně původním kachlům jak v materiálu, tak v použité technologii výroby. Lze dosáhnout výsledků někdy téměř nerozeznatelných od originálu. Proto je třeba nově vyráběné kachle z nepohledové strany zřetelně označit, nejlépe slovem „kopie“ a rokem výroby, aby bylo zřejmé, že se nejedná o původní součást kamen.

Stavba kamen

Ke spojování historických kachlů lze doporučit výhradně snadno odstranitelné tradiční materiály – ostřený kamnářský jíl vyplněný kousky tašek nebo šamotu s jistěním kachlů pomocí svorek z nerezového drátu. Pro vnitřní vyzdívkou topeniště u funkčních kamen nejčastěji používáme šamotové cihly. Při spojování nových šamotových dílů topeniště lze u funkčních kamen pro větší trvanlivost vyzdívek akceptovat i soudobé kamnářské malty. Historické kachle by však měly přijít do kontaktu výhradně s kamnářskou hlinou. Lehčími materiály jsou pórobetony, které lze využít u nefunkčních kamen pro vnitřní odlehčenou konstrukci v případě potřeby snížení váhy kamnového tělesa.²³

22 ČEKALOVÁ 2016, s. 91.

23 BUKOVJANOVÁ 2012c.

Spárování

Cílem spárování je optické potlačení spár mezi kachli, aby kamna působila jako jeden celek. Pokud již není možné zachovat původní spárování a je nutné spárovat kamna nově, je ideální držet se původních materiálů a technik spárování, obvyklých pro kamna daného historického období. Jako příklady lze uvést jíl s pískem s jemnou zrnitostí, u tmavých kamen povrchově černěný sazemi či přetřený hlinkou upravenou pigmenty do barvy glazury, nebo kaolino-křídlové spárování u světlých kamen.²⁴

Aby byla obnova kamen v historickém interiéru co nejlepší, je třeba mít na paměti hlediska všech oborů i řemesel po celou dobu práce. Neexistuje pouze jediný správný přístup. Po celý proces obnovy se nabízí vždy více možných řešení a je na zodpovědném přístupu každého restaurátora, kamnáře i památkáře či architekta, jaký přístup, postup i materiál zvolí, aby byla rehabilitace historických kamen pro konkrétní historický interiér co nevhodnější a nejšetrnější.

Seznam pramenů a literatury:

ANTONY ČEKALOVÁ Sylva: Barokní kachlová kamna, Arciděkanství čp. 1, Kutná Hora. Zpráva o řešení havarijního stavu kamen a restaurátorský záměr. (Nepublikovaný strojopis uložený v archivu Arciděkanství v Kutné hoře), 2013.

ANTONY ČEKALOVÁ Sylva: Příklady konsolidace střepu a glazury u historických kachlových kamen, In: Restaurování a ochrana uměleckých děl – konsolidace uměleckých děl, Kutná Hora 2015.

ANTONY ČEKALOVÁ Sylva: Příklady výroby replik nedochovaných kachlů a jejich částí při restaurování a rekonstrukci historických kachlových kamen, In: Restaurování a ochrana uměleckých děl – originál, kopie, faksimile. Sborník příspěvků z XI. konference Sdružení pro ochranu památek ARTE-FAKT 24. listopadu 2016, Kutná Hora 2016.

ANTONY ČEKALOVÁ Sylva: Restaurátorská zpráva 11/2014 NKP hrad a zámek Bečov nad Teplou. Empírová kachlová kamna, inv. č. BV 2064. (Nepublikovaný strojopis uložený v archivu NPÚ Plzeň), 2014.

ANTONY ČEKALOVÁ Sylva: Restaurátorská zpráva. Neorokoková kamna s modrým dekorem a zlacením, Velvyslanectví Francie v Praze, Modrá jídelna. (Nepublikovaný strojopis uložený v archivu Velvyslanectví Francie v Praze). Praha 2015.

ANTONY ČEKALOVÁ Sylva: Steckbornská kachlová kamna, inv. č. ST-01782, ze státního hradu Šternberk., Restaurátorská zpráva. (Nepublikovaný strojopis, uložený ve spisovém archivu NPÚ, ÚOP v Kroměříži), 2020.

ANTONY ČEKALOVÁ Sylva: Winterthurská kachlová kamna, inv. č. ST-01784, ze státního hradu Šternberk. Restaurátorská zpráva. (Nepublikovaný strojopis, uložený ve spisovém archivu NPÚ, ÚOP v Kroměříži), 2020.

BUKOVJANOVÁ Radka / ANTONY ČEKALOVÁ Sylva: Kachlová kamna ze zámku Čechy pod Kosířem, Restaurátorská zpráva. (Nepublikovaný strojopis uložený v archivu autorek), 2012.

BUKOVJANOVÁ Radka: Dvoje hnědá kachlová kamna – Muzeum hlavního města Prahy. Restaurátorský průzkum a záměr. (Uloženo ve spisovně NPÚ, ÚOP v Hlavním městě Praze), Praha 2019.

BUKOVJANOVÁ Radka: Kachlová kamna v Colloredo-Mandsfeldském paláci. Restaurátorský průzkum RZ 282. (Nepublikovaný strojopis uložený ve spisovně Národního památkového ústavu, ÚOP v Praze). 2012.

BUKOVJANOVÁ Radka: Oprava souboru 28 kusů kachlových kamen a 1 keramického krbu v interiéru objektu. Praha 1 – Staré Město, Husova 158/20, Clam-Gallasův palác. Restaurátorský záměr. (Uloženo ve spisovně NPÚ, ÚOP v Hlavním městě Praze), 2019.

BUKOVJANOVÁ Radka: Restaurování velkoformátové keramické vázy v Kyselce. Restaurátorská zpráva. (Nepublikovaný strojopis uložený v archivu obecního úřadu), 2012.

BUKOVJANOVÁ Radka: Troje kachlová kamna – Rothmayerova vila. Restaurátorská zpráva RZ 300. (Nepublikovaný strojopis uložený ve spisovně Národního památkového ústavu ÚOP v Praze), Praha 2012.

HAVLICE Jiří / KYPTA Jan / JIŘÍK Jaroslav: Gotické kachle z Jindřichova Hradce. 1. Vyd., České Budějovice 2017.

HAZLBAUER Zdeněk / CHOTĚBOR Petr: Stavební rekonstrukce dvou vrcholně středověkých kamen ze Sezimova Ústí, Archaeologia historica 15, Praha 1991.

HAZLBAUER Zdeněk / NOVÁK Štěpán: Nález matrice pro výrobu reliéfu historického kachle v Jistebnici, In: Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 32/1995, Praha 1995.

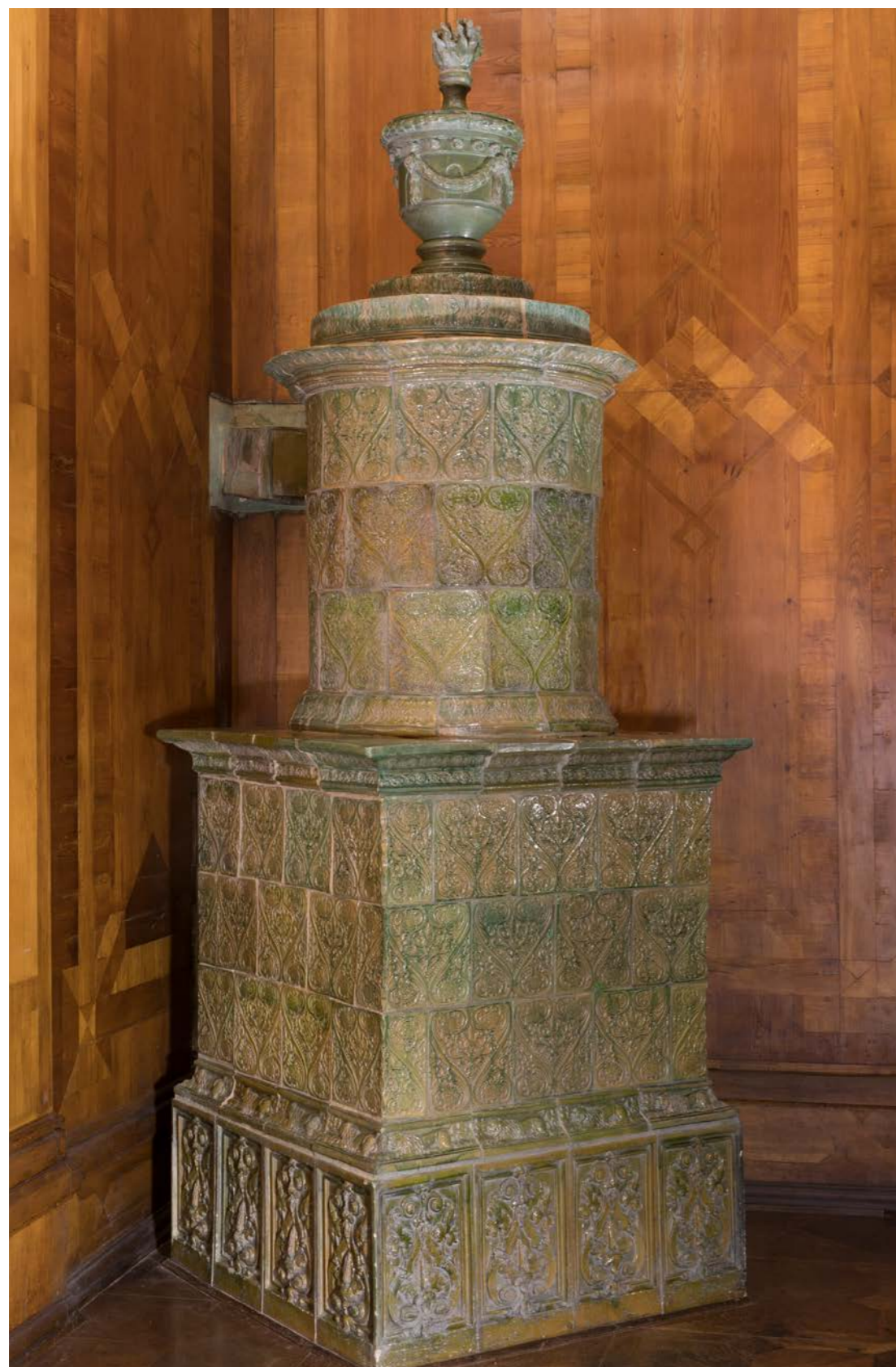
HAZLBAUER Zdeněk / RICHTER Miroslav: Dva hromadné nálezy gotických nádobkových kachlů v Sezimově Ústí, In: Archeologické rozhledy 42/1990, Praha 1990.

24 ČEKALOVÁ 2008; ANTONY ČEKALOVÁ a,b 2020; ANTONY ČEKALOVÁ 2015b, s. 48, 49.

- HAZLBAUER Zdeněk / RICHTER Miroslav: Kadluby pro výrobu gotických kamnových článků, Sborník kruhu přátel Muzea hlavního města Prahy 1, Praha 1997.
- HAZLBAUER Zdeněk / RICHTER Miroslav: Kadluby pro výrobu gotických kamnových článků, In: Sborník kruhu přátel Muzea hlavního města Prahy, Praha 1998.
- HAZLBAUER Zdeněk: Dobová znázornění rozličných kachlových kamen s přihlédnutím k jejich zřízení v různých místnostech stavebních objektů, Svorník 1. Vývoj a funkce topenišť. In: Sborník příspěvků z 1. konference stavebně historického průzkumu 4. – 6. 6. 2002 v Zahrádkách u České Lípy, Praha 2003.
- HAZLBAUER Zdeněk: Hromadný nálezy vrcholně gotických prořezávaných kachlů ze Sezimova Ústí jako podklad pro stavební rekonstrukci středověkých kamen, In: Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 28, České Budějovice 1991.
- HAZLBAUER Zdeněk: Krása středověkých kamen. Odras náboženských idejí v českém uměleckém řemesle, Praha 1998.
- HAZLBAUER Zdeněk: Pozůstatky historických kachlových kamen ze záspy studny na parcelách domů čp. 118/119 na Velkém náměstí v Písku, Jihočeský sborník historický 64/1995, České Budějovice 1995.
- HAZLBAUER Zdeněk: Vývoj stavební podoby a funkce kachlových kamen ve středověku a raném novověku, Svorník 1. Vývoj a funkce topenišť. In: Sborník příspěvků z 1. konference stavebně historického průzkumu 4. – 6. 6. 2002 v Zahrádkách u České Lípy, Praha 2003.
- KONEČNÝ Milan: Česká keramika. Rukověť keramického průmyslu v Čechách 1748–1948, Praha 2003.
- MARKOVITS Klaus: Tiroler Kachelöfen. Keramische Ofenkunst in Nord-, Süd- und Osttirol, Brixen 2015.
- NAHSTOLL Barbara: Heiß diskutiert Kachelöfen: Geschichte – Technologie – Restaurierung, Nürnberg 2011.
- OURODOVÁ- HRONKOVÁ Ludmila (ed.): Kachlová kamna v jižních Čechách, České Budějovice 2021.
- SKRUŽNÝ Ludvík / ŠPAČEK Jaroslav: Vývoj kachlových kamen ve svědectví ikonografického materiálu a národopisných paralel, In: Archaeologia historica 27/2002/2, Praha 2002.
- SKRUŽNÝ Ludvík: Funkce a vývoj otopných zařízení v období od paleolitu po novověk (Z historie otopných zařízení), Svorník 1. Vývoj a funkce topenišť. In: Sborník příspěvků z 1. konference stavebně historického průzkumu 4. – 6. 6. 2002 v Zahrádkách u České Lípy, Praha 2003.
- SMETÁNKA Zdeněk: K morfologii českých středověkých kachlů, In: Památky archeologické 60. 1969 Praha.
- SMETÁNKA Zdeněk: Technologie výroby českých kachlů od počátku 14. století do počátku 16. století, Památky archeologické 59. Praha 1968.
- ŠANDA Martin: Anton Erhard Martinelli (1684–1747). Vídeňský architekt ve schwarzenberských službách, České Budějovice 2020.
- ŠKREJBEROVÁ Jitka / ČEKALOVÁ Sylva Antony: Svět kachlových kamen: Kachle a kachlová kamna severozápadních Čech. Vydání 1. Oblastní muzeum v Mostě, Most 2017.
- ŠTAJNOCHR Vítězslav: Majoliky, mezzomajoliky a polofajánse ze sbírek národopisného oddělení Historického muzea Národního muzea v Praze, Časopis Národního muzea v Praze. Řada historická 159, (1990) Praha 1992.
- VALENTA Ladislav: Keramická příručka, Praha 2007.

Renesanční hranolová zelená kamna na zděném podstavci s letopočtem 1594 (inv. č. RO 03341) jsou postavena v tzv. hodovním neboli rytířském sále hradu Rožmberk. Zda se jedná o původní, či torzálně dochovanou a později zrekonstruovaná kamna, nemůžeme s jistotou potvrdit. V rohu, v kterém stojí, je malovaná drapérie rozhrnuta tak, aby se do tohoto prostoru stávající kachlová kamna vešla na výšku i šířku. Také dochované archivní zprávy nevyvracejí tuto možnost. V roce 1845 se rozhodl Jiří Jindřich hrabě Buquoy vytvořit z Dolního hradu rodové muzeum. Kamna musela být v souvislosti se stavebními úpravami hradu opravována a doplňována. K doplnění poškozených kamen byly použity kachle zelené barvy ze tří torzálně zachovalých kamen, některé kachle byly nově vyrobeny. To je zřejmé nejen z použitých ornamentů, ale i z barevnosti jednotlivých kachlů, u kterých se střídá barva žlutozelená, světle hnědá a sytá zelená. Kamna v 90. letech 20. století restaurovali Jana Pešková a Petr Pešek. Foto Zdeněk Troup.

Renesanční kamna trávově zelené barvy (TR 02451) stojí v dnešní pracovně knížete Schwarzenberga, dříve v pracovně Petra Voka z Rožmberka na zámku v Třeboni. Jsou postavena na čtvercovém půdorysu, dolní část je hranolovitá, horní část ve tvaru válce. Reliéf římsy je zdoben motivem lebky a odkazuje na Řád lebky založený Petrem Vokem a jeho heslo Memento mori (Pamatuj na smrt). Výzdobu tvoří tapetový vzor kachlů v celé ploše kamen. Dekor je tvořen ornamentem ve tvaru neuzavřeného srdce. Střídání kachlů vytváří motiv zdvojeného srdce. Dolní soklová část byla v závěru 19. století opravována. Na její opravu byly použity novodobé kopie, jejichž reliéf je však hrubší a vyšší. Také barevnost kachlů je jemně odlišná. Kamna jsou dělena římsami, stupňovitě vyvýšený vrchol je ukončen pozdější klasicistní vázou. Kamna restaurovali Jana Pešková a Petr Pešek z Českého Krumlova asi v roce 1996. Foto Zdeněk Troup.

Barokní kamna s výklenkem na ohřev (uchování teploty) jídla (CK 17106) byla postavena asi v roce 1650–1700 v tzv. antekameře českokrumlovského zámku. Jedná se o tmavá, černohnědá raně barokní kamna, která jsou postavená na zděném obilném soklu čtvercového půdorysu. Střední soklová část je otevřena, opatřena rošty pro ohřívání pokrmů. Je ukončena mírně profilovanou římsou. Na ni dosedá užší nástavcová část kubického tvaru zakončená římsou, s tmavým nástavcem a čučkem. Plášť kamen je sestaven z obdélných hladkých kachlů, které střídavě ustupují dozadu na tloušťku střepe. V roce 1990 je restaurovala Jitka Malovaná. V té době byla zadní část kouřovodu probořená, vrchní část kamen, „vrchlík“, chyběl, byly popraskané některé kachle. Zvlášť poškozený byl výklenek a v něm vložená kovová konstrukce. Jako nejstarší nátěr na výmaz byla použita tuha, která se již od 18. století těžila v blízkosti Krumlova. Foto Zdeněk Troup.

Modrobílá barokní kamna kombinující modře a bíle glazované kachle s motivy nik s konchou (RO 2434) připomínající produkci drážďanské dílny Geoga Fischera před rokem 1691, stojí v tzv. erbovním sále, kam byla přestěhována z prvního patra zámku při přípravě nové instalace schwarzenberských pokojů počátkem 90. let 20. století. Kamna byla v listopadu roku 1891 přivezena na zámek Třeboň z panského domu v Radwerku ve Štýrsku. V té době byla postavena v jednom z pohostinských pokojů v prvním patře. V roce 1989 bylo rozhodnuto o jejich přestěhování do erbovního sálu, kde v té době stála barokní hnědá kamna. Pozdně renesanční kamna lépe dotvářela atmosféru renesančního sálu než pozdější barokní kamna pyramidálního tvaru. Modrobílá kamna byla postavena na původním, restaurovaném kovovém rámu. Korpus kamen byl restaurován pro výstavní účely, bez funkce topení. Kamna restaurovala v roce 1989 restaurátorka Eva Symonová. Foto Zdeněk Troup.

Luxurní bílá kamna zdobená zlacenými reliéfy s alegorickými výjevy (CK 17109) se dodnes dochovala in situ v ložnici kněžny Eleonory Amálie v tzv. Horní hradu v areálu českokrumlovského hradu a zámku. Kachlová kamna bílé barvy, vysoká pět metrů, stojí na kamenném profilovaném soklu, soklová dolní část kamen je uprostřed v kvadrilobu zdobena reliéfním zlaceným motivem. Byla vyrobena roku 1726 ve Vídni u neznámého kamnáře a pozlacená pozlaccovačem Matějem Ká(a)zlerem v Krumlově. Vousatý bůh Zeus (Jupiter) sedí na letícím orlu pod oblaky a v pravé ruce drží svazek blesků, celou plochu kamen z čela i zkosené hrany pilastrů s volutami zdobí dekor z jemných propletených rokokových pásků. Uprostřed plochy přední kamnové části je v obdélné zlacené rezervě reliéf Persea s kopím a s hlavou Medúzy v levé ruce. Římsa kamen dělicí soklovou a kamnovou část je zdobena maskaronem. Plastický dekor s volutami a maskaronem, propletené pásky i reliéfní ozdoby na kulovitě váze na vrcholu kamen jsou pozlacené. V letech 1981–1983 byla kamna in situ zrestaurována Státními restaurátorskými ateliéry Praha. Protože byly hlavy Dia, orla i Medúzy zurážené, musely být nově vymodelovány v kopiích a reliéf byl nově pozlacen. Foto Jana Koubová.

Bílá rokoková kachlová kamna (JH 02025) na kovovém podstavci s nohama jsou zdobena volutami, rokaji a růžemi. Florální dekor a plastické pásy zdobí zlacení. Kamna jsou postavena v prvním patře Adamova stavení jindřichohradeckého zámku v tzv. věžovém pokoji. Jsou dílem jindřichohradeckého kamnáře Jana Hájka z roku 1769–1771, byla přenesena z nepoužívaných pokojů jemčinského zámku a opravena pravděpodobně počátkem 20. století. Foto Zdeněk Troup.

Bílá empírová kamna tvořená čtyřmi kanelovanými sloupy spojenými širokou horní a dolní římsou, zdobenou rozetami v medailonu a robustní vázou (JH 02033), jsou postavena v tzv. zeleném pokoji na zámku Jindřichův Hradec. Empírová kamna s atypickou architekturou byla vyrobena ve Vídni mezi lety 1790–1820 pro lovecký zámek Jemčina. Roku 1917, v době úprav jindřichohradeckých tzv. zelených pokojů za účasti vídeňského architekta Huberta Walchera z Moltheimu, byla kamna v roce 1917 rozebrána a převezena ze zámku Jemčina do zámku Jindřichův Hradec. Foto Zdeněk Troup.

Neoslohová dvouetážová, hnědo-zeleně mramorovaná kachlová kamna (JH 02028) na čtyřech kovových tordovaných nohách s obvodovým rámem mají imitovat gotická či renesanční kamna. Byla navržena vídeňským architektem Walcherem z Moltheimu, který vedl rekonstrukční práce na jindřichohradeckém zámku, do ložnice v tzv. zelených pokojích. Kamna vytvořil mezi lety 1900–1920 kamnář Jaroslav Doubrava. Foto Zdeněk Troup.

Neorenesanční krbová kamna (HL 40812 a HL 40811) s reliéfy na motivy křížové cesty – Zmrtvýchvstání Krista, Snímání s kříže, Ukládání do hrobu a Nesení kříže – patří do velkého souboru kachlových kamen, která vznikla pro zámek Hluboká v době jeho přestavby v 60. letech 19. století. Přestože mohla být kamna vyrobena v dílně některého jihočeského kamnáře (např. J. Bárty z Protivína), velkorozměrné kachle Zmrtvýchvstání Krista, Snímání s kříže, Ukládání do hrobu a Nesení kříže mohly být vyrobené německou firmou a do architektury kamen vsazeny. Paralely nalzáme u kachlových kamen na zámku Mostov u Chebu. Kamna jsou postavena v salonu apartmá rodiny Trauttmansdorf a v salonu U kardinála. Kamna U kardinála byla v roce 2002 v havarijním stavu a byla restaurována restaurátorkou Věrou Šlechtovou. Při restaurování byly kopie rozlámaných kachlů nahrazeny kopiemi vyrobenými z kamnářské hlíny. Kamna nejsou po restaurování funkční. Foto Zdeněk Troup.

Příklady metod restaurování a rekonstrukce kachlových kamen do historického interiéru

Lokace: Barokní usedlost Kotlářka v Dejvicích

Provenience: česká

Autor: pravděpodobně kamnářská dílna z Plzeňska

Datace: 2. polovina 18. století

Rozměry: Výška kamen po rekonstrukci 236 cm, půdorys nepravidelný 100,5 x 100,5 cm.

Materiál: Červený středně zrný střep překrytý bílou engobou a tmavě hnědou transparentní olovnatou glazurou.

Technika: Bednění kachlů z hliněných plátů, zčásti s ruční modelací reliéfu, zčásti technikou vtlačování do forem.

Charakteristika věci: Z původních barokních kamen se dochoval pouze jeden kachel, který tvořil horní třetinu kamen, a jeho zlomky byly nalezené v zasypané studni. Asi dvě třetiny kamen zcela chyběly. Původní podobu kamen bylo možné rekonstruovat na základě analogie s historickými kamny, která pravděpodobně vyšla z téže dílny, a která původně stála na faře v Malesicích, později v Kladrubech a v době zpracovávání nalezeného střepového materiálu se nacházela v demontovaném stavu na zámku Valeč.

Technický stav památek: Dochovaný kachel byl rozlámán na 76 dílů a cca 30 % kachle zcela chybělo. Zlomky byly povrchově znečištěné, místy pokryté bílou krustou. Většina vykazovala narušení soudržnosti glazury se střepem. Glazura se zachovala cca na 60 % rekonstruovaného povrchu kachle. Ostatní kachle kamen chyběly.

Použité postupy restaurování:

Zlomky byly vytříděny z ostatního nalezeného archeologického materiálu a byly rozřazeny dle jejich umístění v rámci celku kachle. Byly očištěny destilovanou vodou s pomocí štětce a kartáčku s ohledem na uvolněnou glazuru. Bílá krusta byla změkčena 10% roztokem Chelatonu III a destilované vody a odstraněna s použitím skalpelu a kartáčku. Místa s uvolněnou glazurou byla konsolidována napouštěním a injektáží 10% roztoku Dispercollu D2 a destilované vody, místy 5–10% roztokem Paraloidu B72. Zpevněné a vysušené zlomky byly postupně lepeny k sobě (Dispercoll D2) s jejich průběžným zajišťováním z nepohledové strany keramickými plombami (šamotové destičky, lupek, písek žárový tmel Termast N – Třemošná), až do kompletace celého kachle. Otlučená místa byla domodelována tepelně odolnou hmotou (kaolin, Dispercoll D2, barvicí pigmenty), větší chybějící zlomky byly nahrazeny v keramickém páleném a glazovaném materiálu. Ostatní nedochované kachle byly vytvořeny jako keramické kopie pálené technikou raku, aby bylo dosaženo kovových odlesků, jaké se vyskytují na originálním kachli v důsledku iridiscence glazury po jejím dlouhodobém uložení v zemi. Kamna byla sestavena jako funkční s použitím tradičních materiálů – kamnářské hlíny, písku, cihel, tašek, kovových/drátěných svorek. Spárování bylo použito hliněné, černěné sazemi. Kamenné nohy kamen byly vysekány z hořického pískovce (akademický sochař a restaurátor David Janouch).

Cíl restaurování: Zrestaurováním původního kachle a doplněním ostatních chybějících částí keramickými kopiemi obnovit celá kamna tak, aby byla funkční pro topení dřevem. Tak se do objektu i každodenního života v něm podařilo vrátit jeden z mála původních dochovaných prvků interiéru.

Restaurovali: Sylva Antony Čekalová, kamnářská rekonstrukce Michal Raušer, 2012–2013.

Třídění a čištění: Nalezené zlomky rozřazeny podle jejich umístění v celku kachle. Byly očištěny od sazí a zbytků hlíny destilovanou vodou. Bílá krusta byla změkčena s použitím 10% roztoku Chelatonu III a destilované vody a poté mechanicky odstraněna pomocí skalpelu a jemného kartáčku.

Konsolidace uvolněné glazury: Místa s narušenou soudržností glazury byla konsolidována pomocí 10% roztoku Dispercollu D2 a destilované vody. Roztok byl opakovaně aplikován na povrch štětce a pod uvolněnou glazuru pomocí injektáže. U míst s výrazně pozvednutou glazurou, kde bylo nutné vyplnit větší dutinu, byl použit 5–10% roztok Paraloidu B72 v acetonu. Ten je možné použít u tmavých kamen. U světlých transparentních glazur může způsobit barevné změny – mapy zvýrazněním podkladu pod glazurou.

Lepení: Kachel byl rozlámán na 76 zloмок a jeho povrch byl velmi členitý. Bylo nezbytné, aby při postupném sesazování zloмок nakonec všechny zvláště lepené části do sebe zapadly a vytvořily celek. Práci komplikovala skutečnost, že keramika má tvarovou paměť a při dlouhodobém rozlámání se některé ze zloмок mírně zkroutily. U některých zloмок byly hrany již ohlazené nebo vydrolené, takže na sebe doléhaly jen v několika bodech. Kachel byl lepen postupně reverzibilním disperzním lepidlem Dispercoll D2, jednotlivé zloмок byly fixovány v pískovém loži a zajišťovány pomocí svorek. Za chybějící zloмок byly při lepení vytvářeny prozatímní hliněné podpěry. Slepené části byly průběžně ze zadní strany zajišťovány keramickými žáruvzdornými plombami, aby se zloмок s přibývajícím vahou kachle opět samovolně ve spoji nerozlomily a aby kachel snesl požadované tepelné zatížení. Takto byly postupně sesazeny všechny dochované zloмок a kachel znovu získal tvar.

Keramické doplňky nedochovaných částí byly domodelovány v keramickém materiálu, po vysušení vypáleny v elektrické peci a opět k originálu přisazeny. Při vytváření keramických pálených doplňků je třeba počítat se smrštěním keramické hlíny sušením a pálením. Doplňky byly vytvořeny o něco větší a upravovány přidáváním materiálu ještě v průběhu schnutí. Po prvním výpalu byly nasucho přisazeny k originálu a dobroušením upraveny do potřebného tvaru. Teprve poté byly glazovány a znovu vypáleny.

Barevné retuše: Drobnější otlučená místa a také přechody mezi novými keramickými doplňky a originálem byly domodelovány z tepelně odolného materiálu a barevně zaretušovány do odstínu okolní glazury. (Doplňková hmota – kaolin, pojivo, barvicí složky – anorganické pigmenty krystalického charakteru – keramická barvítka, výrobce Welte, Německo, a výrobce Glazura a. s. Roudnice nad Labem, ČR.) Lesku doplňků bylo dosaženo ručním zaleštěním pomocí nakrátko sestřížených štětců, měkkých bavlněných textilií a jelenice, u tohoto kachle v kombinaci s nanesením tenkého filmu 5–10% roztoku Paraloidu B72 v acetonu, pouze na doplňky, nikoli přes okolní glazuru.

Ostatní nedochované kachle byly vytvořeny na základě analogie s kamny ze SZ Valeč, z nichž byly dílem sňaty formy (římsové kachle) a dílem byly použity jako vzor, podle něž byl vytvořen nový model – forma – konečný kachel, přizpůsobené tvarování a rozměrům dochovaného původního kachle.

Kopie kachlů byly vypalovány v plynové peci s použitím techniky raku (vyjímání ještě žhavých kachlů a jejich vkládání do pilin, kde glazura redukuje bez přístupu vzduchu), kterou lze napodobit kovové odlesky na glazuru původního kachle vzniklé chemickým narušením glazury při dlouhodobém uložení keramiky v zemi.

Kamna byla postavena jako funkční na topení dřevem, s použitím tradičních kamnářských technologií a materiálů – kamnářský jíl ostřený přidavkem písku, kovové/drátěné svorky, keramické tašky, cihly. Spárování bylo provedeno hlinou použitou při stavbě s povrchovou úpravou černěním sazemi. Nově byly podle analogie zhotoveny pískovcové nohy – ručně vytesány restaurátorem, sochařem Davidem Janouchem. Foto Sylva Antony Čekalová, Michal Raušer.

Nefunkční rekonstrukce rokokových kamen z nalezeného nekompletního střepového materiálu

Lokace: Státní zámek Stekník

Provenience: česká

Autor: neznámý

Datace: 2. polovina 18. století

Rozměry: Výška kamen po rekonstrukci: 288 cm.

Materiál: Červený, středně zrný střep překrytý bílou krycí olovnato-cínčitou glazurou s modrošedým nádechem.

Technika: Bednění kachlů z hliněných plátů, s ruční modelací reliéfu.

Charakteristika věci: Fragments kachlů těchto kamen pochází z obsáhlého střepového materiálu uloženého na zámku Stekník. Při restaurátorském průzkumu v roce 2015 bylo z nalezeného materiálu vyříděno celkem 20 kamen. U 11 z nich, byla možná rekonstrukce jejich přesné nebo pravděpodobné původní podoby, dalších 9 se dochovalo pouze v počtu několika fragmentů a jejich rekonstrukce možná není. Tato rokoková kamna byla vybrána pro doplnění obnovy hlavního sálu při etapě rekonstrukce objektu v letech 2017–2019. Kamna mohla v hlavním sále vzhledem ke své zdobnosti a velikosti původně stát, není to však nijak doloženo.

Technický stav památek: Celková zachovalost těchto kamen byla cca 50%. Z každé řady s výjimkou základny a vázy se však dochovala část kachlů. Z nich a z volných analogií s dalšími rokokovými kamny obdobného tvarosloví bylo vycházeno při rekonstrukci jejich pravděpodobné původní podoby. Dochované kachle a jejich fragmenty byly znečištěné, ale s dobrou soudržností glazury.

Použité postupy restaurování:

Vyříděné zlomky byly rozřazeny podle jejich umístění v jednotlivých řadách kamen. Na základě jejich tvaru a rozměrů byla vytvořena kresebná rekonstrukce původní podoby kamen, doplněná o volné analogie nedochovaných řad – váza, základna. Kachle byly očištěny od prachových depozitů, zbytků hliněných výmazů a sazí destilovanou vodou s pomocí parního čističe, štětců a kartáčků. Velmi drobné i větší chybějící části střepu byly domodelovány z keramické hlíny (Wittgert sf 11, Německo) vypáleny, dobroušením upraveny, aby co nejlépe přisedaly k originálu, glazovány a po konečném výpalu připevněny k originálu pomocí disperzního lepidla Dispercoll D2. Přechod mezi novými částmi a originálem byl dotmelen a barevně retušován (hmota: kaolin, Dispercoll D2, barvicí pigmenty).

Celé chybějící kachle a velké části čelního nekompletního kachle byly vytvořeny jako keramické glazované kopie původní technikou bednění z hliněných plátů s ruční modelací plastického reliéfu.

Výpaly probíhaly v plynové peci na teplotu kolem 1000 °C.

Byl nově zhotoven nosný železný rám s kovanými trny, na které byly osazeny keramické nožky.

Kamna byla sestavena jako nefunkční s použitím tradičních materiálů – kamnářské hlíny, písku, cihel, tašek, kovových/drátěných svorek. Vzhledem k použitým tepelně odolným materiálům a nově vyrobeným keramickým kopiím kachlů, mohou být kamna kdykoli v budoucnu i funkčně využita při napojení na funkční kouřovod. Spárování bylo použito hliněné, povrchově barevně upravené hlinkou v odstínu glazury.

Cíl restaurování: Rekonstrukcí těchto pouze fragmentárně zachovaných kamen se do památkového objektu podařilo vrátit nejstarší kamna zde dochovaná, která vhodně doplnila nově obnovený interiér hlavního sálu.

Restaurovali: Sylva Antony Čekalová, kamnářská rekonstrukce Michal Raušer. Práce proběhly v květnu 2017 – červnu 2019.

Restaurátorský průzkum: rozřazení nalezených kachlů a jejich fragmentů do jednotlivých řad

Stav zlomku čelního kachle před restaurováním

Nově zhotovené – bedně – kachle základny

Celé nedochované kachle byly nově vytvořeny jako keramické kopie původní technikou tzv. bednění. Hliněné pláty byly sesazovány k sobě v celých řadách a poté rozřezány na jednotlivé kachle.

Stejným postupem byly vytvořeny i ostatní velkoformátové kachle. Dekor byl modelován z volné ruky podle dochované části originálu a analogií s tvarově obdobnými rokokovými kamny.

Pro nalezení odpovídající barevnosti byly páleny zkušební vzorky glazur. Jako základ posloužila glazura DW 106 v kombinaci s bílou krakelovací glazurou A 1095. Směs glazur byla upravována přidávkou dalších oxidů – cínu, železa, manganu, mědi a keramických barviv. Výpal probíhal v plynové peci, která svým rychlým nárůstem teplotní křivky a přítomností plynů umožňuje napodobit vzhled historické glazury lépe nežli elektrická pec.

Modelace nedochované části originálu z keramické hlíny. Z té byly vytvořeny i chybějící drobné úlomky listového dekoru.

Nově vytvořené části sesazené s originálem (disperzní lepidlo Dispercoll D2, ze zadní strany žáruvzdorné keramické plomby).

Přechod mezi novou keramickou částí a originálem byl dotmelen, barevně zaretušován a ručně zaleštěn pomocí sestříženého štětce a kartáčku. K tmelení a retuši byla použita tepelně odolná reverzibilní hmota (kaolin, Dispercoll D2, barvicí pigmenty).

Kamna po kamnářské rekonstrukci a závěrečném spárování. Foto Sylva Antony Čekalová, Michal Raušer.

Restaurování válcových kamen in situ (na místě s omezením provozu budovy kvůli narušené staticce)

Lokace: Clam-Gallasův palác v Praze

Provenience: česká

Autor: neznámý, pravděpodobně ale V. J. Sommerschuh Praha

Datace: cca polovina 19. století

Rozměry: Celková výška 353 cm bez vázy.

Materiál: Jemnozrný bíle se pálicí keramický střep, glazovaný bílou, zřejmě olovnatou glazurou.

Technika: Manufakturní výroba zpracovaná namodelováním do forem, ruční retuš zdobných prvků, glazování a výpal.

Charakteristika věci: Kamna byla postavena na kamnářský jíl, stavba je bezpochyby původní, ale vnitřní vyzdívky jsou dochovány pouze torzálně. Při rekonstrukci v roce 2002 proběhla oprava kachlů sádrou a laky, které časem změnily barevnost. Přestože se v té době rekonstruovaly podlahy, nedošlo k demontáži kamen a podlaha byla okolo trnů nožek pouze oříznuta, takže váha korpusu spočívala na úzkých špalíčcích, téměř bodově, a při pohybu osob v okolí kamen se chvěla.

Technický stav památky: Kachle byly znečištěné, otlučené, naprasklé i rozlomené, praskliny byly v některých místech silně rozestoupeny, ale vytmeleny. Předchozí doplňky byly zašlé, barevně odlišné, některé nepřesně tvarované. Spárování bylo provedeno ze sádry, lokálně uvolněné, místy chybělo. Kouřovod chybí, otvor po kouřovodu byl zaslepen. Kamna byla staticky narušena, vyžadovala stabilizaci. Kovové prvky byly znečištěné, zašlé, nesly mírné známky koroze, tři slídová okénka šupinkovatí.

Použité postupy restaurování:

Demontáž a záměna vázy s jinou na objektu, osazení vázy na pevně lpící kamnářský tmel Haftmörtel, Ornter (vysokopeční tmel na bázi Al_2O_3 a SiO_2).

Čištění: mechanicky a pomocí vody a horké páry, lokálně v prasklinách použití neionogenních tenzidů (Syntapon L-pasta) a jejich důkladné vymytí destilovanou vodou, částečné odstraňování předchozích zásahů mechanicky, většina původních doplňků byla ponechána.

Tvarová modelace předchozích retuší a doplnění chybějících míst kaolino-křídovou hmotou Ceracell G a Ceracell F, Korest. Větší chybějící místa byla doplněna sádrou. Barevná retuš pigmenty smíšenými s 1% roztokem disperze polyvinylacetátu Dispercoll D2 a ruční zaleštění doplňků. Lokálně na větší sádrové doplňky byly použity barvy Pebeo Porcelaine 150. A pro dodání většího lesku na kachle střední římsy byl na doplňky aplikován Paraloid B72 (kopolymer etylmetakrylát-metylakrylát, rozpustný v acetonu). Vypadané spáry byly vytmeleny kaolino-jílovou směsí smísenou s jemným pískem a retušovány pigmenty.

Pod dohledem restaurátorky byla podlaháři a zámečníky kamna podepřena a byla provedena výměna nestabilních podpor z dřevěných špalíků za subtilnější ocelové plechy.

Kovy byly očištěny, rozleštěny pomocí pasty Silichrom (směs oxidu hlinitého, olejů a NH_3). Pasta byla vymyta lihem a kovy konzervovány voskem.

Cíl restaurování:

Požadavkem zadavatele bylo i přes statické narušení restaurovat kamna na místě bez rozebrání. Přestože proběhla stabilizace nožek, kamna se vychylují a je nutné často monitorovat stav kachloví, vnitřních vyzdívek a omezit provoz v místnosti. V průběhu provozu budovy může docházet k rozestupu nezajištěných prasklých segmentů, vypadávání spárování a rozvolnění celého kachlového korpusu, v nejhorším případě až ke zborcení kamen, proto je nutné omezit i kročejové vibrace redukcí počtu návštěvníků v místnosti. Odhad je maximálně tři osoby v místnosti a monitoring 1x ročně. Důrazný zákaz dotýkání kamen! Údržba je možná pouze otřením římsy „kohoutím ocasem“ od prachu. Zákaz instalace exponátů v blízkosti kamen, prohlídkové trasy

ideálně plánovat s dostatečným odstupem od kamen. Je vhodné monitorovat změny barevnosti lokálně použitých barev a Paraloidu B72.

Váza byla připevněna pevným kamnářským tmelem zejména kvůli velké výšce kamen a z bezpečnostních důvodů. Kdyby důsledkem vibrací došlo k rozvolnění kamnářských vyzdívek, váza by mohla spadnout.

Restaurovali: Radka Bukovjanová, osazení vázy Západočeské kamnářství. Práce proběhly v letech 2019–2022.

Celek kachlových kamen před a po provedení zásahů. Kamna byla v minulosti používána, pravděpodobně před rokem 1926 byl kamnům demontován kouřovod (několik fotografií v Archivu hl. města Prahy ukazuje, že před jinými kamny v objektu byla osazena kovová tělesa typu Meteor či americká kamna, napojená na kouřovody stávajících keramických kamen).

Váza po očištění, před doplněním chybějícího ucha ze sádry. Na kamna byla osazena váza z jiných kamen – došlo k záměrné záměně, jelikož na kamna s označením TK 9 se původní váza nevešla (při restaurování v roce 2002 bylo s kamny č. 9 manipulováno vcelku, kamna byla v rámci místnosti transferována a při zpětném osazení byla posunuta hlouběji do niky). Pro to, aby mohla být původní váza osazena zpět na kamna č. 9, by musela být kamna rozebrána, k čemuž zadavatel nedal souhlas. Původní váza by ležela volně v objektu, proto byla po dohodě s památkáři zaměněna s demontovanou vázou těchto kamen. Dekor i výrobce kamen odpovídají jednomu stylu, mají stejný charakter zdobení i glazuru, proto spolu korespondují.

Stabilizace kamen – výměna špalíčků (prostřední nožka) neboli původních zbytků podlah, které byly pod kamna ponechány při rekonstrukci v roce 2002, kdy místo demontáže kamen byly podlahy okolo trnů nožek pouze ořezány. Stavba spočívala na bodové podpěře a kamna byla nestabilní. Snahou současného zásahu bylo rozložení váhy na subtilnější podpěru – ocelové plechy, přesto se kamna vychylují a je nutné je monitorovat a provozovat místnost v omezeném režimu. Je pravděpodobné, že v budoucnu dojde k celkové rekonstrukci kamen.

Detail kachlů střední římsy před a po restaurování. Očištění kamen, odstranění předchozích laků, tvarová modelace retuší a doplnění chybějících míst kaolino-křídovou hmotou Ceracell G. Retuš pomocí pigmentů, lokálně barvami Pebeo 150 a na větší chybějící místa byla nanášena vrstva Paraloidu B72 pro dosažení vyššího lesku. Spárování pomocí jilu s jemnou frakcí písku a barevná retuš pigmenty. Vlasové praskliny byly vyčištěny v maximální možné míře. Jejich potlačení titanovou bělobou bylo neúčinné, proto byly ponechány jako přiznané.

Barevná retuš rozestoupené spáry pomocí pigmentů smíšenými s 1% roztokem disperze polyvinylacetátu Dispercoll D2 a ruční zaleštění doplňků. Jakákoli doplňovaná část je při bližším pohledu nebo při pohledu z jiného úhlu více či méně patrná, to je dáno jiným, odlišným lomem světla na doplňcích a odlišným na glazuru kachlů. Foto Radka Bukovjanová.

Demontáž, restaurování a uložení klasicistních válcových kamen (sestavení kachlů v depozitáři „na sucho“)

Lokace: Muzeum hlavního města Prahy

Provenience: česká

Autor: neznámý, pravděpodobně ale V. J. Sommerschuh Praha

Datace: 1. polovina 19. století

Rozměry: Celková výška 350 cm, průměr základny cca 85 cm, průměr horní římsy v nejširším místě cca 110 cm.

Materiál: Hrubozrný, červeně se pálicí střep glazovaný transparentní olovnatou glazurou přes zelenobílé trasakování a nálepy reliéfů z jemnozrné bílé hlíny.

Technika: Ruční výroba pravděpodobně bedněním, poté byla keramika zdobena barevnými hlinkami, na které byly připevněny zvláště modelované zdobné prvky. Poté byly kachle glazovány transparentní glazurou a vypáleny.

Charakteristika věci: Kamna pochází ze zámečku v Libni, kde jsou dochována druhá totožná kamna, ve své době byla vyráběna pravděpodobně jako párová. Minulá stavba v budově Muzea hl. města Prahy na Florenci byla provedena jako nefunkční exponát na kamnářský jíl. Vzhledem k rekonstrukci budovy a požadavku zadavatele pro transfer na jiné místo byla kamna demontována, restaurována a poté prozatímně uložena v depozitáři sestavením jednotlivých řad na sebe na dřevěné desky.

Technický stav památky: Kamna byla téměř kompletní, chyběly tři kachle zadní části přisazené ke stěně, v minulosti vyzděné z cihel. Kachle byly v minulosti lokálně opraveny neznámými tmely, byly znečištěné, otlučené, poškrábané, většina kachlů byla prasklá nebo zcela rozlomená. Některé větší chybějící fragmenty byly nalezeny v suti uvnitř kamen při jejich demontáži. Některé kachle byly v minulosti osazeny bez ohledu na výrobní kamnářské značení a v průběhu restaurování musely být přečíslovány.

Použité postupy restaurování:

Demontáž kamen s odběrem vzorků, správné přečíslování podle původního kamnářského značení.

Čištění: mechanicky a pomocí vody a horké páry, odstraňování předchozích zásahů mechanicky, lihem.

Lepení rozlomených částí (Acrykleber 498 hv, Lascaux), jištění prasklin v komorách kachlů pouze v místech prasklin (šamotové destičky, vysokopecní tmel změkčený přísadkou říčního písku).

Doplnění chybějících míst částečně z keramického materiálu (červeně se pálicí hlína CAK, opatřená nástřepím rozplavenou hlinkou, barvená oxidy kovů – CuO; na dekory světlá hlína Wittgert sf 11) vypalovaného zvláště a poté ke keramice lepeného pomocí akrylátového lepidla, a částečně doplňkovou hmotou za studena (kombinace křídly, kaolinu, Acrykleberu a pigmentů, a to v různých poměrech a různými způsoby nanášení, převažuje metoda doplnění čistou kaolino-křídlovou hmotou Ceracell G a Ceracell F, Korest, bez přísady pigmentu, tvarová modelace, barevná retuš pigmenty a 3x napuštění ředěným akrylátovým lepidlem a ruční zaleštění doplňků).

Dočasné sestavení kachlů v depozitáři na dřevěné desky s vyřezanými otvory na konstrukční keramické prvky, přičemž jednotlivé kachle byly spojeny na více místech kovovými dráty.

Cíl restaurování: Požadavkem zadavatele bylo naprosto eliminovat použití polyvinylacetátu, který je běžně pro restaurování kachlů používán. Podle nových studií PVAC tmely vylučují kyselinu octovou, která je škodlivá pro další muzejní exponáty. Bylo třeba najít lepidlo, které se svými vlastnostmi blíží polyvinylacetátovému Dispercollu D2 – tj. vhodné pro lepení póroviny, pevné ale pružné, po zaschnutí průsvitné a zároveň snadno reverzibilní. Lepidlo Acrykleber 498 hv je výborně reverzibilní lihem.

Nahrazení PVAC materiálů v doplňcích – bylo testováno několik druhů tmelů, včetně akrylátových, na historickou keramiku však byly použity pouze kombinace a různé poměry křídly a kaolinu. V rámci jednoho kachle tak je možné najít doplňovací hmotu probarvenou pigmentem, smísenou s pojivem s různými poměry plniv. Na kvalitu doplňků nemá technologický způsob provedení vliv, šlo o to najít nejvhodnější způsob aplikace, který bude nadále používán i na další kachle.

Dle sdělení zadavatele nebudou kamna v budoucnu vystavena tepelné zátěži, proto lepidlo nemuselo být testováno pro tepelnou odolnost.

Dočasné sestavení kamen v depozitáři bylo konstrukčně navrženo tak, aby se kamna mohla velmi snadno rozebrat a složit. Z dlouhodobého hlediska je tento způsob uložení vhodnější pro menší a méně hmotná kamna a kachle v dobrém stavu. Přestože jsou kachle válcových kamen v dobrém stavu, bylo by vhodné co nejdříve určit místo jejich pevného spojení na kamnářský jíl, aby se jednak omezila opakovaná manipulace s kachli a také aby nedocházelo ani k mírnému posunu jednotlivých segmentů.

Restaurovali: Radka Bukovjanová, demontáž Západočeské kamnářství. Práce proběhly v letech 2020–2021.

Kachlová kamna před restaurováním. Jednalo se o kamnářskou přestavbu na jílový výmaz bez vnitřních vyzdívek, byla v dobrém statickém stavu, přesto musela být demontována, neboť po dokončení prací by měla být postavena v objektu na jiném místě.

Pohled na zrestaurovaná a sestavená kamna v depozitáři Muzea hl. města Prahy ve Stodulkách. Stavba byla po restaurování provedena osazením na přesně zhotovené dřevěné desky s rozpěrami v zadní části, kachle byly spojovány pomocí kovových svorek. Sestavení je pouze dočasné a bylo doporučeno pro kamna vybrat vhodné místo tak, aby mohla být složena a spojena napevno s použitím kamnářské hlíny.

Ukázka části střepového materiálu, který se podařilo najít v průběhu demontáže na dně kamen. Keramické kousky zastupovaly různé velikosti od 2 mm do 10 cm.

Ukázky postupu doplňování kachle 5/5 – chybějící místa, která byla v minulosti vyplněna kamnářským jilem. Menší fragmenty byly nalezeny při demontáži a nově přilepeny. Ostatní chybějící místa byla pro doplnění vyplněna keramickou hlinou. Po vypálení keramických segmentů zvláště v peci byly fragmenty přilepeny k originálu pomocí akrylátového lepidla Acrykleber 498 hv a poté zaretušovány části, které vznikly smrštěním materiálu, a to pomocí směsi kaolino-křídové hmoty Ceracell G a Ceracell F, Korest, bez přidavku pigmentu. Následovala tvarová modelace, barevná retuš pigmenty, 3x napuštění ředěným akrylátovým lepidlem a ruční zaleštění doplňků.

Původní kamnářská stavba lokálně nerespektovala kamnářské výrobní značení, které slouží pro sestavení kachlů přesně k sobě. Kachle tak musely být při současné rekonstrukci v rámci řad uspořádány správně a přečíslovány tak, aby k sobě kachle přesně seděly.

Jištění prasklin a rozlomených částí pomocí šamotových plomb pojených ke keramice vysokopecním tmelem měkčeným říčním pískem. Spoje jsou jištěny kvůli snadnější reverzibilitě pouze v místech prasklin, nikoli v celé ploše. Velikost plomb je volena menší, aby šly snadněji odklepnout v případě nutnosti budoucího rozlepení. Foto Radka Bukovjanová.

Analogická rekonstrukce kamen s klasicistním dekorem do interiéru zámku Uherčice

Původní lokace: Státní zámek Uherčice

Původní provenience: česká

Autor: původně pravděpodobně kamnářská dílna z jižní Moravy (?)

Datace: 1. polovina 19. století

Zadání

Součástí rekonstrukce západního křídla Státního zámku Uherčice bylo dodání kachlových kamen do interiéru. V místnostech se ve starých parketách zachovaly lišty vymezující půdorys původních kachlových pláštů, z topidel samotných se ale kromě jedné jediné fotografie nedochovalo nic. Proto byly investorem a pracovníky památkové péče dodány historické fotografie vybraných topidel z jiných lokalit. Pro splnění základního zadání bylo nejprve potřeba:

- Na základě dodaných podkladů a popisu jednotlivých interiérů vypracovat ruční hrubé tematické skici kamen pro každou z vybraných místností.
- Po konzultaci s investorem vypracovat podrobnou výkresovou dokumentaci pláštů.
- Vytvořit novou škálu glazur barevně i strukturou blízkých dobovým glazurám.
- Pracovat s cílem, že všechna kamna budou zhotovena pouze jako nefunkční pláště s výjimkou čtyř topidel, která budou opatřena elektrickou topnou patronou.

Přípravná a výroba kachloví

V této fázi byla vytvořena podrobná výkresová dokumentace a stanoven plán výroby všech jednotlivých prvků. Samotná výroba kachloví probíhala takto:

- Zvolena byla metoda bednění, tedy výroba kachlů bez forem. Hlína se vyválcovává do desek, ze kterých se ještě v kožovitém stavu vyřezávaly jednotlivé díly. Ty se pak lepily k sobě. U říms se z desek připravil hrubý tvar prvku, který se následně domodeloval tažením šablony. Opakující se zdobné vzory se po krátkém zavadnutí domodelovávaly buď ručně, anebo se předpřipravené lepily na konkrétní místa dle projektu. V případě ploch s kanelurami se desky vyrobily silnější a do hotových kožovitých kachlů se pak prohlubně vyřezávaly očkem a následně hladily a retušovaly. Těla váz se točila na hrnčířském kruhu a vzory se na ně aplikovaly též po mírném zavadnutí.
- Vyschlé kachle se přežahly (první výpal) a následně po naglazování znovu pálily v rámci tzv. glazurového výpalu.
- Glazování se provádělo poléváním. U dvoubarevných povrchů se před politím první glazury vzory vykrývaly voskem. Při výpalu první glazury se vosk spálil a na takto vzniklý režný vzor se lila druhá glazura a páčil třetí výpal.

Stavba

Jednotlivé pláště kamen se stavěly klasickými kamnářskými metodami. Konkrétní postup vypadal takto:

- Pod všemi topidly bylo třeba stavebně zpevnit podklad. Specifickým případem byl tzv. Bankeťní sál, kde šlo o dvojici zrcadlově pojatých kamen stojících na mosazných nožičkách. Pod parketovou podlahu bylo proto třeba umístit „vodící“ kovový rám, na který se před instalací pláště mosazné odlitky nožiček navlékly a pak se nasadil samotný nosný kovový rám.
- Kachle se po ustavení na místo spojovaly kamnářským hydraulickým pojivem.
- Žebra byla zaskobována kamnářským drátem.

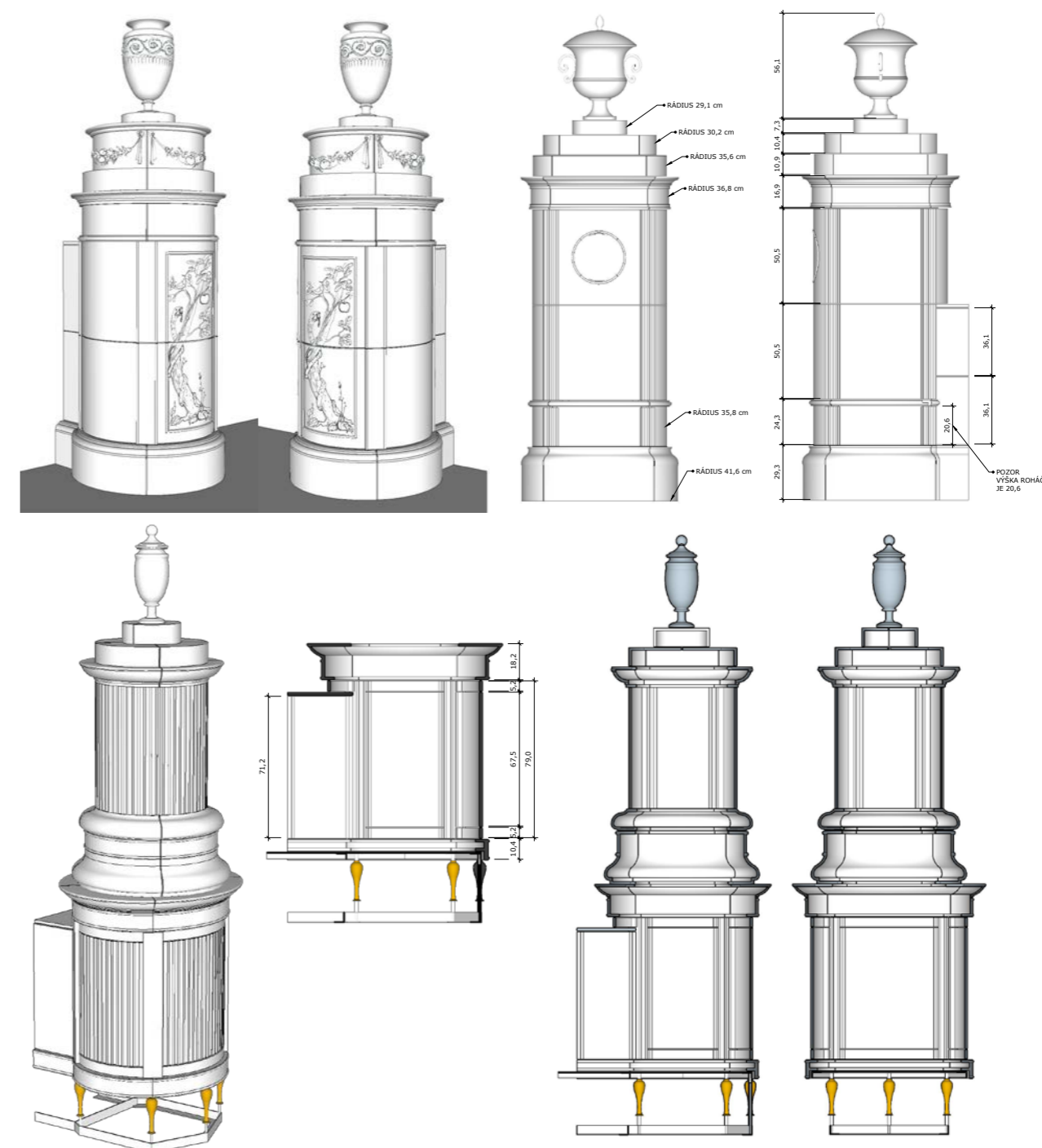
d. U topidel s vestavěným elektrickým topným tělesem byla jako akumulační výplň mezi žebry kachlů použita třicentimetrová šamotová vyzdívka.

e. Po dokončení stavby byly spáry mezi kachlovím vyplněny spárovací hmotou tónovanou co nejblíže k odstínu keramiky.

f. Elektrická topná tělesa byla do hotových pláštů instalována skrze původní příkladací krčky (původní otvory ve zdech). Po instalaci byly krčky uzavřeny izolační deskou a zabezpečeny proti nežádoucímu vniknutí.

Cíl: Cílem rekonstrukce kachlových kamen bylo navrátit do historických interiérů zámku Uherčice topidla, která přibližně odpovídala podobě původních kamen. Kamna nebudou k vytápění a temperování. Pouze čtyři kamna jsou opatřena elektrickou topnou patronou.

Rekonstrukci provedla Zámecká kamnářská manufaktura, Libor Soukup a Vít Pešek.

Podrobná výkresová dokumentace pláštů

Čerstvě vytažená kruhová římsa

Nová škála glazur barevně i strukturou blízkých klasicistním glazurám.

Výroba plastického reliéfu

Vysychání kachle zdobeného festonem v regálu

Vysychání profilovaných říms

Vyschlá váza před přežahem

Žahlé římsy

Přežah kachle se vzorem had z ráje

Voskem vykryté římsy před poléváním glazury

Římsy po prvním glazurovém výpalu

Retuše při glazování

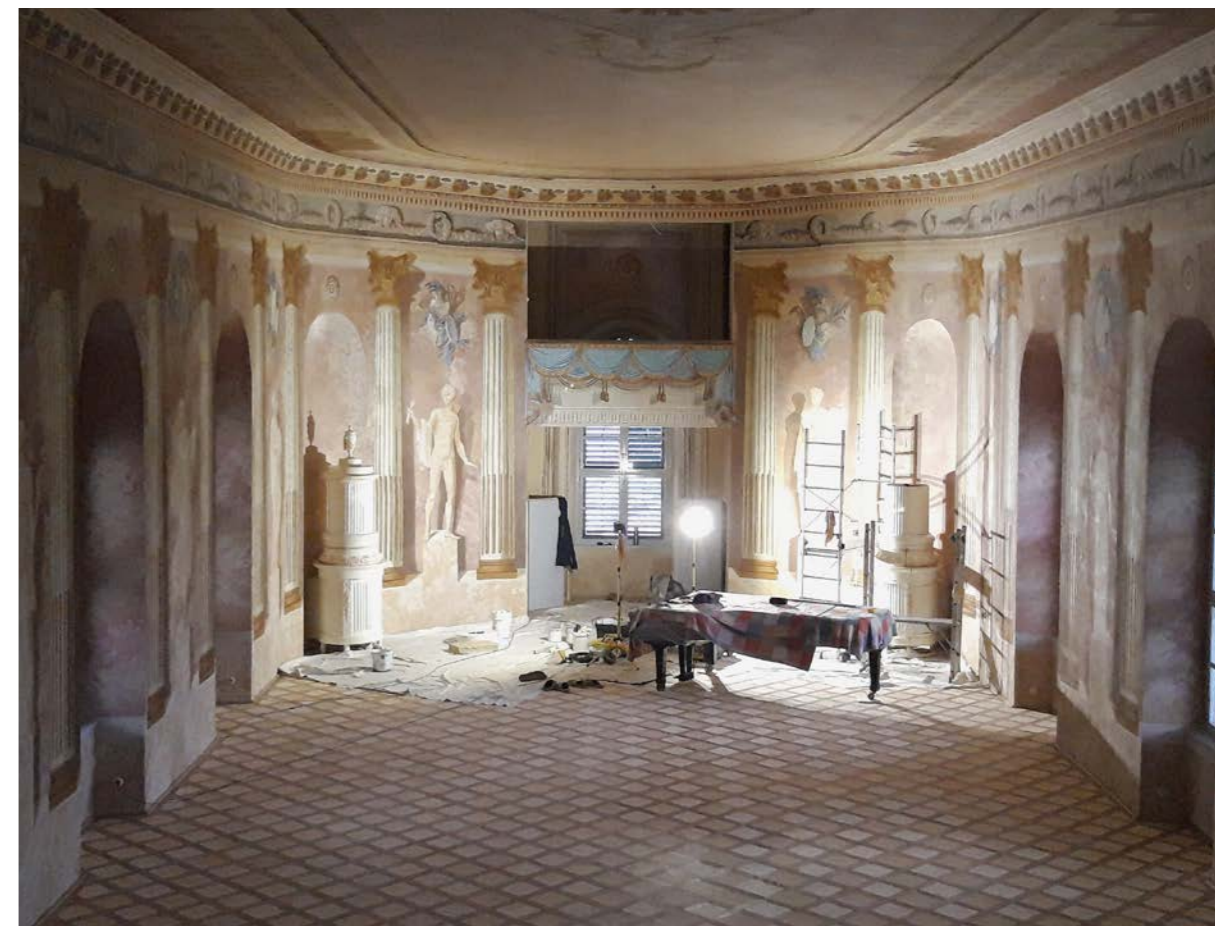
Hotové prvky po výpalu

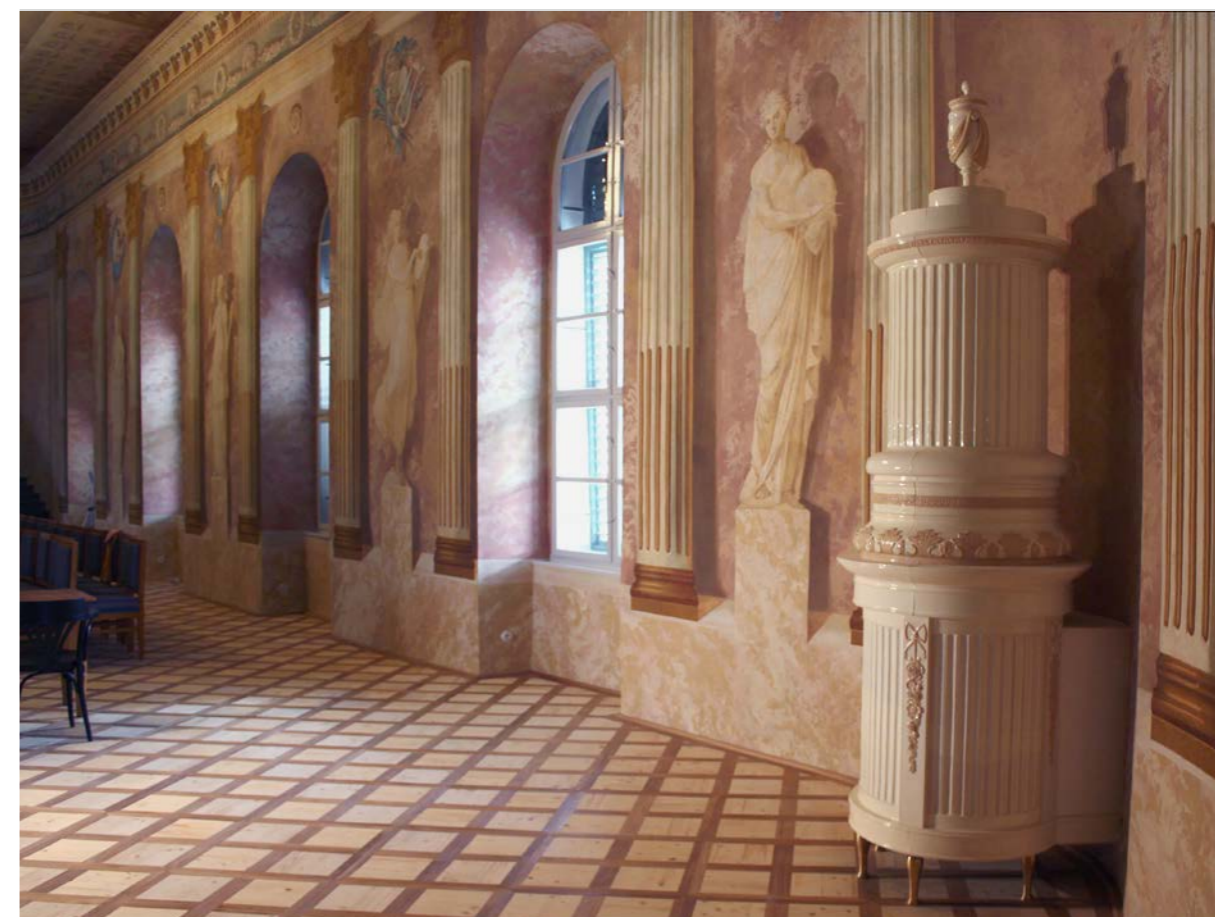
Hotové římsy po glazurovém výpalu

Hotová sada kachlovi

Stavba protějškových kachlových kamen v Banketním sále na zámku Uherčice.

Protějšková kachlová kamna po dokončení v Banketním sále na zámku Uherčice.

Analogická rekonstrukce „klasicistních“ kachlových kamen po dokončení v místnosti zvané „Turecký stan“.

Analogická rekonstrukce „klasicistních“ kachlových kamen po dokončení v místnosti „Předsálí“, foto Libor Soukup, Vít Pešek.

Restaurování dvou luxusních konfekčních sloupových kachlových kamen v historických interiérech budovy českobudějovického biskupství „in situ“ s vložením těles pro elektrické vytápění

Lokace: Biskupství českobudějovické

Provenience: česká

Datace: kolem roku 1900

Rozměry: Půdorysně 110 x 110 cm o výšce 320 cm.

Autor-výrobce: L. & C. Hardtmuth České Budějovice.

Charakteristika – popis topidla: Na čtvercovém podstavci s ohništěm stojí osmiboké těleso tahového systému. Vrchní část tvoří mohutná zdobená římsa nesená čtyřmi samostatně stojícími pilastry, zakončená dvoupodlažní klenutou kopulí. Na jejím vrcholu je umístěna drobnější zdobná váza. Po stránce stavby a řemeslného provedení se jedná o „mistrovský kousek“.

Konstrukce topidla je jednoplášťová, polotěžká. Ohnišťová část a tahový systém jsou vyzděny šamotovými pláty. Futrování (výplně) kachloví jsou provedeny taškami bobrovkami. Pláště i vnitřní vyzdívkové jsou spojeny neostřenou kamnářskou hlínou typickou pro budějovickou a krumlovskou oblast (poslední známé naleziště tohoto hnědo-červeného sprašového materiálu lze najít v lokalitě u Dobrkovického mlýna). Spoje mezi žebry sousedních kachlů jsou prosty výplňových úlomků. V ohnišťové části je hlína obohacena dodatečným pojivem – s největší pravděpodobností se jednalo o vodní sklo. Žebra sousedních kachlů jsou zajištěna drátěnými skobami. Topidlo je vybaveno roštovým ohništěm na dřevo a tahovým systémem s pěti svislými tahy. Ohniště i popelník uzavírají zdobná litinová dvířka. Popelníková zásuvka chybí. Rošt je značně poškozený žárem. Odkouření je provedeno keramickou kuřičkou čtvercového průřezu, zaústěnou v úrovni horní římsy. Kuřička je při zaústění do zdi prodloužena plechovým nástavcem.

Technický stav památky: Topidlo bylo značně poškozeno použitím nevhodného paliva (uhlí) a s velkou pravděpodobností explozí nespálených plynů. Přetápění uhlím způsobilo nadměrné tepelné dilatace, což se projevilo popraskáním kachlů a roztržením roháků v oblasti ohniště. Exploze uvolnila většinu spojů v nejvyšších částech topidla, roztrhla římsu v zadní části a posunula jednotlivé kusy kopule.

KACHLOVÍ – Jedná se o kompletní původní sadu kachloví a jedinečnou stavbu bez přestaveb či doplnění. Jedinou výjimku tvoří víčko čisticího otvoru na kuřičce. Je sice rozměrově shodné s původním otvorem, barva (slonová kost), provedení glazury (absence retuší a hrubší mletí) a opotřebení (na několika místech odštípnuté a z pětiny odlomené) však svědčí o již použitém kusu na mnohem starších kamnech. S velkou pravděpodobností došlo při čištění k jeho rozbití a nahrazení víčkem z již nefunkčních kamen. Kachloví je ručně formované do sádrových forem. Kombinace tří až čtyř výrobních technologií svědčí o produkci pravděpodobně v několika odlišných provozech.

Materiál:

- 1) Silně ostřená hlína plastická, opatřená bílou krycí harrisující glazurou.
- 2) Méně ostřená hlína plastická s bílým neostřeným nástřepím, opatřená bílou polokrycí glazurou s nádechem do modra a místy tmavě hnědými tečkami. V silnější vrstvě harrisující.
- 3) Jemně ostřená plastická hlína s bílým neostřeným nástřepím, opatřená transparentní glazurou téměř bez harrisu.
- 4) Středně ostřená ztekucená hlína opatřená bílou krycí glazurou.

Zvláštností této sady je absence signatury nebo loga výrobce. Na rubech kachlů jsou pouze vyražena nebo vyryta typová čísla.

Použité postupy restaurování:

ROZEBÍRÁNÍ TOPIDLA A USKLADNĚNÍ KACHLŮ

S ohledem na značné poškození soudržnosti pláště probíhalo rozebírání pouze ručně. Nástroje bylo nutno použít pouze pro odstranění drátěných skobiček. Po uvolnění z pláště kamen byly kachle nahrubo očištěny a zbaveny futrování (výplně). Následně byl každý zabalen a uložen do kartonových přepravek s identifikačním popisem. Po převozu byly přepravky složeny po šesti na paletu, proloženy kartonem a zajištěny proti prachu a vlhkosti samosmršticí strečovou fólií. Palety s kachlemi byly uloženy v chráněném suchém skladu v sídle firmy v Žalticích.

ČIŠTĚNÍ A OPRAVA KACHLOVÍ

Kachle byly zprvu omyty vodou, zbytkové nečistoty byly po rozmočení šetrně odstraněny silovým kartáčem. Následně byly dočištěny detaily pomocí menších kartáčků a dřevěných špachtlí. Zadehtované části byly odmaštěny roztokem saponátu a technickým benzínem.

Podrobná prohlídka odhalila ze 149 kusů kachlů 39 rozlomených a hrubě porušených, 12 naprasklých a 43 drobně povrchově poškozených. Nejhůře poškozené (rozpuštěné) byly kachle středové římsy. Některé i na dvanáct drobných střepů, viz foto č. 1. Po analýze střepů a zvažení všech okolností jsme se rozhodli pro zachování autentičnosti kompletní originální sady kachloví a pro záchranu všech prvků bez replikování nejvíce zničených kusů. S vědomím faktu, že zatímco ve vzorovaných partiích povrchu se retuše téměř ztratí, na čistých hladkých plochách zůstanou viditelné slabé linie po prasklinách.

Všechny k sobě patřící střepy byly důsledně očištěny ve spárách a postupně spojeny transparentním akrylátovým pojivem do podoby původních kachlů. Chybějící části a otřepky byly vyplněny tmelem s hydraulickým pojivem, zabroušeny a zaretušovány do původního tvaru povrchu. Praskliny a tmelené plochy byly ošetřeny hydraulicko-keramickou penetrací, barevně dotónovány a opatřeny tvrdou transparentní politurou. Viz foto č. 4 a 5.

Kachle naprasklé, avšak držící pohromadě, byly po očištění z rubové strany zpevněny vlepením šamotové desky na hydraulické žáruvzdorné pojivo.

Drobné povrchové oděrky byly v místě poškození zatmeleny, zabroušeny, napenetrovány, barevně dotónovány a opatřeny tvrdou transparentní politurou. Viz foto č. 2, č. 3 a 6 až 10.

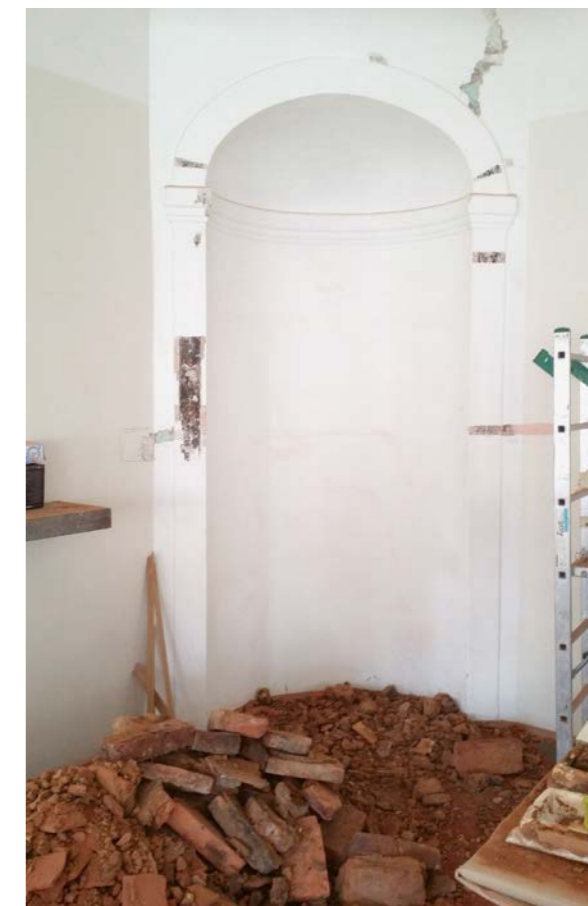
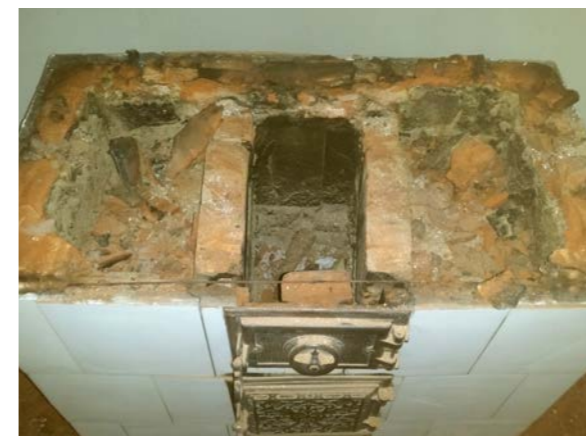
KOVÁNÍ

Po demontáži byla dvířka pečlivě očištěna, rozebrána a nakonzervována. Následně byl pískováním odstraněn znehodnocený povrch. Na takto připravený podklad byla zastudena nanášena tenká mosazná patina a povrch byl zakonzervován tvrdým transparentním žáruvzdorným lakem. Následovalo promazání pohyblivých prvků a kompletace.

STAVBA

Stavba pláště bude provedena klasickou kamnářskou metodou nalehko s hydraulickým pojivem, drátěnými skobami a futrováním šamotovou deskou. Nejvíce poškozené kachle byly umístěny v zadní části pláště směrem ke zdi. Spárování bylo provedeno tradiční čistě bílou kamnářskou spárovací hmotou.

Vnitřní konstrukce byla zcela vynechána. Do komína byl ponechán drobný průduch pro vyrovnání tlaku a odvedení zápachu ze zadehtovaných kachlů. V ohnišťové části byl zbudován žáruvzdorný podklad, na který budou umístěna tělesa elektrického vytápění. Otvory v obou dvířkách byly z bezpečnostních důvodů zakryty. Vypínače elektrického topení byly umístěny na vnitřním krytu popelníkových dvířek.

Rozebírání kamen

Detaily kamen před restaurováním

Opravy poškozených kachlů v dílně

Opravy poškozených kachlů v dílně

Detaily kamen po restaurování

Kamna po restaurování. Foto Libor Soukup, Vít Pešek.

Lokace: Biskupství českobudějovické

Provenience: česká

Datace: po r. 1900

Rozměry: Půdorysně 90 x 60 cm o výšce 280 cm.

Autor-výrobce: L. & C. Hardtmuth České Budějovice.

Charakteristika – popis topidla: Celé těleso kamen vyjma zdobených říms je tvořeno hladkým kachlovím. Drobná římsa odděluje hladký sokl od ohnišťového tělesa. Nad ohništěm leží výraznější středová římsa. Na ní stojí těleso tahového systému s píčkou uzavřenou zdobnou litinovou mříží. Ve středu hladké plochy tělesa tahového systému je umístěn zdobný kachel s ornamentálním motivem. Kamna v horní části uzavírá výrazně zdobená římsa s obloukovým rozetnutým tympanonem, v jehož středu je umístěna figurální hlava s drobnou vázou. Po řemeslné stránce se jedná o klasickou typovou stavbu sloupových kamen se středovou římsou.

Konstrukce topidla je jednoplášťová, těžká. Ohnišťová část a tahový systém jsou vyzděny šamotovými pláty. Futrování (výplně) kachloví jsou provedeny taškami bobrovkami. Plášť i vnitřní vyzdívky jsou spojeny neostřenou kamnářskou hlinou typickou pro budějovickou a krumlovskou oblast (poslední známé naleziště tohoto hnědo-červeného sprašového materiálu lze najít v lokalitě u Dobrkovického mlýna). Spojení mezi žebry sousedních kachlů jsou prosty výplňových úlomků. V ohnišťové části je hlína obohacena dodatečným pojivem – s největší pravděpodobností se jednalo o vodní sklo. Žebra sousedních kachlů jsou zajištěna drátěnými skobami. Topidlo je vybaveno roštovým násypným ohništěm na uhlí a patrovým tahovým systémem typickým pro kamna „tahovky“. Ohniště i popelník uzavírají zdobná litinová dvířka. Horní násypná dvířka ohniště mají od spodních ohnišťových i popelníkových dvířek odlišnou velikost i design. Konstrukce pláště jeví známky přestavby. Buďto byla kamna opravována, nebo byla složena ze zbytků několika dříve používaných kamen. O tom svědčí použití hladkého kachle s vysekaným, ale při stavbě zaslepeným kruhovým otvorem (viz foto č. 12) i nestejně rozměry kachloví na ohnišťové a tahové části. Proto se lze domnívat, že násypná ohnišťová dvířka byla natolik poškozena, takže byla při stavbě nahrazena jiným typem. Tato přestavba musela proběhnout v čase nouze, neboť jinak si nelze vysvětlit takto do očí bijící způsob šetření v takto honosných prostorách. Popelníková zásuvka zcela chybí. Rošt je propálený žárem. Odkouření bylo provedeno keramickou kuříčkou čtvercového průřezu, zaústěnou v úrovni netypicky pod horní římsou. Kuříčka chybí, otvor je neodborně zazděn.

Technický stav památky:

Topidlo je hrubě poškozeno přetápěním. Přetápění způsobilo lokální slinutí pojivých materiálů v oblasti ohniště a tepelnou korozi drátěných skobiček. Nadměrné tepelné dilatace a absence funkce skobiček způsobily postupné oddělení kachlů od sebe a vyboulení čela ohnišťové části i vychýlení zdobného kachle v čele kamen.

Materiál:

KACHLOVÍ – Jedná se o sadu kachloví složenou z minimálně dvou starších kamen. Některé z hladkých kachlů nesou na rubu razítko L. C. HARDTHMUTH PATENT, viz foto č. 11.

Kachlovou sadu tvoří dvě výrobně zcela odlišné druhy kachlů. Zatímco zdobné římsy jsou vyrobeny klasicky ručním formováním do sádrových forem z ostřené hlíny s bílým neostřeným nástřepím a polokrycí bílou glazurou, hladké kachle jsou vyrobeny poloprůmyslově zalisováním do formy a ručním přilepením předformovaných žeber. Hlína je bílá s velmi jemným ostřivem. Kachel postrádá nástřepí. Glazura je bílá lesklá, krycí bez harrisu. Tento druh kachlů je mezi kamnáři znám jako „porcelánky“ a vyráběl se sériově ve firmě L. C. HARDTHMUTH od začátku dvacátého století ještě několik let po konci druhé světové války. Tento materiál byl typický snadnou opracovatelností, bezvadným povrchem bez vlasových prasklin (harrisů) a životností cca 25–30 let. Což je jeden z důvodů proč se do dnešních dnů kamna dochovala v tak špatném stavu.

Použité postupy restaurování:

ROZEBÍRÁNÍ TOPIDLA A USKLADNĚNÍ KACHLŮ

S ohledem na značné poškození soudržnosti pláště probíhalo rozebírání pouze ručně. Nástroje bylo nutno použít pouze pro odstranění drátěných skobiček. Po uvolnění z pláště kamen byly kachle nahrubo očištěny a zbaveny futrování (výplně). Následně byl každý zabalen a uložen do kartonových přepravek s identifikačním popisem. Po převozu byly přepravky složeny po šesti na paletu, proloženy kartonem a zajištěny proti prachu a vlhkosti samosmršticí strečovou fólií. Palety s kachlemi byly uloženy v chráněném suchém skladu v sídle firmy v Žalticích.

ČIŠTĚNÍ A OPRAVA KACHLOVÍ

Kachle byly zprvu omyty vodou, zbytkové nečistoty byly po rozmočení šetrně odstraněny silovým kartáčem. Následně byly dočištěny detaily pomocí menších kartáčků a dřevěných špachtlí. Zadehtované části byly odmaštěny roztokem saponátu a technickým benzínem.

Podrobná prohlídka odhalila ze 110 kusů hladkých kachlů „porcelánek“ 81 rozlomených (viz foto č. 13 až 16) a 7 naprasklých (viz foto č. 17 a 18). Což činí 81 % nepoužitelných kachlů. Oproti „porcelánkám“ se ručně formované římsy z tradičně ostřené hlíny dochovaly ve velmi dobrém stavu. Pouze šest kusů bylo prasklých.

Po analýze střeptů a zvážení všech okolností, hlavně nekompletní sadě kachlů a značnému procentu zlomů, jsme se rozhodli pro zachování původních říms a výrobu replik hladkých kachlů.

Všechny k sobě patřící části říms byly ve spárách očištěny a spojeny transparentním akrylátovým pojivem do podoby původních kachlů. Chybějící části a otřepky byly vyplněny tmelem s hydraulickým pojivem, zabroušeny a zaretušovány do původního tvaru povrchu. Praskliny a tmelené plochy byly ošetřeny hydraulicko-keramickou penetrací, barevně dotónovány a opatřeny tvrdou transparentní politurou. Drobné povrchové oděrky byly v místě poškození zatmeleny, zabroušeny, napenetrovány, barevně dotónovány a opatřeny tvrdou transparentní politurou.

KOVÁNÍ

Po demontáži byla všechna dvířka včetně pícky pečlivě očištěna, rozebrána a nakonzervována. Následně byl pískováním odstraněn znehodnocený povrch. Na takto připravený podklad byla zastudena nanášena tenká mosazná patina a povrch byl zakonzervován tvrdým transparentním žáruvzdorným lakem. Následovalo promazání pohyblivých prvků a kompletace.

STAVBA

Stavba pláště bude provedena klasickou kamnářskou metodou nalahko s hydraulickým pojivem, drátěnými skobami a futrováním šamotovou deskou. Nejvíce poškozené kachle budou umístěny v zadní části pláště směrem ke zdi. Spárování bude provedeno tradiční čistě bílou kamnářskou spárovací hmotou.

Vnitřní konstrukce bude zcela vynechána. Do komína bude ponechán drobný průduch pro vyrovnání tlaku a odvedení zápachu ze zadehtovaných kachlů. V ohnišťové části bude zbudován žáruvzdorný podklad, na který budou umístěna tělesa elektrického vytápění. Otvory v obou dvířkách budou z bezpečnostních důvodů zakryty. Vypínače elektrického topení budou umístěny na vnitřním krytu popelníkových dvířek.

Cíl: Cílem restaurování byla estetická a funkční rehabilitace kamen.

Restaurovali: Zámecká kamnářská manufaktura, Libor Soukup a Vít Pešek.

Stav kamen před restaurováním

Detaily kamen před restaurováním

Rozbírání kamen

Opravy poškozených kachlů v dílně

Stavba restaurovaných kamen

Kamna po restaurování. Foto Libor Soukup, Vít Pešek.

Autenticita versus rekonstrukce – kvalitativní aspekty při restaurování a rekonstrukci historického čalounění

Kateřina Cichrová

Textilie představovaly v aristokratických interiérech všech slohových období velmi významnou součást celkového vybavení. Nesmírná rozmanitost materiálová i technologická dává textiliím kouzelnou schopnost vytvářet podle potřeby nejen iluzi intimity a pohodlí, ale rovněž interiér zateplit a dodat prostředí patřičnou reprezentativnost a eleganci.

Nejrůznější tkaniny byly velmi početně zastoupenou složkou mobiliáře a v řadě případů potvrzovaly svým luxusem i cenou společenské postavení svých majitelů. Textilie byly v pravém slova smyslu „mobiliářem“, neboť se daly poměrně snadno přemísťovat z jednoho sídla na druhé a vytvářet tak majiteli pocit důvěrně známého, útulného prostředí. Flexibilita textilií nabízela rychlé vizuální proměny a z tohoto důvodu byly právě textilie při adaptacích interiérů vyměňovány nejčastěji.

Tento fakt společně s relativně vysokou zranitelností textilií však zapříčinil jejich častou likvidaci v důsledku měnících se módních požadavků. S výjimkou těch nejcennějších artefaktů, mezi něž patřily například tapiserie nebo textilie vázané na rodové či historické události, byly poškozené tkaniny velmi pragmaticky měněny za nové. Neblahým dopadem změn byly zvláště citelně zasaženy historické čalouny.

Při práci s historickým interiérem, jejímž hlavním cílem je zprostředkování co nejvyšší úrovně autenticity stylu kultury bydlení jednotlivých slohových období, je využití původního historického textilu – a zvláště čalounění – nesmírně významným a výmluvným nástrojem. Čalounění v podobě tapet, sedacího nábytku i loží udávalo často zásadní výraz interiéru svým tvaroslovím a především dominantní barevností.

Při implementaci teoretických poznatků do praxe však opakovaně narážíme na množství překážek. Jak již bylo naznačeno, fyzické doklady tohoto typu mobiliáře jsou jen málokdy kompletní a pro starší období spíše fragmentární.¹

Mnoho zachovaných exemplářů bylo také v průběhu času opakovaně upravováno a čalouny byly s lepším či méně šťastným estetickým výsledkem svými majiteli vyměňovány. Někdy se tak setkáváme s čalouněným mobiliářem, který má skelet a viditelné čalounění z rozdílných historických období. Způsob jeho další prezentace pak závisí na celé řadě aspektů, které prezentovaný interiér podmiňují.

Stručný pohled do historie

Doklady jednoduchého způsobu čalounění sedacího nábytku jsou v evropském prostředí zaznamenány teprve v období pozdní renesance, tedy v průběhu 16. a na počátku 17. století. Čalounění mělo tehdy v podstatě podobu vycpaných podušek, upevněných hřebíky k rámu sedacího nábytku. O něco později se pro čalounění rozvinulo užívání výpletu z popruhů napnutých do rámu sedáku, který celý systém čalouněné výbavy podepíral. Čalouněné mobilie nebyly v daném období v rámci celého interiéru dominantní, neboť takto pojednaný sedací nábytek byl považován za nadstandartní luxus. Potahové textilie, užití na tehdejší čalouněný nábytek byly sice někdy poměrně nákladné, avšak v interiérovém celku představovaly spíše lokální barevná oživení prostoru.

Sedací nábytek kvadratického tvaru, obvyklý v 17. století, měl čalouněné sedáky a opěradla poměrně jednoduchých forem. Na výplet z popruhů a podkladové plátno byla připevněna výplň z trávy, slámy, koudele, koňské nebo srččí srsti, přes výplň bylo nataženo opět plátno a potaženo svrchní dekorativní látkou.

Tyto starší formy čalounění nemají ještě propracované přichycení a tvarování výplně speciálním šitím, proto bývají jeho okraje i rohy ploše zaoblené.

1 CICHROVÁ / LUKÁŠOVÁ 2005, s. 185.

Pohled do tzv. Ložnice kněžny Pauliny ze Schwarzenbergu, přelom 18. a 19. století, Státní zámek Český Krumlov. Sedací souprava, potažená hedvábným damaškem, byla restaurována metodou sendvičové šité skeletáže s demontáží, se zachováním původních výplní čalounění. Foto Stanislava Slavková.

Prošívání potahu jako vyspělejší forma čalounické práce je během 17. století zaznamenána pouze na některých příkladech z Francie, Itálie a Španělska. Opěradla většinou nemají výplet z popruhů.

Svrchní potah čalounění reprezentoval bohatství a prestiž svého vlastníka – proto se na něj obvykle používaly velmi luxusní textilie jako hedvábný satén, brokát, samet a výšivky vedle tkanin vlněných. Ve střední a severní Evropě se často používala kůže, někdy zlacená.

Nejstarší formou zdobení čalounění byly pouze řady hřebíků s tvarovanými hlavičkami, často sestavované do skupin v rozích.

Rozvoj používání dalších forem výzdoby, tedy lemování portami a třásněmi, přinesla až druhá polovina 17. století. Pro francouzské čalounění bylo charakteristické kladení několika řad port po obvodu, které tvořily rámování.

V období baroka během druhé poloviny 17. století zaznamenalo čalounické řemeslo řadu technických vylepšení zvláště v oblasti vypracování výplní prošíváním. Okraje čalounů se začaly tvarovat pomocí speciálně upravovaných rolovaných podložek.

Během 17. století se čalounické pojednání textilních dekorací v souladu s potahy na sedacím nábytku stalo důležitým výtvarným prvkem, udávajícím vzhled celého interiéru. Opulentní bachraté vycpávky zaručovaly dostatečné pohodlí na oblíbených pohovkách a křeslech. Čalounění se rovněž stalo nezbytným prvkem vybavení a současně dekorací reprezentačních ložnic. Barevné sjednocení interiéru zdůrazňovaly ještě tapety, velmi často shodné se sedacím nábytkem.

Plastické tvarování výplní do kosočtvercových tvarů pomocí knoflíků či střapečků utahovaných k výpletu obohatilo vzhled čalouněného nábytku v 18. století.

Období rokoka a klasicismu přineslo zjemnění proporcí a větší tvarovou rozmanitost. V duchu francouzské elegance byly čalouněné prvky – sedáky, opěradla i područky – dostatečně oblé, avšak proporčně vyvážené se subtilními konstrukcemi.

Vedle všech dříve populárních potahových textilií se stále více prosazovaly látky potištěné.

Pro svou pracnost zůstával náročněji pojednaný čalouněný nábytek doménou interiéru aristokratů a movité buržoazie.

Až do poloviny 19. století zůstávají čalouněné mobilie nadále prvkem, který výtvarně sjednocoval interiér, stále se obvykle uplatňuje identické čalounění na sedacím nábytku, tapetách i závěsech.

S nástupem průmyslové revoluce v 19. století se ve výrobě čalouněného nábytku objevily nové technické detaily. Za pomoci strojů se zlevnila výroba konstrukce a pro výplně se začaly používat některé lacinější materiály jako bavlněný a vlněný odpad, dřevěné piliny nebo mech. Dostupnost pro širší společenské vrstvy však byla mnohdy na úkor nižší kvality.

V průběhu druhé třetiny 19. století si velkou popularitu získal mohutný celočalouněný nábytek nejrozmanitějších forem, zdobený bohatými dlouhými třásněmi.

Objemné tvary křesel byly zvýrazňovány plastickým diagonálním „károváním“ za pomoci knoflíků a pohodlnost vylepšila ještě technická novinka, kterou bylo pérování s použitím ocelových pružin. Některé zvláště opulentní pohovky a otomany byly příznačně srovnávány s gigantickými svatebními dorty.

V poslední třetině 19. století se pro odlehčení konstrukcí celočalouněného nábytku začalo vedle dřeva používat ve větší míře také železo a ocel.

Majitelé šlechtických sídel v Čechách a na Moravě nechávali vybavovat své zámecké a hradní interiéry v duchu dobové módy, inspirování italskými a francouzskými vzory, zprostředkovanými často přes Vídeň. Mezi inspiracemi však nechyběly ani přímé zkušenosti aristokratických vlastníků z jejich pobytů v Itálii, Francii, v německých zemích i Nizozemí, zejména španělském. Někteří šlechtičtí cestovatelé, vyslanci a politici navštívili i vzdálenější kraje jako Španělsko, Portugalsko či Blízký východ. Anglie, jejíž aristokratická sídla se stala předmětem obdivu zejména v období historismu v 19. století, přinesla v té době do kontinentální Evropy rovněž řadu nových podnětů.

Výzdoba a zařízení zámeckých interiérů, včetně prací čalounického řemesla, byla ovlivňována vlastními vzájemnými zkušenostmi, nabytými při častých návštěvách mezi sebou vždy pilně komunikující aristokratické společnosti, a také dobovými tiskovinami i nabídkami například mistrů čalouníků.

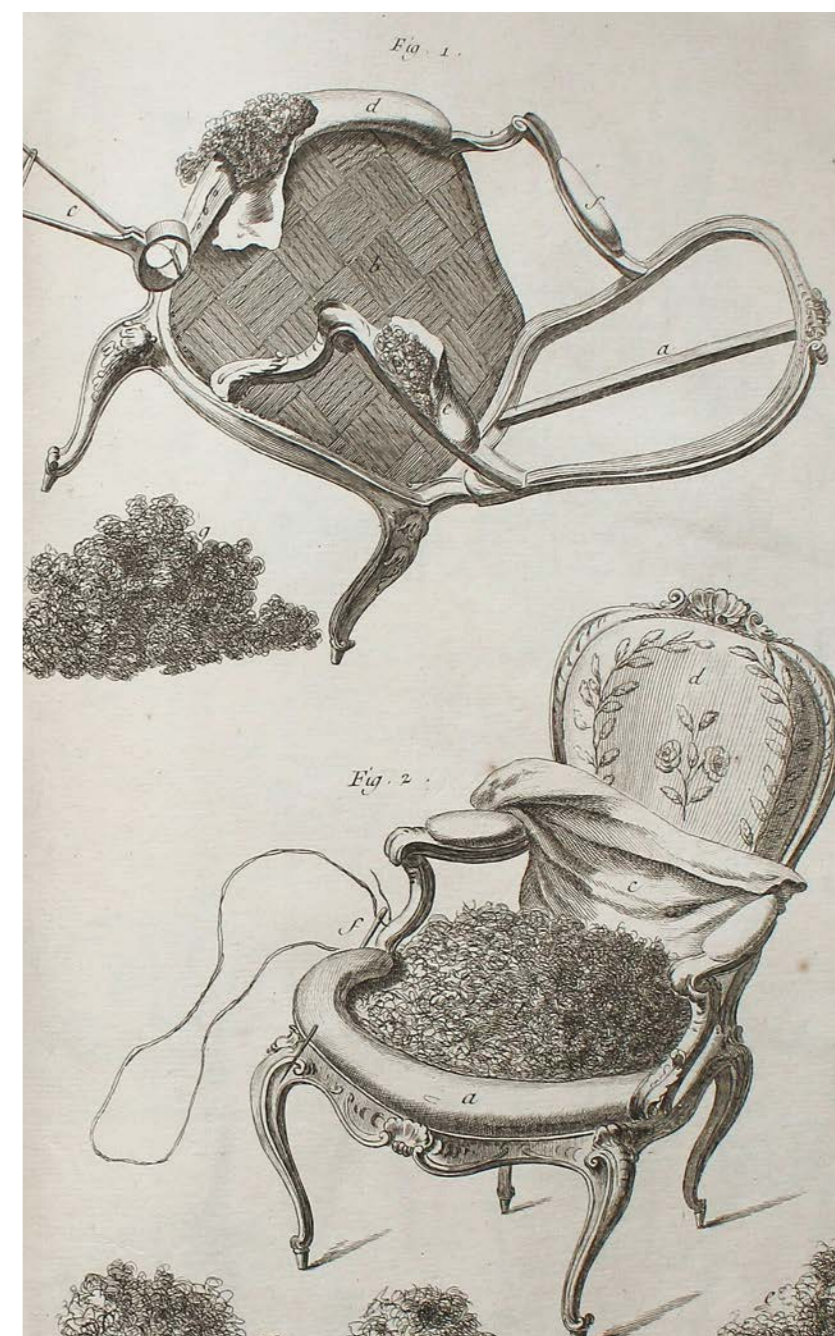
Výtvoři čalouníků, potahy sedacího nábytku, závěsy na okna i dveře, nebesa a závěsy k ložím i tapety patřily, jak dokládají historické inventáře uložené v archívech, k nejnákladnějším předmětům, jež si majitelé do svých domů pořizovali. Často byly používány nádherné látky, hedvábné textilie původem z Itálie, Francie či Levantu, damašek, samet či mušelin, drahé látky z potištěného bavlněného chintzu dováženého z Indie, později vyráběné s úspěchem i v Evropě.

Podle aktuálního módního diktátu dokázali dát čalouničtí mistři sedacímu nábytku podivuhodné tvary stejně jako závěsům a baldachýnům. Vše bylo dekorováno portami a střapci, někdy i zdobenými drahými kovy.

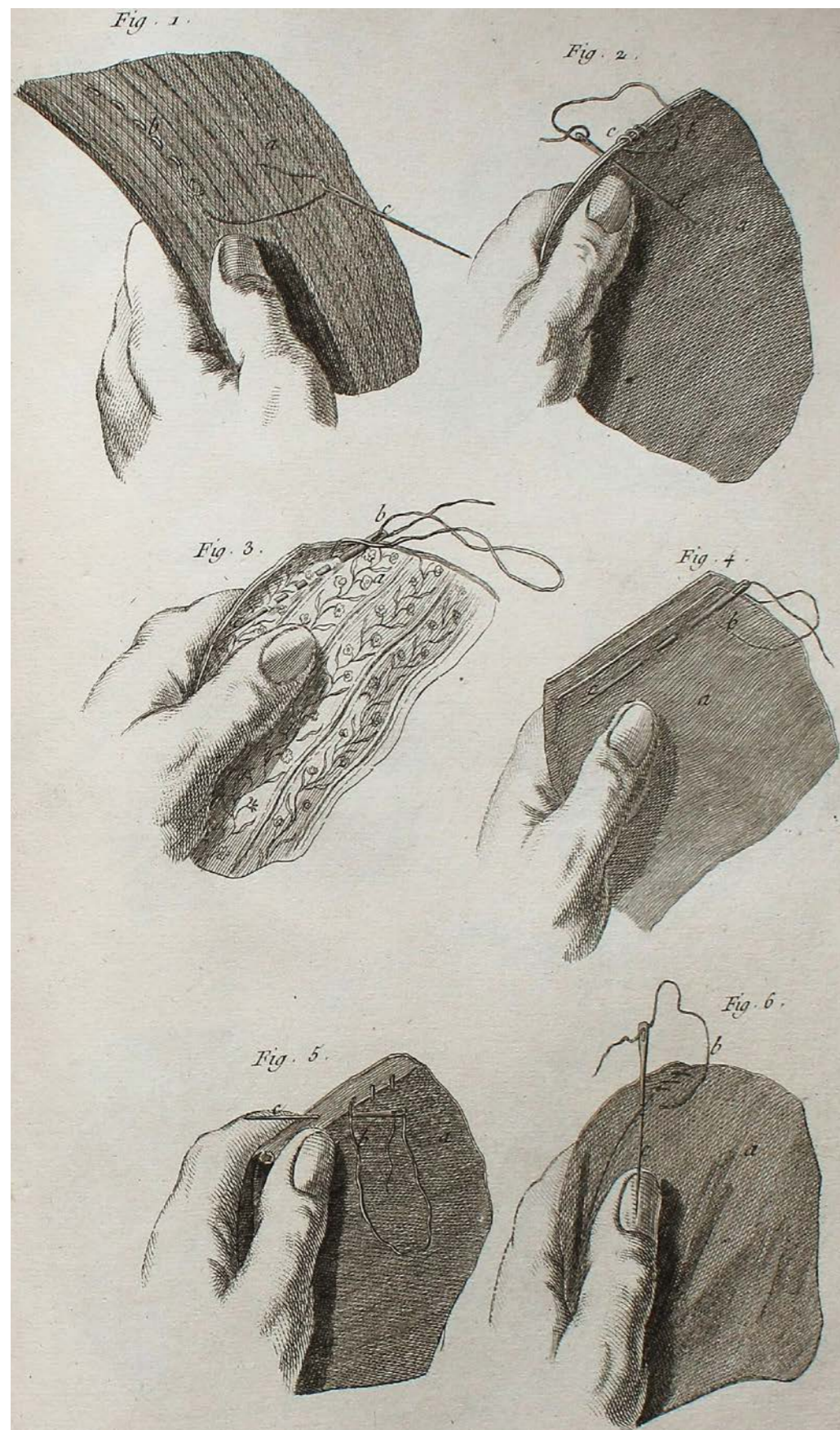
Přes veškerou atraktivitu se na zámeckých sídlech autentických památek nezachovalo mnoho dokladů ohledně děl čalounického řemesla, obzvláště z doby před Velkou francouzskou revolucí. Diktát módy si vyžadoval časté obměny vzhledu interiérů a nábytkové kusy, jejichž módní obliba pominula, nebyly uchovávané s patřičným respektem.

Během zpřístupňování zámků veřejnosti po druhé světové válce byly interiéry představovány návštěvníkům často bez těchto funkčně i výtvarně nesmírně důležitých původních mobilií. Byly pořizovány kopie, sedací nábytek novodobými zásahy často ztrácel svůj tvar.

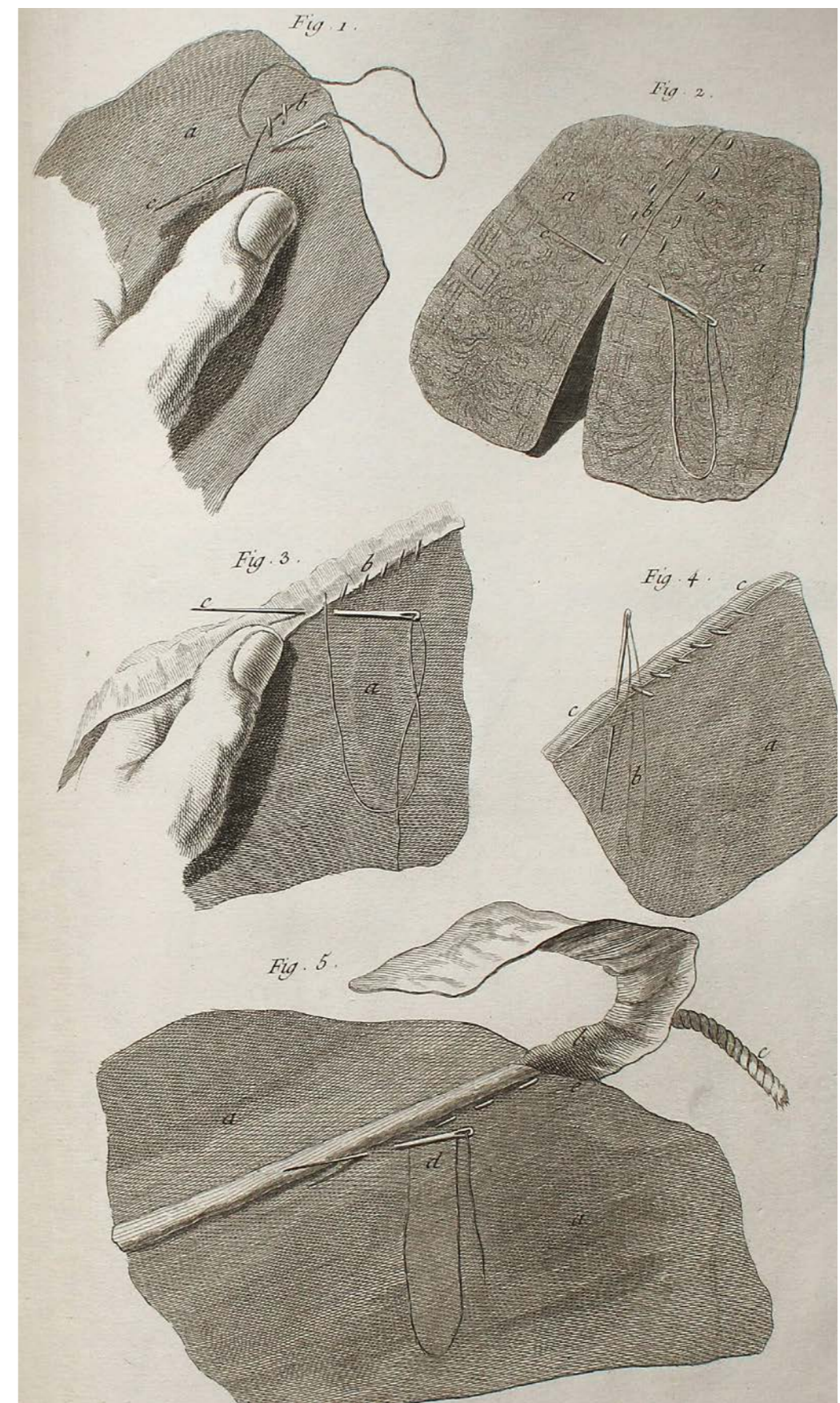
Ty původní památky historického čalounění, jež se zachovaly, jsou dnes předmětem šetrného restaurování a jsou součástí historických interiérů řady zpřístupněných zámků, jako jsou například Český Krumlov a další jihočeská schwarzenberská sídla, Mnichovo Hradiště, Zákupy, Veltrusy, Opočno, Buchlovice, Kroměříž a další. Cenné památky, dokládající práci čalouníků pro panovnický dvůr, jsou i součástí sbírek Pražského hradu.

Pracovní postup čalounění křesla. Horní část ilustrace zachycuje pohled na spodní část čalounění, vypletenu z popruhů a postupné vypracování pevného okraje sedáku i područek – výplň z koňských žíní, překrytí lněným plátnem. V dolní části ilustrace je vyobrazen postup vypracování čalounění sedáku křesla – pevný zaoblený okraj, vyplněný žíněmi a překrytý plátnem rámuje plochu sedáku, pokrytou koňskými žíněmi, celý sedák se poté překrývá plátnem. Encyclopédie des sciences, des Arts et des métiers, Tome 9. , 1765, ZK HL 05332.

Názorné ilustrace popisují podrobně pracovní postupy při zpracování čalounění sedacího nábytku: 1. sešívání popruhů pro nejspodnější vrstvu čalounění, na níž se klade výplňový materiál, 2. „smykavací“ steh, jímž se lemuje plátno, kryjící vrstvu z popruhů, 3. Zpevňování okraje svrchní potahové látky tzv. „předním“ stehem, 4. Zpevňování okraje podkladového plátna několika řadami tzv. „předního“ stehu, 5., 6. Sešívání okrajů dvou tkanin. Encyclopédie des sciences, des Arts et des métiers, Tome 9., 1765, ZK HL 05332.

Názorné ilustrace popisují podrobně pracovní postupy při zpracování čalounění sedacího nábytku: 1. Sešívání podkladové látky na rohu sedáku, 2. Zpevňování dvou sešitých okrajů tkaniny řadami „předních“ stehů, 3., 4. Přišívání zpevňovacích pásek při okrajích, 5. Zpevňování hrany čalounění pomocí vloženého provázku, který se překryje zpevňovacím páskem, Encyclopédie des sciences, des Arts et des métiers, Tome 9., 1765, ZK HL 05332.

Zdokumentovat – zachovat - konzervovat – restaurovat

Jedním z našich hlavních cílů je všechny existující doklady historického čalounění co nejzodpovědněji zachovat, zdokumentovat, konzervovat či zrestaurovat a následně je kultivovaně prezentovat v rámci historických interiérů. Vedle atraktivních reprezentačních kusů si pozornost bezpochyby zaslouží také skromné, neokázalé „každodenní“ artefakty, které však byly nedílnou součástí životního stylu a mají pro věrohodnou prezentaci celku neméně vysokou vypovídací hodnotu.

Dokumentace a průzkum

Před stanovením záměru vlastního konzervátorského nebo restaurátorského zákroku je nezbytné získat maximum objektivních informací o konkrétním artefaktu co nejpečlivěji provedeným průzkumem. Současná míra poznání se neomezuje na pouhou materiálovou identifikaci, která je samozřejmě velmi důležitá, ale dokáže rozpoznat také původní výrobní technologie. Využití všech těchto dostupných informací nám otevírá objektivní cesty k obnově integrovaného celku.²

Průzkum musí vždy začít vizuální prohlídkou včetně podrobné dokumentace stavu před započítím jakéhokoli zásahu (v případě čalouněných artefaktů jsou to někdy nezbytné demontáže). Velmi důležitým vodítkem jsou i veškeré poznatky z minulosti – dokumenty psané, kresebné i fotografické. Moderní přírodovědné metody nám umožňují provádět řadu průzkumů bez odběru vzorků, tedy neinvazivními metodami, v opačném případě je vždy na zvážení potřeba odběru vzorku, jeho velikost, místo odběru a posouzení získané informační hodnoty. Průzkum by měl být vždy prováděn odborným restaurátorem za účasti zodpovědného kurátora. Takovýto průzkum není nikdy samoučelným úkonem, neboť poznatky z něj získané vedou ke stanovení optimálního ošetření předmětu, ale rovněž k jeho co nejefektivnější prezentaci.

Konzervace a restaurování.

Problematika konzervace a restaurování historických interiérových textilií doznala během posledních tří dekád významných kvalitativních posunů. Inovativní metody společně s využitím moderních technologií dávají šanci na záchranu i předmětům v minulosti téměř odsouzeným k zániku.

Metodou šetrných „sendvičových skeletáží“³ lze zajistit i textilie značně poničené. Tento problém se týká zvláště čalouněného nábytku, jehož původní textilie byly v minulosti jako „neopravitelné“ nemilosrdně měněny za nový, podstatně méně kvalitní materiál.

Autenticita versus rekonstrukce – kvalitativní aspekty při restaurování a rekonstrukci historického čalounění

Záchranu původního čalounění pomocí sendvičových skeletáží je možné realizovat poměrně širokou škálou pracovních postupů, jejichž volba závisí na konkrétní situaci – tedy aktuálním stavu artefaktu, zamýšleném způsobu prezentace i reálných dostupných finančních prostředcích.

Čistění

Prvním krokem zásahu je vždy volba ohleduplného a efektivního vyčistění.

Pokud chceme postupovat při ošetření poškození čalounění bez jeho kompletní demontáže – tedy oddělení vrstev čalounění od pevné kostry sedacího nábytku – je možné doporučit pro čistění především tzv. „suchou cestu“. Čalouněný povrch se pouze opakovaně čistí vysáváním. Tah vysavače musí být nastavený na minimum a jeho hlavici je nutné chránit gázou, aby se zabránilo mechanickým poškozením a ztrátám na ošetřovaném čalounění.⁴ Pokud je znečištění

textilu natolik závažné, že zkresluje původní vzhled artefaktu, lze jej po důsledně provedených zkouškách stálobarevnosti kombinovat s opatrným lokálním tamponováním.

Pokud je nezbytné pro veškeré plánované zákroky artefakt demontovat, spodní výplňové vrstvy čalounění se čistí opět suchou cestou. Svrchní potahové tkaniny včetně plátěného podložení je po demontáži v nutných případech čistit „mokrou cestou“ tamponováním nebo v lázni.

Volba způsobu čistění vždy vychází z výsledků pečlivého technologického průzkumu. Čistění samotnému by měla předcházet šetrně volená dezinfekce.

S ohledem na zranitelnost všech ošetřovaných částí čalounění není nutné požadovat absolutního odstranění všech viditelných nečistot, neboť v některých případech jsou stopy znečištění i důležitým svědectvím o používání předmětu, jsou součástí jeho sociální historie.⁵

Překrytí čalounění tylovou sítí bez demontáže čalounění⁶

Nejšetrnější formou zákroku pomocí sendvičového překryvu je na první pohled prosté přetažení narušeného čalounění velmi jemným pružným tylem, který se musí barevně přizpůsobit ošetřované svrchní textilii. Po nezbytném vyčistění se musí urovnat všechna flotující vlákna poškozené tkaniny, která se poté překryje. Elastický tyl se tvarově přizpůsobí čalounění a ke skeletu nábytku se téměř neviditelně zachytí při okraji, kde se čalounění stýká se skeletem, zafixováním malými stehy tenkou zahnutou čalounickou jehlou.

Tento způsob ošetření originálního čalounění je optimální cestou uchování jeho autenticity i přínosem k budoucímu dlouhodobému uchování historického artefaktu. Zakrytí poškozeného místa zabarvenou tylovou sítí dává rovněž možnost jeho vizuální rehabilitace a co nejpůsobivější prezentaci.

Pozitivní výsledky může však tato metoda přinést při vysoce profesionální aplikaci, která předpokládá zvládnutí všech nezbytných technologických postupů, ale rovněž hluboké estetické vnímání. Jednou ze základních podmínek úspěchu je volba vhodného krycího materiálu v souladu s respektem k materiálu původnímu.⁷

Sendvičová šitá skeletáž demontovaného čalounění

V případě velmi komplikovaného masivního poškození čalounění nebo celého kusu nábytku nastanou případy nutné demontáže.

První nezbytnou zásadou je důsledná dokumentace celého postupu demontáže.

Pokud je nutné odstranit z důvodů hygienických nebo technických (totální rozpad) některou z vrstev spodní části čalounění, musí se vždy zachovat jejich vzorky. To platí i pro fixační komponenty (hřeby, nýty), pokud je z technických důvodů nelze znovu použít.⁸

Porušené textilie (plátěný podklad i svrchní dekorativní tkanina) se po demontáži odděleně fixují šitím na vhodně zvolený podklad. Podkladová tkanina by měla svým charakterem odpovídat ošetřovanému originálu, vhodnější je dostatečně pevná tkanina, která může být i o něco lehčí než poškozený originál.

Z pohledu budoucí prezentace je velmi důležitá forma fixace svrchní dekorativní tkaniny, která by měla rovněž zprostředkovat její estetickou integraci a rehabilitaci. Volba šicího materiálu, druh i hustota použitých stehů jsou výmluvnými nástroji úspěšné stabilizace poškozeného textilu i jeho retuše.

Dalším stabilizačním krokem je pak přetažení naskoletovaných textilií vhodným transparentním materiálem. Obvykle se používá hedvábná krepelina nebo již výše jmenovaný tyl. Transparentní překryv kromě kultivované mechanické ochrany nabízí také doladění optické retuše poškozených textilií.

5 EASTOP / GILL 2005, s. 5–6.

6 V zahraničních pramenech se tato metoda obvykle nazývá *netting*.

7 Tato metoda byla s velmi dobrým výsledkem využita pro záchranu kompletních čalounů v řadě interiérů v severoitalském zámku Stupinigi.

8 EASTOP / GILL 2005, s. 8.

2 CICHROVÁ / HOFTICHOVÁ 2019, s. 4–5; EASTOP / GILL 2005, s. 3–4.

3 PRŮCHOVÁ / KALABISOVÁ / LIPSKÁ 2005, s. 153–156.

4 DRAISEY 2011, s. 441–442.

Přes určitá rizika částečné ztráty menšího množství autentického materiálu během demontáže poskytuje i tato metoda za dodržení všech výše uvedených pravidel velmi dobré výsledky, které zaručují věrohodnou prezentaci artefaktů historického čalounění.

Částečná rekonstrukce historického čalounění

V praxi se bohužel nezdá setkáváme se situací, kdy se historické čalounění dochovalo pouze ve fragmentárním stavu. V takovém případě je nutné chybějící část textilu adekvátně nahradit. Textilie, která supluje chybějící plochy, může být rovněž celoplošným podkladem pro šitou skeletáž, menší chybějící plošky lze podložit lokálními plombami.

U jednobarevného textilu s nekomplikovanou vazbou je poměrně reálné přiblížit se originálu a takto celý artefakt esteticky sjednotit. Pokud není dostupná textilie s adekvátní vazbou, je velmi vhodné (pro dobrý výsledek v podstatě nezbytné) dodržet druh materiálu, nejlépe v méně výrazné vazbě (např. vazba plátňová).

U vícebarevných tištěných textilií lze chybějící plochy doplnit tkaninou adekvátního materiálu i vazby s rekonstruovaným natištěným, případně malbou naznačeným vzorem. Tyto druhy retuší vyžadují však velkou praxi a cit pro materiál, a proto je lépe se k nim uchýlovat pouze výjimečně, pokud by měl tento zákrok zásadní dopad na integritu rehabilitovaného interiéru.

V případě vícebarevných, vazebně komplikovaných textilií je vhodnější chybějící plochy nahradit monochromní tkaninou, blízkou se originálu texturou i základní barvou. Pozitivní sjednocující efekt může někdy sehrát překryv originálu vhodně zbarveným tylem či hedvábnou krepelinou.

U všech forem restaurátorských zákroků je třeba přednostně respektovat vypovídací hodnotu všech uplatněných autentických materiálů a jejich textur. Textil, modelovaný na čalouněných artefaktech do objemů, hraje v historickém interiéru úlohu velmi výmluvnou a přesvědčivou.

Rekonstrukce historického čalounění

Jak vyplývá z úvodních partií kapitoly, čalounění bylo v interiéru prvkem proměnlivým, úzce vázaným na dobový módní diktát. Na mnoha historických objektech bylo proto v důsledku měnících se trendů v průběhu staletí čalounění vyměňováno nebo upravováno. Důvodem změny byly nezdá také praktické aspekty, neboť textilie a další organické materiály použité pro čalounění byly viditelně poznamenány zubem času. V řadě objektů se tak historické čalounění dochovalo pouze v podobě fragmentů tkanin v depozitářích či pouze v jednotlivých, poškozených exemplářích původně rozsáhlejších sestav sedacího nábytku.

Při rehabilitaci určitých interiérových celků, spojených se významnými momenty historického vývoje objektu pak stojíme před problémem, jak nahradit absenci původního čalounění, které vzhled konkrétních interiérů značně ovlivňovalo.

Prvním předpokladem jakýchkoli úvah o rekonstrukci historického čalounění je **shromáždění dostatečných historických podkladů**, jako jsou inventáře, účetní doklady i dostupná historická ikonografie.

Dalším podstatným argumentem pro budoucí rekonstrukci jsou **existující hmotné doklady**, které existenci určitých čalouněných artefaktů potvrzují. Je velmi důležité pečlivě **konfrontovat dochované písemné prameny se zachovanými hmotnými fragmenty**, které někdy můžeme nalézt i mimo sbírky sledovaného objektu.

Pokud jsou materiálové doklady dostupné, je nezbytné udělat **veškeré potřebné analýzy** (identifikace použitých materiálů, rozbor barviv) i **technické dokumentace** (rozbory a přesné kresebné záznamy textilních vazeb).

Na základě těchto exaktních informací je teprve možné otevřít samotný proces výroby repliky.

V některých případech je exaktní rekonstrukce požadované tkaniny téměř nedostupná, neboť je podmíněna kompletní ruční výrobou (předání příze i tkaní). Proces ručního zpracování dodává produktu nezaměnitelnou nepravdělnost, autentický punc, který při strojové výrobě není možné docílit.

Pokud byly originální předlohy pro budoucí rekonstrukci vyrobeny strojově, je možné přistoupit k jejich rekonstrukci za podmínky, že budoucí dodavatel zakázky je schopný dodržet veškeré technologické podmínky. U rekonstrukce textilií je to materiál respektující ve všech detailech originál⁹, přesné dodržení proporcí i barevnosti dezénu a schématu vazby tkaniny. **Při opomenutí kteréhokoli ze jmenovaných aspektů většinou dojde ke kvalitativní degradaci výsledného produktu, která se s časovým odstupem ještě zvýrazňuje.**¹⁰

Velmi častým nedostatkem při rekonstrukcích tkanin je **zaměna dražších přízí levnějšími náhražkami**. Často se zaměňuje hedvábí viskózou či mercerovanou bavlnou, což výrazně ovlivňuje nižší brilanci a někdy také vyšší gramáž a tudíž i zkraslení dezénu tkaniny. Nepřípustná by měla být náhrada hedvábí polyesterovou přízí.

Velkým problémem je rovněž **nedodržení vazebných schémat tkanin**. Při jejich zjednodušení je snížena požadovaná plasticita povrchu látky, což velmi negativně ovlivňuje výsledný efekt.

Nesmíme zapomínat na to, že čalounění mělo v interiéru vedle dominantní role výtvarné také úlohu akustickou a při reálném používání vlastníky také kvalitu haptickou.

Obvyklým zdůvodněním nedodržení všech materiálových technologických detailů při rekonstrukci historického textilu je velká ekonomická náročnost. Mělo by však platit pravidlo upřednostnění kvality nad kvantitou. Pomocným nástrojem k ekonomické dostupnosti kvalitních produktů je určitě dlouhodobé plánování projektů a rozdělení výdajů do delšího časového úseku. Neopomenutelné přípravné analýzy a dokumentace lze také financovat ze specializovaných výzkumných úkolů. Kvalitní výsledek rekonstrukce je podmíněn dlouhodobou multidisciplinární přípravou.

Naším prioritním cílem je přiblížení historického interiéru veřejnosti v nejvyšší dostupné autenticitě. Dodržení všech zmiňovaných pravidel může naše snahy podpořit.

Prezentace autentických artefaktů bude však vždy naší hlavní povinností. Vždyť právě „řeč materiálu“ je jedním z objektivních a účinných nástrojů, kterým můžeme široké veřejnosti poskytnout setkání s kulturou životního stylu v minulosti a upozornit na obdivuhodné znalosti i dovednosti našich předků. Nenásilně tak rozšiřujeme mezi veřejností také povědomí hodnoty kvality materiálů i jejich zpracování, které vedou k jejich dlouhodobé udržitelnosti.

Seznam pramenů a literatury:

AYRES James: Domestic Interiors: The British Tradition, 1500–1850, New Haven / London 2003.

CEPLECHOVÁ Valentina: Restaurátorská zpráva RZ 217, žakárové potahy - sedací souprava tzv. „znaková“, (Nepublikovaný dokument uložený v archivu ÚOP NPÚ České Budějovice). 1975.

CICHOVÁ Kateřina / SLAVKOVÁ Stanislava: Reinstalace klasicistních pokojů na zámku v Českém Krumlově, In: Zprávy památkové péče 65/2005/2, Praha 2005.

CICHOVÁ Kateřina / LUKÁŠOVÁ Eva: Historický textil v interiérech a sbírkách hradů a zámků, In: Zprávy památkové péče 65/2005/2, Praha 2005.

CLABBURN Pamela: The National Trust Book of Furnishing Textile, London 1988.

COHEN Deborah: Household Gods, The British and their Possessions, New Haven / London 2006.

DAVIDOFF Leonore / HALL Catherine: Family Fortunes: Men and Women of the English Middle Class, 1780–1850. London 1987.

DWARDS Clive: Encyclopedia of Furnishing Textiles, Floorcoverings and Home Furnishing Practices 1200–1950, Aldershot 2007.

EASTOP Dinah / GILL Kathryn: Upholstery Conservation. Principle and Practice, London 2005.

EDWARDS Clive: Turning Houses into Homes, In: A History of Retailing and Consumption of Domestic Furnishings, Aldershot 2005.

ESTABROOK Carl B.: Urbane and Rustic England: Cultural Ties and Social Spheres in the Provinces, 1660–1780, Manchester 1998.

⁹ Nesmíme opomenout skutečnost, že řada historických tkanin sestává z několika odlišných přízí (např. hedvábí a vlna).

¹⁰ JERIE 2005, s. 150–152.

GERE Charlotte: Nineteenth-Century Decoration, The Art of the Interior, London 1989.

GIROUARD Mark: Life in the English Country House, a Social and Architectural History, New Haven 1994.

GRENDYSOVÁ-KADAVÁ Alena: Restaurátorská zpráva RZ 1360, čalouněná židle s barevným damažkovým potahem.

GRENDYSOVÁ-KADAVÁ Alena: Restaurátorská zpráva RZ 1361, čalouněná židle s barevným damažkovým potahem.

GRENDYSOVÁ-KADAVÁ Alena: Restaurátorská zpráva RZ 1362, židle se sametovým potahem (vzor papoušků).

GRENDYSOVÁ-KADAVÁ Alena: Restaurátorská zpráva RZ 2558, klasicistní chaise longue.

HAYWARD Maria: Symbols of Majesty: Cloths of Estate at the Court of Henry VIII., In: Furniture History XLI, New York 2005.

HEWISON Robert: The Heritage Industry: Britain in a Climate of Decline, London 1987.

HEWISON Robert: The Heritage Industry: Britain in a Climate of Decline, London 1987.

JANAWAY Rob / WYETH Paul (ed.): Scientific Analysis of Ancient and Historic Textiles: Informing Preservation, Display and Interpretation. Postprints AHRC Research Centre for Textile Conservation and Textile Studies Conference (Winchester 13–15 July 2004), London 2005.

JENKINS (ed.), ROTHSTEIN Natalie / LEVEY Santina: Furnishings, c. 1500–1780, In: The Cambridge History of Western Textiles, Cambridge 2003.

JENKINS David: The Cambridge History of Western Textiles. Cambridge 2003.

JERIE Pavel: Nostický palác na Malé Straně – textilní tapety, In: Zprávy památkové péče 65/2005/2, Praha 2005.

KLEINER Salomon: Das Belvedere, Wien 2010.

LIPSKÁ Vladimíra / KALABISOVÁ Radka: Restaurátorská zpráva RZ 3690 11, historizujících židle-potištěné potahy. (Nepublikovaný dokument).

LIPSKÁ Vladimíra / KALABISOVÁ Radka: Restaurátorská zpráva RZ 4198/22, barokní židle-vlněný potah, inv. č. CK 663/3, (Nepublikovaný dokument uložený v archivu ÚOP NPÚ České Budějovice). 2010.

LOGAN Thad: The Victorian Parlour, London 2001.

MIKSZAS Kathrin: Naturgetreu, detailreich und sehr lebendig. Konzepte für den Marketerieboden der Brüder Spindler im Ovalen Kabinett. In: Königliches Parkett in preußischen Schlössern. Geschichte, Erhaltung und Restaurierung begehbarer Kunstwerke. Petersberg 2010.

MUSSON Jeremy: How to Read a Country House, London 2005.

OVERTON Mark, WHITTLE Jane, DARRON Dean, HANN Andrew: Production and Consumption in English Households, 1660–1750, London / New York 2004.

PARKER Rozsika: The Subversive Stitch: Embroidery and the Making of the Feminine, London 1984.

PONSONBY Margaret: Faded and Threadbare Historic Textiles and their Role in Houses Open to the Public. London 2015.

SAUMAREZ-SMITH Charles: Eighteenth-Century Decoration, Design and the Domestic Interior in England, London 1993.

SMITH Laurajane: Uses of Heritage, London / New York 2006.

TAYLOR Lou: 'De-coding the Hierarchy of Fashion Textiles', In: The Textile Reader, London / New York 2012.

THORNTON Peter: Authentic Decor, The Domestic Interior 1620–1920, London 1984.

THORNTON Peter: Seventeenth-Century Interior Decoration in England, France and Holland, New Haven / London 1978.

VICKERY Amanda: The Gentleman's Daughter: Women's Lives in Georgian England. New Haven / London 1998.

WEARHERILL Lorna: Consumer Behaviour and Material Culture in Britain, 1660–1760, London / New York 1996.

YOUNG Linda: Is There a Museum in the House, In: Museum Management and Curatorship, 22/1, London 2007.

Encyclopédie des sciences, des Arts et des métiers Tome 9. Ju – Mam, Neuchastel, 1765, ZK HL 05332, Státní zámek Hluboká.

Pohled do salonu s tapiseriemi, cca 1780, Osterley House. V interiéru jsou vzácně dochovány všechny čalouny s potahy ze tkaných tapiserií, podle návrhů Françoise Bouchera, které jsou výtvarně propojeny se souborem tapiserií na stěnách od téhož autora. Foto Milena Hajná.

Křesílko v tzv. Předpokoji klasicistních pokojů s původním čalouněním s potahem z pruhovaného bavlněného kanafasu, které působí v interiéru velmi příjemně i s mírným opotřebením. Sedák byl pouze vyčištěný suchou cestou opakovaným vysáváním. Státní zámek Český Krumlov. Foto Kateřina Cichrová.

Pohled do tzv. Předpokoj klasicistních pokojů, židle s původním čalouněním s potahem z pruhovaného bavlněného kanafasu, Státní zámek Český Krumlov. Foto Kateřina Cichrová.

Pohled do tzv. Dámského salonku, polovina 19.století, Státní zámek Český Krumlov. Sedací souprava, potažená vícebarevným hedvábným brokátem s brošovaným vzorem, byla restaurována metodou sendvičové šité skeletáže s demontáží. Foto Stanislava Slavková.

Židle z výše zmíněné soupravy, potažená vícebarevným hedvábným brokátem s brošovaným vzorem, po restaurování.

Sedák této židle po demontáži a provedené šité sendvičové skeletáži. Překrytí původního potahu bylo provedeno velmi jemnou hedvábnou krepelinou, barevně přizpůsobenou základnímu barevnému tónu originální tkaniny.

Detail opěradla restaurované židle před zákrokem s citelnou absencí útku v dolní partii a flotujícími osnovami.

Detail téhož místa opěradla židle po dokončení šité skeletáže. Fixační švy velmi tenkou hedvábnou přízí jsou vedeny kolmo přes flotující osnovy.

Sedací souprava, potažená hedvábným damaškem, byla restaurována metodou sendvičové šité skeletáže s demontáží, se zachováním původních výplní čalounění. Tzv. Ložnice kněžny Pauliny ze Schwarzenbergu, přelom 18. a 19. století, Státní zámek Český Krumlov. Foto Stanislava Slavková.

Detail opěradla popisované židle, po dokončení restaurování metodou sendvičové šité skeletáže s demontáží, se zachováním původních výplní čalounění. Foto Stanislava Slavková

Křeslo, potažené obdobným potahem s autentickým čalouněním, které nebylo doposud restaurováno. Státní zámek Český Krumlov. Foto Stanislava Slavková.

Židle z výše popisované sedací soupravy po dokončení restaurování metodou sendvičové šité skeletáže s demontáží, se zachováním původních výplní čalounění. Foto Stanislava Slavková.

Detail sedáku popisované židle, po dokončení restaurování metodou sendvičové šité skeletáže s demontáží, se zachováním původních výplní čalounění. Foto Stanislava Slavková

Klasicistní chaise longue, poslední čtvrtina 18. století, se zachovanými původním čalouněním, s potahem ze dvou druhů hedvábného damašku před restaurátorským zákrokem. Státní zámek Český Krumlov. Foto Stanislava Slavková.

Detail poškození výše uvedeného artefaktu.

Klasicistní chaise longue, poslední čtvrtina 18. století, s potahem ze dvou druhů hedvábného damašku po restaurování šitou skeletáží, s překryvem ložné plochy a horního okraje opěradla velmi jemnou hedvábnou krepelinou, barevně přizpůsobenou originálnímu potahu. Státní zámek Český Krumlov. Foto Stanislava Slavková.

Detail opěradla výše uvedeného artefaktu, horní okraje potahu je překrytý velmi jemnou hedvábnou krepelinou, barevně přizpůsobenou originálnímu potahu. Foto Stanislava Slavková.

Pohled do rekonstruovaného interiéru jídelny se sedací soupravou, jejíž potahy z bavlněného plátna s tištěným vzorem byly restaurovány po demontáži šitou skeletáží na plátno, neutrální barvy, respektující zbarvení originálu, polovina 19. století, Hradní muzeum, Státní zámek Český Krumlov. Foto Stanislava Slavková.

Sedák židle z popisované sedací soupravy po dokončení šité skeletáže na podkladové plátno. Foto Radka Kalabisová.

Židle z výše popisované sedací soupravy před restaurátorským zákrokem.

Židle z výše popisované sedací soupravy po restaurování. Foto Stanislava Slavková.

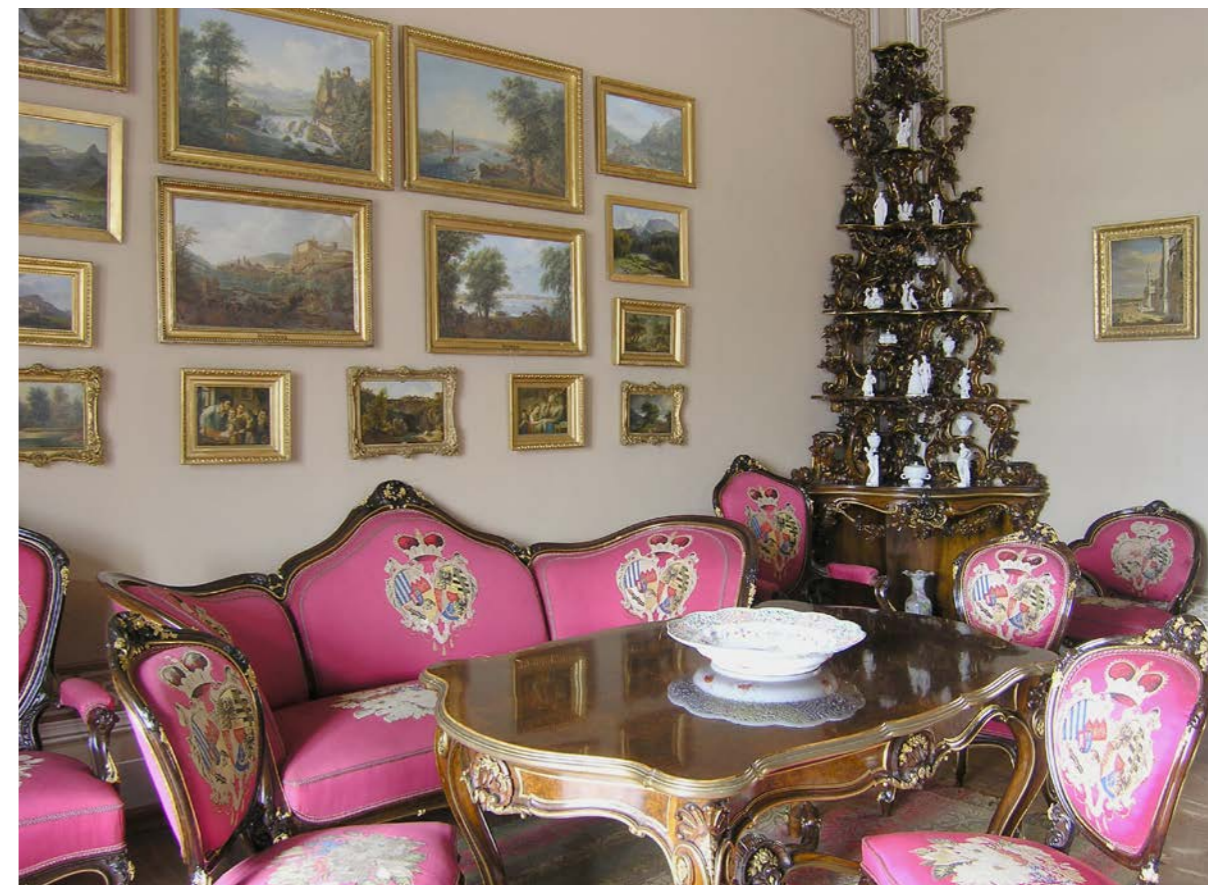
Detail sedáku židle z popisované sedací soupravy po restaurování. Foto Radka Kalabisová.

Židle s původním čalouněním s fragmentárně dochovaným potahem z vlněného sukna, 3. třetina 17. století. Autentické čalounění bylo zafixováno šitou skeletáží baz dalších výtvarných retuší při zachování všech technických detailů, Státní zámek Český Krumlov. Foto Vladimíra Lipská.

Detail zafixovaného původního čalounění výše popisované židle.

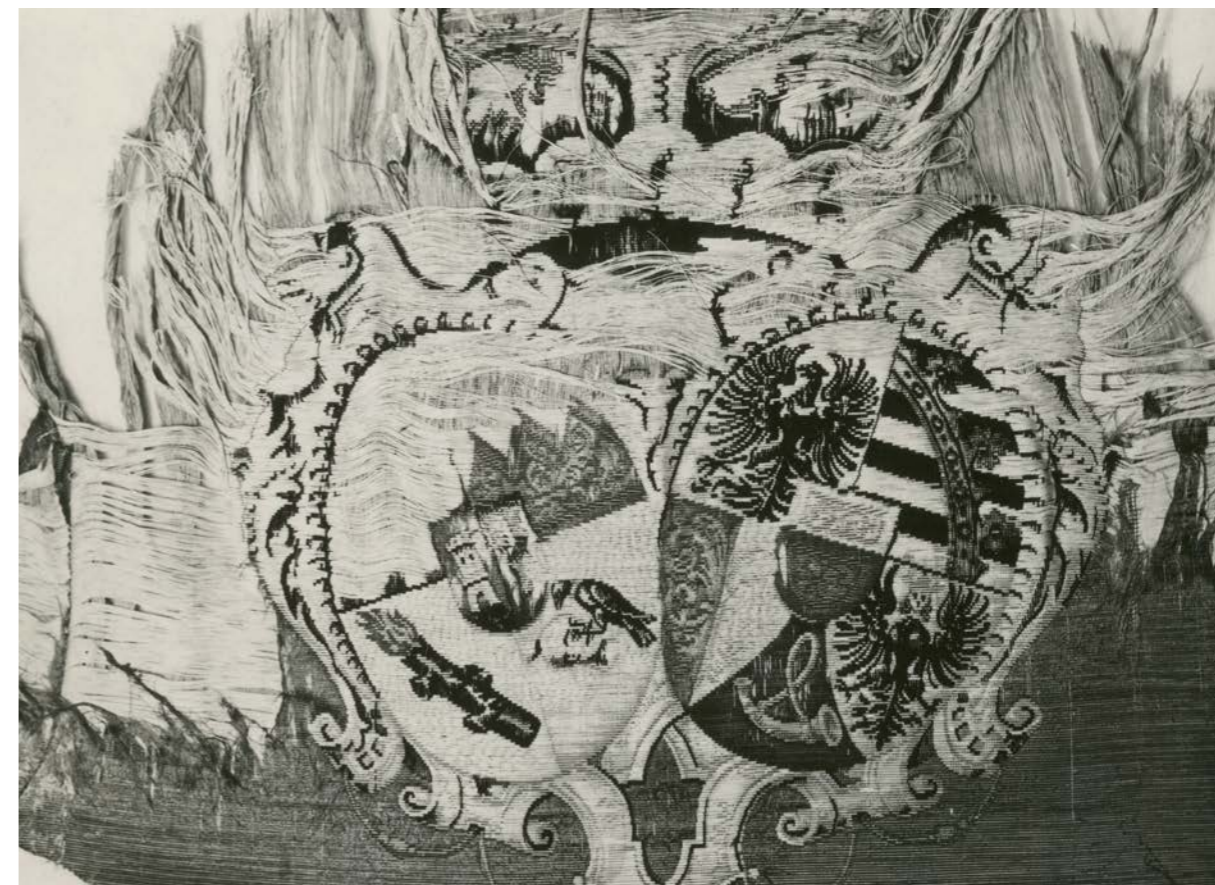
Pohled do tzv. Kabinetu se sedací soupravou z původně hedvábného rypsu, zdobenou přímo v kupónu použité látky vytkávaným vzorem s květinovými motivy na sedácích a aliančními znaky Schwarzenberků a Liechtensteinů na opěradlech, polovina 19. století. Dekorativní motivy byly zafixovány šitou skeletáží poměrně hustě kladenými stehy na podklad z tenkého plátna. Velmi naružené okolní jednobarevné partie byly rovněž zafixovány, avšak řídkými stehy. Poté byly všechny jednobarevné plochy překryty rypsem obdobné gramáže a barvy. V době průběhu restaurování v 70. letech 20. století nebyl k dispozici rypus hedvábný, proto byla k překrytí použita rypsová tkanina z mercerované bavlny. Státní zámek Český Krumlov. Foto Stanislava Slavková.

Detail sedáku židle výše popisované sedací soupravy před zákrokem a po restaurování.

Aktuální stav detailu zrestaurovaného sedáku. Stehy šité skeletáže se po téměř 50 letech částečně uvolnily a obnažily opět flotující osnovy. V blízké budoucnosti bude nutné tyto partie zafixovat opakovanou šitou skeletáží a překrýt hedvábnou krepelinou. Foto Kateřina Cichrová.

Detail jednoho z opěradel výše popisované sedací soupravy se schwarzenberským a Liechtensteinským znakem před restaurováním. Okolní jednobarevná tkanina má v horní části úplně chybějící útek z původně malinově červeného hedvábného rypsu, původní zachované osnovy flotují.

Opěradlo výše popisované židle po restaurování, stav z r. 2022. Foto Kateřina Cichrová.

Pohled do interiéru tzv. Čínského kabinetu, 60. léta 18. století. Sedací souprava i závěsy jsou zrekonstruované v 80. letech 20. století podle dochovaných fragmentů původní tkaniny. Originální tkanina byla hedvábná, zrekonstruovaná látka byla při dodržení všech vazebných i barevných detailů zhotovena z mercerované bavlny. Státní zámek Český Krumlov. Foto Stanislava Slavková.

Pohled do interiéru tzv. Baldachynového salonu na zámku v Českém Krumlově, který byl v 80. letech 20. století zrekonstruován podle dobových inventářů z poloviny 18. století, kde bylo popsáno i schéma rozvržení tapet se střídáním sametových a brokátových pruhů. Dežén damašku zrekonstruovaného oproti původním hedvábným tkanánám z mercerované bavlny, byl převzat z původní tkaniny, která se dochovala v témže apartmánu kněžny ze Schwarzenbergu, v prostoru tzv. Kaple nemocných. Cílem rekonstrukce čalounění byla prezentace podoby interiéru z období, které bylo pro vývoj objektu velmi významné, Státní zámek Český Krumlov. Foto Stanislava Slavková.

Digitální technologie jako neinvazivní pomocník při prezentaci historického interiéru

Kateřina Cichrová, Eva Lukášová, Ladislav Tejml

Většina historických interiérů procházela v průběhu času zcela přirozenými většími či menšími změnami a úpravami v souladu s dobovými módními tendencemi potřebami a vkusem svých majitelů. Je tudíž logické, že v praxi „in situ“ se setkáváme převážně s jejich mladšími podobami. Pro historii určitých objektů mají však také starší historická období, k nimž existují rozmanité doklady písemné, ikonografické i trojrozměrné.

V rámci prezentace historických objektů je naším posláním informovat širokou veřejnost o jejich kvalitách v celé dostupné šíři i hloubce.

Nové podněty a výzvy, jak barvitě i plasticky přiblížit návštěvníkům zaniklé časové vrstvy historických objektů, nabízí moderní 3D technologie, kterými lze již neexistující fáze historických interiérů poměrně přesvědčivě rekonstruovat.

Digitální rekonstrukce nám poskytuje možnost vytvořit věrohodný obraz zaniklého interiéru, jehož rehabilitace je z technických nebo etických důvodů nemožná. Jedná se o situace, kdyhošel původní interiér přestavbou, která změnila jeho proporce nebo byl v mladších obdobích vybaven a zachován v takové kvalitě, která nesmí být narušena.

Digitální rekonstrukce umožňuje pracovat s více variantami podoby zaniklého interiéru, pokud nemáme o něm absolutně přesné všechny potřebné informace. Určitá barevnost může být například pouze pojmenováním základní barvy, ale popis nevyjadřuje odstín, popisy některých materiálů se dají interpretovat více způsoby.

Virtuální rekonstrukce je neinvazivní a dovoluje nám dle potřeby vytvářet rozmanitá prostorová schémata s relativně nízkými náklady. Její použití je rovněž šetrné k autentickým artefaktům z pohledu preventivní péče, neboť je nemusíme mechanicky ohrožovat opakovanou, někdy fyzicky velmi náročnou manipulací.

Předpoklady objektivní 3D rekonstrukce historického interiéru:

1. Dostatečně podrobné a vypovídající archivní podklady – inventáře, účetní doklady, plánová dokumentace a jejich objektivní interpretace
2. Prověření existence alespoň části artefaktů, uváděných v archivních pramenech – jejich zdrojem mohou být lokální sbírky objektů, sbírky dalších rodových residencí, muzejní fondy v České republice i v zahraničí
3. Srovnávací ikonografické prameny – grafiky, obrazy, fotografie, knižní ilustrace – domácí i zahraniční
4. Srovnávací studium obdobných dochovaných interiérů domácích i zahraničních
5. Kvalitní digitální záznam, který poskytuje objektivní data pro další zpracování, tedy zachycuje prostory i předměty ve správných proporcích se všemi dostatečnými detaily, které vypovídají nejen o jejich tvarových detailech, ale přibližují i kvalitu autentických povrchových struktur.

V dalším textu přinášíme návrhy možných vizuálních rekonstrukcí dvou vybraných interiérů, provedených na základě dostupných informací. Navrhovaná podoba si v žádném případě nečiní nárok být prezentována jako exaktní rekonstrukce, neboť v obou případech jsou některá data nebo nedostupné a my se situací, popisované v inventářích pouze přibližujeme. Oba příklady jsou pouhým nastíněním představy o vzhledu určitých interiérů dané doby a podnětem, jak lze využívat moderní technologie při úpravách a prezentaci historických interiérů.

Pohled do rekonstruovaného kabinetu hraběnky Marie Gabriely Lažanské na zámku Manětín, stav z roku 1749.

Rekonstrukce kabinetu hraběnky Marie Gabriely Lažanské z Bukové (1691–1758)

Podklady pro vizuální rekonstrukci

Inventář zámku Manětín 1749

Excerpce a transliterace popisu reprezentačních a přílehlých prostor 1. patra

Zdroj: SOA Plzeň, fond Rodinný archiv Lažanských – Manětín, inv. č. 25, karton 2,

Nefoliováno, excerpci a transliteraci provedl Jan Štěpánek (2018).

Inventarium

Über die von Ihro Hoch Reichs=Fürstlichen Gnaden der Hoch=Würdigst=Hoch=Gebornen Frauen Frauen Maria Gabriela des Heyl: Röm: Reichs=Gefürsteten Abbtüßin, des Keys: undt Königl: Frey=Weltlich=Adelichen Reichs=Stiffts derer Heyl: Engeln, in der Königl: Neuen Stadt Prag Fürstin Laschanskyn von Buckowe, gebohrnen Graffin Czerninin von Chudienitz /:Titul:/ auf dero Herrschafft Mannetin, in dem Residenz Schloß sammentlich=befindliche Mobilien, undt Effecten. In dem Fürstl: Cabinet.

Eine grün procatellene Spalier, mit untermengten Creützl Stiech.

Brokátové špalíry zelené s výšivkou křížkovým stehem.

Ein Canape von grün Damask, undt dergleichen Creützl Stiech, mit zwey grün damaskenen Kopff Pölstern, mit grüner Leinwandt überzogen.

Pohovka čalouněná zeleným brokátom s výšivkou stejným křížkovým stehem, se dvěma polštáři, potaženými zeleným plátnem.

Sechs Seßln von grün Procatell, undt klein Creützl Stiech mit grünen Überzug. Zwey

Šest židlí čalouněných zeleným brokátom s výšivkou malým křížkovým stehem.

Fenster Banckhl mit grün Damask undt grossen Creützl Stiech mit grüner Leinwandt überzogen.

Podokenní lavice čalouněná zeleným brokátom s výšivkou velkým křížkovým stehem.

Zwey kleine Schreib Castln, von fein gearbeithen Nueß=baum Holtz mit 3 Schurb Laden, und 2 Fachen.

Dva malé psací stolky z ořechového dřeva se třemi zásuvkami.

In längliges Castl von Nueß baum Holtz mit 6 Facheln, undt gelben Beschläg.

Dlouhá komoda z ořechového dřeva se šesti zásuvkami.

Sechs kleine roth lagirte vergolte Wandt=Leichter.

Šest malých červeně lakovaných, zlacených konzolových svícňů.

Vier große roth lagirte vergolte Postamentl ober dem wällischen Camin.

Čtyři velké červeně lakované, zlacené konzoly nad krbem.

Neün dergleichen kleinere ober dem wallischen Camin.

Devět obdobných malých konzol nad krbem.

Eine von schwarzen Leeder mit eyßen beschlagene Schattugle.

Krabice potažená černou kůží se železnými pásy.

Ein von harten Holtz vollckommen verfertigter Ueber Stuhl.

Křeslo z tvrdého dřeva.

Zwey kleine mit Figuren außgelegte rothangestrichene Spiel=Tieschl. Ein fein gearbeithes.

Dva malé hrací stolky s figurální intarzií a rotangovým výpletem.

Kabinet hraběnky Marie Gabriely Lažanské, současný stav, Státní zámek Manětín

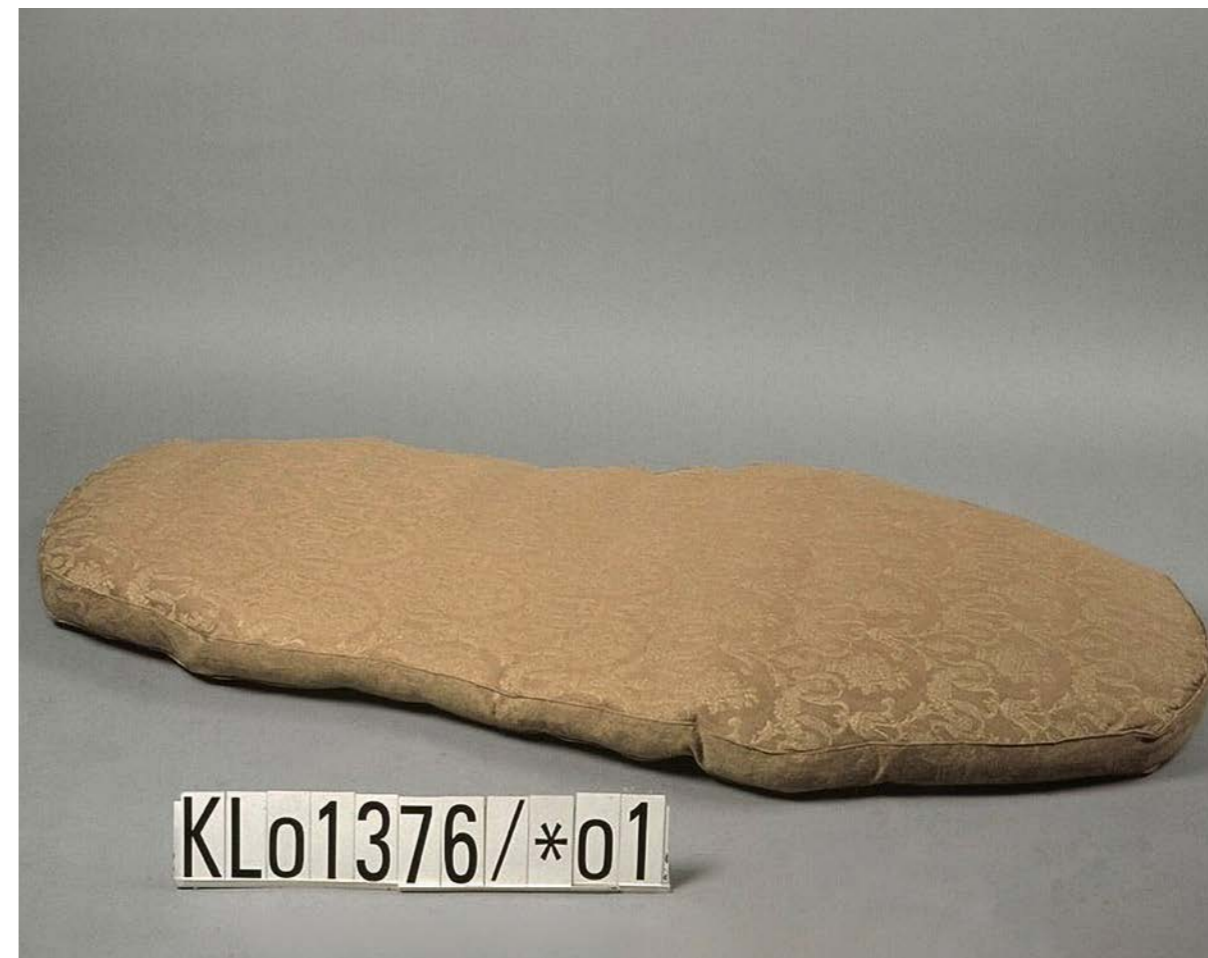
Zrcadlo v rámu z řezaného skla, polovina 18. století, zá-půjčka z muzea v Mariánské Týnici.

Kolovrátek na předení hedvábí, 19. století, HL-HL 6904, Státní zámek Hluboká.

Chaise longue, zlacení na lesk,
čalounění novodobým potahem
z mercerované bavlny, 70. léta
20. století, KLo 1378/01, Státní
klášter Kladruba.

Velká dekorativní konzola polychromovaná a zlacená, před polovinou 18. století, MA 00052_01, Státní zámek Manětín.

Malá dekorativní konzola polychromovaná a zlacená – původní červená polychromie byla v polovině 19. století dle tehdejší módy přebarvena na černo, před polovinou 18. století, MA 00058_01, Státní zámek Manětín.

Nástěnné svítidlo polychromované a zlacené, MA 00225-01, Státní zámek Manětín.

Židle čalouněná byla opatřena novým potahem ve 2. polovině 20. století, MA 00769-01, Státní zámek Manětín.

Lavice čalouněná novodobým potahem z mercerované bavlny, 70. léta 20. století, JH 158, Státní zámek Jindřichův Hradec.

Intarzovaný kabinet s psací deskou, MA 00190-01, Státní zámek Manětín.

Intarzovaný psací stůl, MA 00287, Státní zámek Manětín.

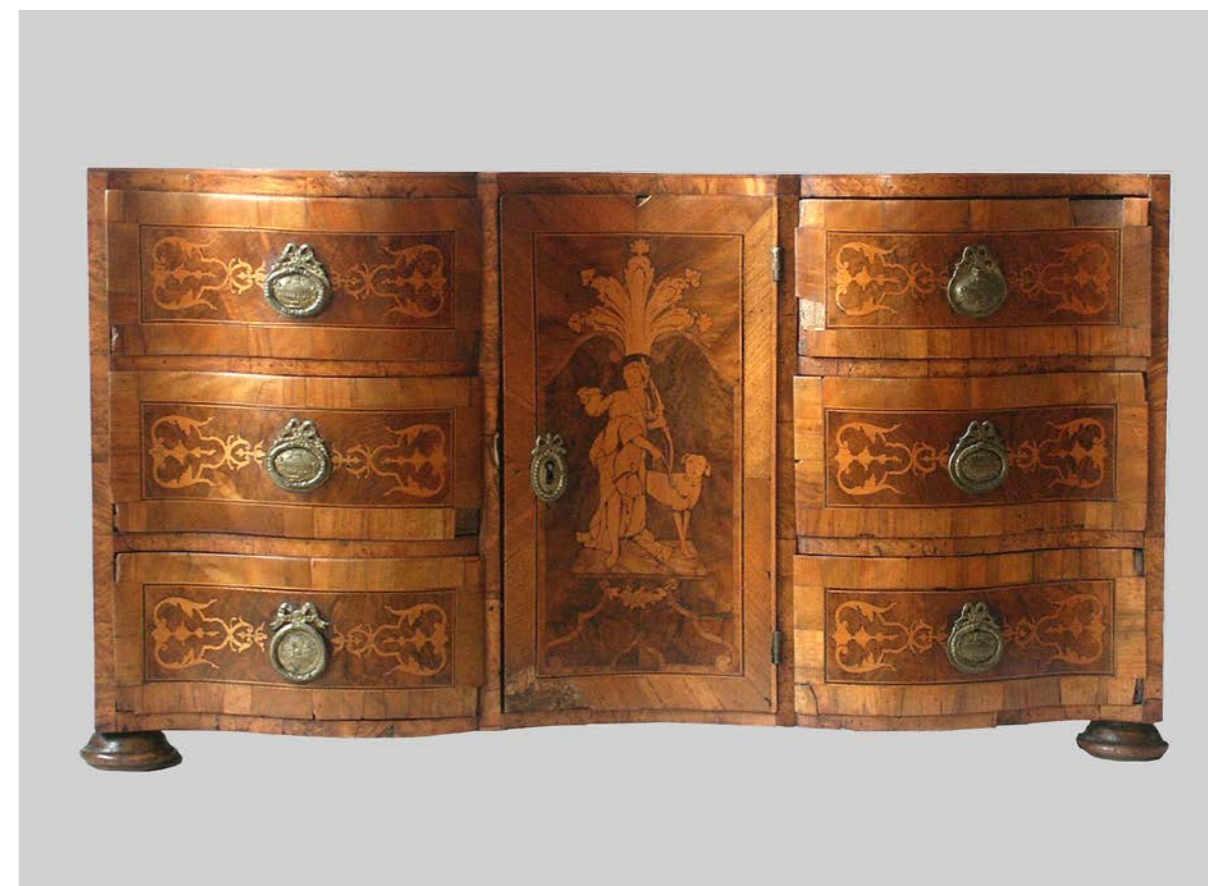
Intarzovaný obdélný stůl, MA 00119-01, Státní zámek Manětín.

Intarzovaný toaletní stůl ledvinového tvaru, MA 00037-01, Státní zámek Manětín.

Intarzovaný psací stůl, MA 00189-01, Státní zámek Manětín.

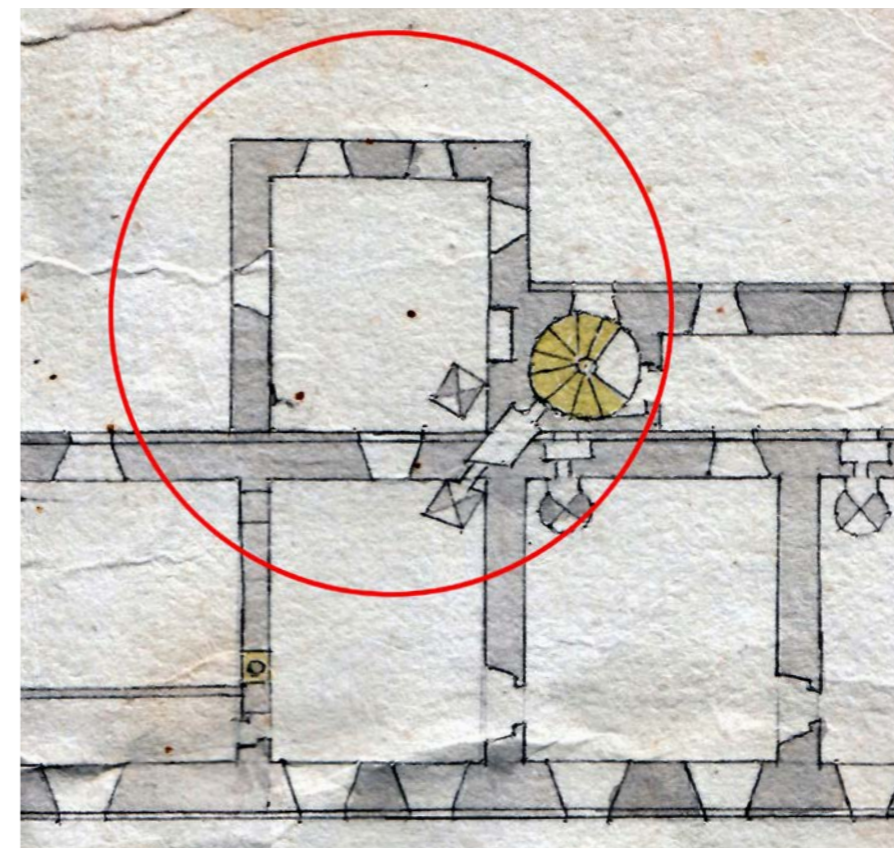
Komoda šestizásuvková s figurální intarzií, MA 0117-01, Státní zámek Manětín.

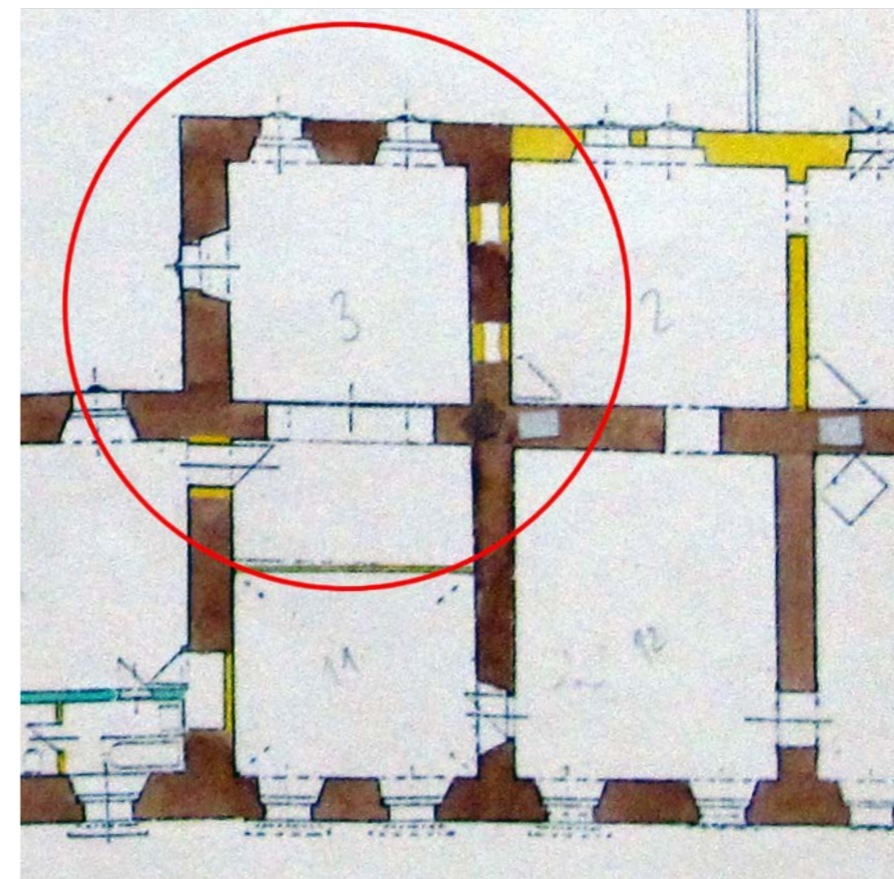
Pohled do tzv. Čínského salonku na zámku v Českém Krumlově s krbem, který posloužil jako předloha pro rekonstrukci krbu v Manětíně.

Detail hedvábného damašku, 2. třetina 18. století, patrně Francie. Tato textilie, zachovaná na kasuli ve sbírkách Státního zámku Český Krumlov, posloužila pro rekonstrukci brokátu na čalounění stěn a sedacího nábytku v kabinetu hraběnky v Manětíně.

Detail plánu zámku Manětín z počátku 19. století, s vyznačením kabinetu Marie Gabriely Lažanské, foto Jan Štěpánek. Zdroj: SOA Plzeň, fond Rodinný archiv Lažanských – Manětín, inv. č. 8.

Současná dispozice kabinetu Marie Gabriely Lažanské na zámku Manětín, rozšířeného v 19. století na ložnici s alkovnou, foto Jan Štěpánek. Zdroj: SHP zámku Manětín (1992).

Rekonstruovaný kabinet hraběnky Marie Gabriely Lažanské na zámku Manětín – pohled směrem do zámeckého parku, stav z roku 1749.

Rekonstruovaný kabinet hraběnky Marie Gabriely Lažanské na zámku Manětín – pohled na stěnu napravo od vstupních dveří, stav z roku 1749.

Rekonstruovaný kabinet hraběnky Marie Gabriely Lažanské na zámku Manětín – pohled ke dveřím z chodby, stav z roku 1749.

Rekonstruovaný kabinet hraběnky Marie Gabriely Lažanské na zámku Manětín – pohled na stěnu nalevo od vstupních dveří, stav z roku 1749.

Rekonstruovaný kabinet hraběnky Marie Gabriely Lažanské na zámku Manětín – pohled do rohu s krbem a dekorativními konzolami, stav z roku 1749.

Rekonstruovaný kabinet hraběnky Marie Gabriely Lažanské na zámku Manětín – půdorys, stav z roku 1749.

Spien=Rädl zur Seiden.

Kolovrátek na hedvábnou přízi.

Zwey eyßerne Feüer Hundt mit gelb meßingenen Knöpfen.

Dva železné krbové kozlíky s mosaznými knoflíky.

Acht eyßerne Stuckh undt Zugehör zum wällischen Camin mit gelb=meßingen Handt=Grieffen.

Osm kusů mosazného krbového náčiní.

Ein kleines vonNueß=Holtz mit eyßernen Rädeln auf der Seithen, und einen Schurb Laden zum außnähen dehtinirtes Ramml.

Malá skříňka z ořechového dřeva , po jedné straně s e železnými kolečky.

Ein grosser venetianischer Spiegl mit vergold: Rahmen.

Velké benátské zrcadlo ve zlateném rámu.

Seznam předmětů použitých pro rekonstrukci:

1. Psací stolec MA 00287
2. Nástěnné svítidlo MA 00225-01
3. Kabinet s psací deskou MA 00190-014. Psací stůl MA 00189-01
4. Stolek obdélný MA 00119-01
5. Komoda šestizásuvková MA 0117-01
6. Konzola malá MA 00058-01
7. Konzola velká MA 00052_01
8. Stolek ledvinového tvaru MA 00037-01
9. Židle čalouněná MA 00769-01
10. Lavice čalouněná JH 158
11. Kolovrátek HL-HL 6904
12. Zrcadlo v rámu z řezaného skla

Vizuální rekonstrukce kabinetu hraběnky Marie Gabriely Lažanské z Bukové (1691–1758) na zámku v Manětíně

Vizualizace interiéru je umožněna existencí většiny artefaktů, zachycených v inventáři z roku 1749. Dochoval se především nesmírně zajímavý konvolut polychromovaných konzolí dvou velikostí, které společně s identicky polychromovanými nástěnnými svítilny vytvářejí jeden z hlavních výtvarných akcentů kabinetu. Na SZ Manětín je rovněž uložena souprava sedacího nábytku a paralely v inventáři popisovaného nábytku úložného. Neuspokojivý stav zmíněných předmětů však aktuálně neumožňuje jejich prezentaci. K doplnění inventářem zachycené výbavy bylo nutné zapůjčit některé kusy (čalouněná lavice, pohovka, zrcadlo, kolovrátek). Inventářem zmiňované tapety byly volně zrekonstruovány využitím přesné dokumentace dezénu a struktury damašku na kasuli ze sbírek SZ Český Krumlov, který odpovídá dobovým trendům. Krb byl rovněž volně zrekonstruován podle existujícího příkladu ze SZ Český Krumlov z poloviny 18. století.

Rozestavení nábytku se řídí dobovou symetrií, charakteristickou pro barokní a rokokové interiéry a je nepřímou inspirací rytinami Salomona Kleinera, které dokumentují interiéry zámku Belvedere ve Vídni.

Reálná rehabilitace sledovaného interiéru je spíše nepravděpodobná s ohledem na podstatné stavební zásahy do prostoru, které byly provedeny během 19. století. Přesto však považujeme za podnětné připomenout alespoň ve virtuální podobě výtvarný výraz kabinetu z období, které bylo z vývojového hlediska pro objekt jedno z nejpodnětějších.

Seznam pramenů a literatury:

BUKAČOVÁ Iren: *Homo faber aulicus: služebníci a dvořané: unikátní barokní obrazová sbírka zámku Manětín*. 1. vyd., Mariánská Týnice 2018.

BUKAČOVÁ Irena: *Sochařská rodina Herscherů – Josef, Václav Ondřej a Václav Josef Herscherové*, In: *Severní Plzeňsko III: vlastivědná ročenka*. Mariánská Týnice 1997. *Fond Rodinný archiv Lažanských – Manětín*, SOA Plzeň, inv. č. 25, karton 2, nefoliováno, excerpce a transliterace popisu reprezentačních a přílehlých prostor 1. patra 30. 11. 2018, PhDr. Jan Štěpánek PhD.

HOJDA Zdeněk: *Marie Gabriela Lažanská a její Manětín*. Dějiny a současnost 34/2014/6, Praha 2014. *Inventář zámku Manětín*.

JOLY Anna: *Furstliche Interieurs: Dekorationstextilien des 18. Jahrhunderts*, Riggisberg 2005.

PAVLÍK Milan: *Stavebně-historický průzkum zámku v Manětíně*, In: *Zprávy památkové péče*. Časopis státní památkové péče, 57/1997, Praha 1997.

PREISS Pavel. *František Julius Lux: západočeský rokokový malíř*. 1. vyd., Praha 2000.

ŠTĚPÁNEK Jan: *Rod Lažanských ve vztahu k uměleckému prostředí českých zemí*, Praha 2017.

Zámek Veltrusy – Velký žlutý pokoj neboli tzv. Arcibiskupská ložnice

Podklady pro vizuální rekonstrukci

Excerptce a transliterace inventáře zámku Veltrusy zvaného Ostrov/Insel z roku 1776 – popis horního podlaží zámku. Zdroj: SOA Praha, Fond Velkostatek Veltrusy, inv. č. 204. Inventář je podrobným soupisem předmětů podle druhů, u každého artefaktu je odkaz, z jaké místnosti pochází. Souhrn předmětů pro tuto místnost je následující:

Inventarium Über die Beym Inßler Schloß Befündliche Mobilien und Geräthschafften In dem Gelben Großen Zimmer

Spalierte Zimmer (mit) gelben damast - pokoj se špalíry ze žlutého damašku.

Großer spiegel deto in einen geshliefenen rahme - větší zrcadlo s broušeným rámem.

Tische ovale eingelegte von harten holtz - oválný stůl vykládaný z tvrdého dřeva.

Vier eckige deto 2 - čtyřrohé (stoly) dva.

Eingelegte taboretl tishln von nuß baum holtz - vykládaný taburetní stůl z ořechového dřeva.

Canapeé großes mit gelben damast überzohen - velká pohovka se žlutým damaškovým čalouněním.

Lehn rohr sessln mit pölstern so mit gelben damast überzohen 8 - křesla s výpletem se žlutým damaškovým čalouněním osm.

Uhren stock repetirt in schwartz gepeitzten kasteln - hodiny v černě lakované skříňce (zvané) repetírky.

Betstädte eyserne mit gelb damastenen himl fürhängen und derley convert decken 2 - lože ze železa (se železnou konstrukcí), s nebesy ze žlutého damašku a stejnými přehozy dvě.

Nacht zeug kästeln von türkischen haasl holtz (1) in jeden befindet sich 1 spiegl dann 1 porzellanenes wash böcken, um 4 detto bechern - noční rozkládací skříňka (toaletní stůl) ze dřeva turecké lísky jedna, v ní se nachází jedno zrcadlo, jedno porcelánové umyvadlo a dva porcelánové kalíšky.

Nacht geschier kösteln von hartten holtz 2 - skříňky z tvrdého dřeva s noční mísou dvě.

Haitzöffen weiße hollitsher in form eines woll fieshes leine 1 - kamna bílá z holičské (fajánse) ve tvaru šňůry z mořských tvorů/velryb jedna.

Součástí vybavení pokoje byly také ochranné obaly z plátna přes (čalounění) pohovky/křesel – aby se udrželo čisté, zaznamenané u všech částí sedacího souboru - Überzug über Canape/über Sessln, um selbe Sauber zu halten von Leinwandener.

Velký žlutý pokoj, dekorovaný hedvábným žlutým damaškem s rozměrným vzorem palmet zvaným *damasco della palma*, dochovaným od 18. století in situ, byl původně hlavní místností jednoho z pohostinských apartmánů barokního, rokokově upraveného piana nobile zámku Veltrusy. Při této úpravě byla před dekorováním pokoje nákladným hedvábím zaslepena dvě okna ve stěně proti vchodu ze sousedního kabinetu.Tradiční název z doby Chotků, Arcibiskupská ložnice, je odvozen od návštěv arcibiskupa Antonína Petra Příchovského (1707–1793), jemuž měl být tento apartmán dáván k dispozici. Arcibiskupa s rodem Chotků z Chotkova pojil příbuzenský vztah. Pokoj měl charakter společenské místnosti – ložnice, součástí apartmánu byl původně i kabinet a předpokoj. Stejně jako většina prostor piana nobile má dodnes téměř intaktně dochovány interiérové dekorace a velkou část původního vybavení ze 3. čtvrtiny 18. století, vše zaznamenané v nejstarším známém inventáři zámku z roku 1776. Tento inventář dokládá zařízení tohoto pokoje ve stylu en suite. Pokoj je jediná prostora na českých zámcích, kde se dochovala barokní tapeta z hedvábného damašku na stěnách, i několik dalších součástí čalounění. Je to vnitřní část baldachýnu se čtyřmi vnějšími horními závěsy - lambrekýny z jednoho lože, jeden vnější lambrekýn z druhého lože a textilie novodobě sešitá z různých částí této tkaniny, jež lze datovat přibližně do doby počátku druhé poloviny 18. století. Další původní části čalounění – na křeslech a pohovce - jsou zaznamenané ještě v černé knize z 50. let, pohovka s originální textilií i na černobílé fotografii pro základní evidenci ze 70.–80. let 20. století. Tyto poslední části původního čalounění ze sedacího nábytku mezi 50. a 80. lety zanikly. V místnosti jsou také „in situ“ dochována bílá fajánsová kamna ve tvaru mořských tvorů umístěná před obkladem z modrobílých nizozemských kachlů, oboje citováno v inventáři z roku 1776 (nizozemské kachle, dochované v identické podobě v zámku na více místech, a s figurálním motivem v krbu, zmiňuje inventář jen jedenkrát).

Vizuální rekonstrukce pokoje

Vizualizace je umožněna zachováním většiny artefaktů. Dochovaly se špalíry i původní táfování, nad nimiž byly tyto textilie umístěny, kamna a obložení nizozemskými kachly, části loží, pohovka (bez původního čalounění) a křesla (bez původního čalounění). Dochované další předměty z originálního veltruského mobiliáře nejvíce svou datací, vzhledem i materiálem odpovídají inventáři – zrcadlo (jediné s broušeným rámem z cca 60. let 18. století), hodiny (jediné v černé skříňce, datačně odpovídající), dva čtyřhranné stoly – hráček a tedy odpovídající zábavě, ke které mohl dočasný majitel tohoto pokoje – ložnice i společenské místnosti zároveň – pozvat ostatní. Oválný stůl použitý ve vizualizaci pochází z chotkovského fondu ze zámku Kačina. Ostatní artefakty, odpovídající popisu – toaletní stůl a taburetní stůl byly použity z mobiliářů jiných zámků. Inventář tohoto pohostinského pokoje byl sepsán v době, kdy nebyl právě používán, některé předměty sem bývaly při jeho obsazení návštěvou přinášeny, například svítidla. Ochranné obaly a přenosné toalety nejsou do vizualizace zahrnuty.

Rozestavení nábytku respektuje stylový kánon symetrie, charakteristický pro barokní a rokokové interiéry, dobové umístování nábytkových předmětů, které stály při stěnách, pokud nebyly právě používány, i zavěšení kartušového zrcadla na šňůru. Lože byla modelována podle vzorů z rakouského zámku Schlosshof patřícího v dotčené době císařovně Marii Terezii, jehož vybavení i dekorace textiliemi mají s Veltrusy mnohé společné rysy. Také dochovaný baldachýn z Veltrus odpovídá přesně historickým fotografiím původních barokních loží ze Schlosshofu, zachyceným Josefem Wlhou na konci 19. století. Vzorem bylo též lože ze sbírek Rijksmusea v Amsterdamu.

Rehabilitace interiéru

Rehabilitace pokoje (dnes prázdného se sejmutými špalíry) z období 3. čtvrtiny 18. století, ve které inventář zachycuje a jež souvisí s významnými a nákladnými úpravami zámku a jeho interiéru za nejvyššího kancléře císařovny hraběte Rudolfa Chotka (1706–1771), je možná s velkou mírou exaktnosti. Umožňují to velmi dobře zachované špalíry a další původní textilie i předměty vybavení, stejně jako ve většině dalších místností piana nobile Veltrus, kde je

v současnosti nová instalace interiérů upřednostňující mélangé různých stylů a předmětů různých období. Z důvodu péče o vzácné textilní artefakty by však bylo nutné jejich kompletní neinvazivní překrytí krepelínou a maximální snížení osvitů. Doplňující textilie by měly být výhradně věrnými kopiemi po stránce materiálu, barevnosti i mimořádných rozměrů raportu (vzoru), opakujícího se po 210 cm, typického pro toto období interiéru 18. století. Odborná rehabilitace celého piana nobile, zatím nerealizovaná, byla připravena a publikována včetně scénáře in: *Aristokratický interiér doby baroka*, 2015.

Seznam pramenů a literatury:

COLLE Enrico: *Il mobile rococo in Italia*, Milano 2003.

LUKÁŠOVÁ Eva / OTAVSKÁ Vendulka: *Aristokratický interiér doby baroka ve světle historických inventářů*, Praha 2015.

LUKÁŠOVÁ Eva: *Zámecké interiéry. Pohledy do aristokratických sídel od časů renesance do doby první poloviny 19. století*, Praha 2015.

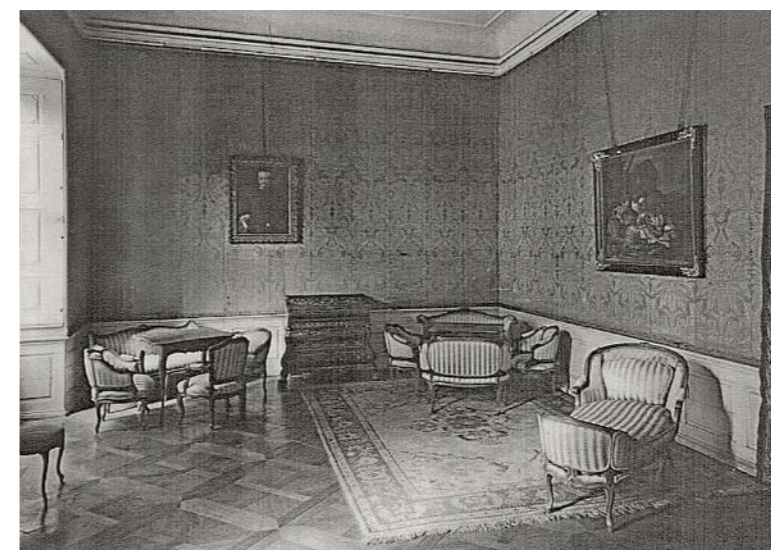
THORNTON Peter: *Authentic Decor, Domestic Interior 1620–1920*, London 2000.

Digitální rekonstrukce kabinetu kněžny na SZ Manětín a tzv. Arcibiskupské ložnice na SZ Veltrusy

Postup práce na rekonstrukci

Na základě archivních průzkumů byly vybrány odpovídající dochované artefakty a další součásti nezbytné pro vytvoření digitální rekonstrukce kabinetu kněžny na Státním zámku Manětín. Rekonstruovaný pokoj byl manuálně zaměřen a fotograficky zdokumentován. Naměřené parametry posloužily ke vzniku prostorového modelu v 3D softwaru Blender. Z fotografií dochovaných architektonických detailů bylo možné vytvořit některé textury, které jsou použity jako velmi důležitý vizuální prvek 3D modelu. K vytvoření textury posloužila také fotografie dobové odpovídající textilie ornátu ze sbírek SZ Český Krumlov, která musela být upravena tak, aby se dala využít ve formě textilní tapety i pro virtuální „přečalounění“ dochovaného sedacího nábytku. V případě benátského zrcadla, krbových kozlíků vznikly podle fotografií autentických artefaktů také 3D modely. Po dokončení 3D modelování prostoru interiéru kabinetu kněžny následovalo 3D skenování rozměrnějších autentických artefaktů, které ve většině případů pocházely z původního mobiliáře SZ Manětín. 3D skenování prováděla dodavatelská firma se speciálním přenosným 3D skenerem Artec EVA „in situ“. 3D skener je při skenování propojen s notebookem, kde je spuštěn související program Artec Studio, který převádí nasnímané záběry při rychlosti snímání 16 fps do polygonálního 3D modelu včetně barevné textury s rozlišením 1.3 MPx. Dodavatel dále využívá postprodukční softwaru GOM 2017 a Autodesk Meshmixer pro opravy a úpravy polygonální sítě 3D skenu a případné domodelování chybějících či deformovaných částí vzniklé chybným zachycením artefaktu při samotném 3D skenování. Po dodání naskenovaných 3D modelů dodavatelem proběhlo jejich pečlivé umístění do promyšlené kompozice v připraveném prostorovém modelu v 3D softwaru. Některé dodané textury k 3D modelům musely ještě podstoupit menší grafické úpravy vzhledu a barevnosti v aplikaci Adobe Photoshop. Posledními kroky před samotným výpočtem scény tzv. Renderováním bylo nastavení pohledových kamer a nasvícení celkové scény podle požadovaných parametrů v 3D softwaru. Nakonec se jednotlivé pohledy ve vytvořené scéně přepočítaly z 3D prostorového modelu do 2D snímků, které jsou prezentovány v této kapitole.

V případě druhé digitální rekonstrukce Velkého žlutého pokoje neboli tzv. Arcibiskupské ložnice na Státním zámku Veltrusy byl postup prací obdobný.

Pohledy do interiéru pokoje, instalace v 60. letech 20. století. Foto archiv NPÚ.

Současný stav pokoje (červen 2022), foto Eva Lukášová

Původní křeslo bez čalounění, foto archiv NPÚ

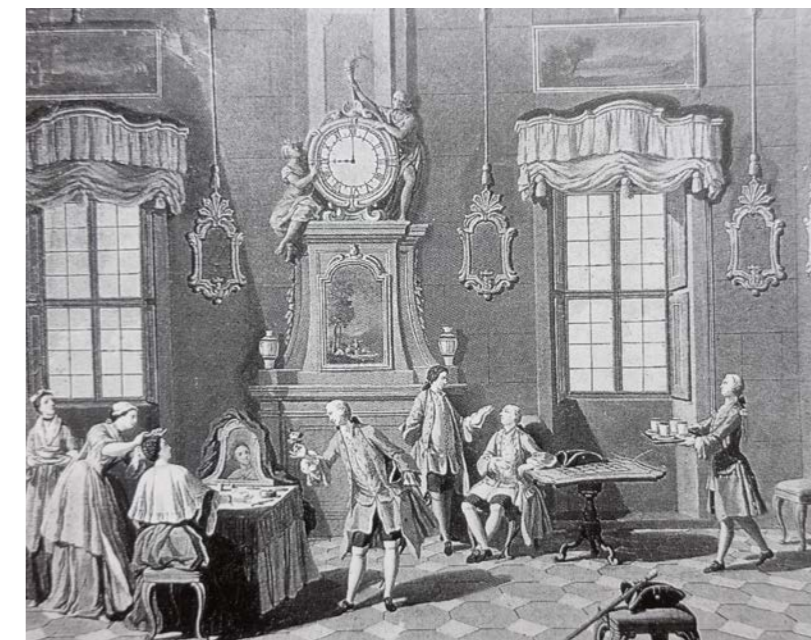
Křeslo s výpletem a čalouněním, polovina 18. století, Janov. Ikonografický vzor pro doplnění čalounění. Převezato z: *Il mobile rococo in Italia*.

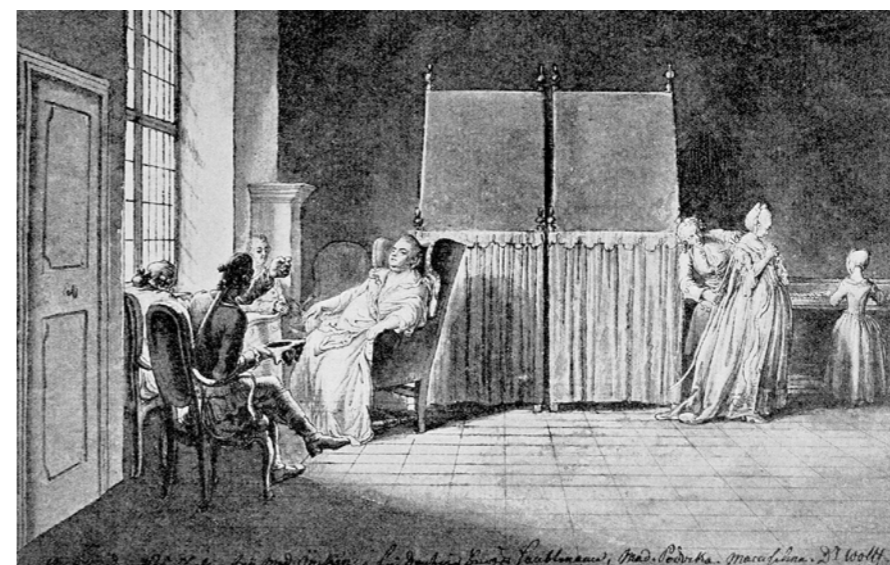
Původní pohovka s neodpovídající náhražkovou textilií z mercerizované bavlny, foto archiv NPÚ

Kartušové zrcadlo z veltruského mobiliáře, foto archiv NPÚ

Giuseppe Zocchi, *La Mattina*, 1753–1755. Ikonografický vzor pro zavěšení zrcadla. Převezato z: *Il mobile rococo in Italia*.

Daniel Chodowiecki, *Chodowiecki portrétuje madame Öhmchen za přítomnosti hraběny Podocké*, 1773, Akademie der Künste, Berlin. Ikonografický vzor pro pokoj se dvěma loži.

Pohovka s původním čalouněním damaškem s velkoformátovým vzorem, 18. století, zámek Valtice. Ikonografický vzor. Foto archiv NPÚ.

Hodiny v dřevěné skřínce z veltruského mobiliáře, foto archiv NPÚ

Čtyřrohý stůl z veltruského mobiliáře, foto archiv NPÚ

Toaletní stůl ze svozového mobiliáře, foto archiv NPÚ

Oválný stůl z kačinského mobiliáře, foto archiv NPÚ

Taburetní skříňka ze svozového mobiliáře, foto archiv NPÚ

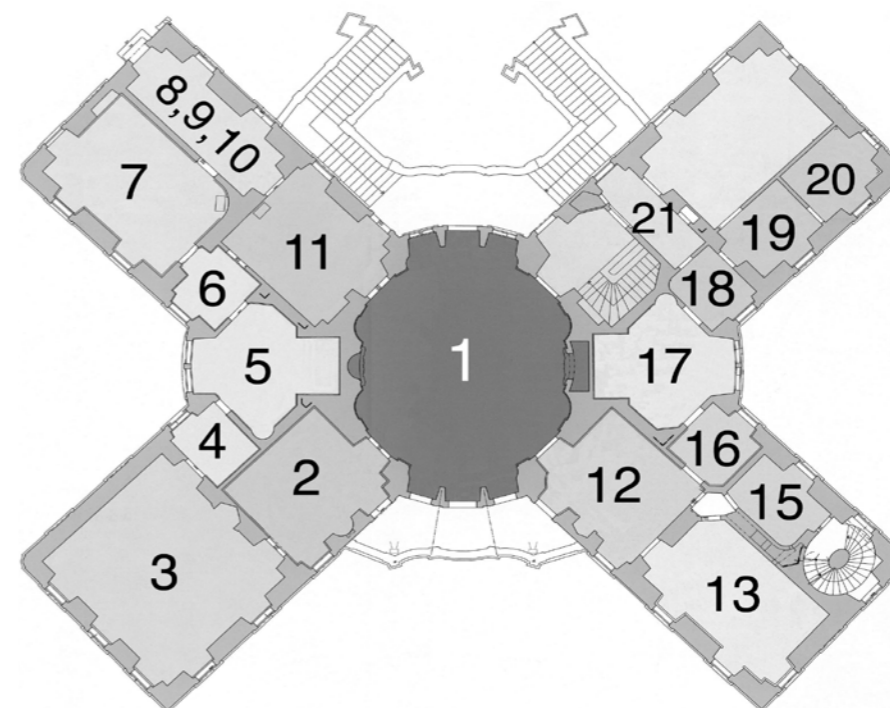
Textilní součásti baldachýnového lože, vyšíváné hedvábí, ca. 1760–1770. Rijksmuseum, Amsterdam. Ikonografický vzor pro modelaci lože.

Dochovaný pohled baldachýnu z lože s vnějšími lambrekýny, foto archiv NPÚ

Barokní lože ze zámku Schlosshof, foto Josef Wlha 1886, Österreichische Nationalbibliothek, Wien. Ikonografický vzor pro modelaci lože, další foto ze souboru in: Zámecký interiér.

Špalír (tapeta) z hedvábného damašku damasco della palma, foto archiv NPÚ

Půdorys piana nobile s vyznačením Velkého žlutého pokoje – tzv. Arcibiskupské ložnice – na plánu č. 7

Rekonstruovaný Velký žlutý pokoj neboli tzv. Arcibiskupská ložnice na zámku Veltrusy, dekorovaný en-suite se špalíry z hedvábného damašku. Rekonstrukce do období 3. čtvrtiny 18. století podle inventáře z roku 1776 a ikonografických vzorů. Pohled do místnosti od stěny s kamny.

Rekonstruovaný Velký žlutý pokoj. Pohled na stěnu se dvěma baldachýnovými loži a dveřmi původně vedoucími do dalších, nedochovaných částí apartmánu – do kabinetu a předpokoje se žlutými tapetami se sametovou úpravou a do retirády.

Rekonstruovaný Velký žlutý pokoj. Pohled na stěnu s kamny, nizozemskými kachly a dveřmi do kabinetu sousedního apartmánu, jehož středem byla s ložnice s nikou.

Rekonstruovaný Velký žlutý pokoj. Pohled na stěnu s pohovkou a kartušovým zrcadlem mezi okny do zahrady. Stoly a křesla byly při používání podle potřeby sluhy přestavovány do prostoru, poté opět uklizeny.

Rekonstruovaný Velký žlutý pokoj. Pohled z ptačí perspektivy. Baldachýny loží měly vždy vrchní část u stropu, která nebyla z místnosti vidět, pokrytu pouze prostou, zpravidla podkladovou tkaninou, aby bylo šetřeno s nákladnou hedvábnou textilií.

Rekonstruovaný Velký žlutý pokoj. Pohled na rekonstrukci baldachýnových loží s hedvábným damaškem. Lože měla kovové konstrukce, zaznamenané v inventáři.

Rekonstruovaný Velký žlutý pokoj. Pohled na kamna v rohu obloženém nizozemskými kachly a na toaletní stůl. Při používání mohl být toaletní stůl sluhou přenesen do místnosti blíže k oknům, poté opět uklizen.

Rekonstruovaný Velký žlutý pokoj. Pohled na oválný stůl s hodinami. Do pohostinského pokoje byly další předměty, například svítidla, kazeta s hracími potřebami apod., přinášeny ve chvíli, kdy jej připravovali pro ubytování hosta.

Způsoby prezentace – využití 3D modelu

Vytvořený prostorový 3D model lze prezentovat mnoha způsoby.

Nezákladnější formou využití a prezentace jsou 2D vizualizace ve formě náhledových snímků, plakátů, bannerů, snímků do publikace a dalších jiných forem tisků. V podstatě 3D software umožňuje vytvořit 2D snímek, který je možné aplikovat na vizitku nebo na velké reklamní plochy, fantazii ohledně využití a velikosti se tak meze nekladou. Další atraktivnější způsob prezentace s již vytvořeným prostorovým 3D modelem je forma animace. Animací lze vytvořená scéna rozpochybovat a využít tak variabilního potenciálu 3D modelu. Prostor i artefakty je možné divákovi zobrazit ze všech stran s možností přiblížení zajímavých detailů. U animace je možné stejně jako u filmu pracovat se stříhem, rychlostí záběrů, zvukem, ale i s edukačními prvky, takže lze snadněji přizpůsobit obsah potencionálnímu divákovi.

Nejsuggestivnějším způsobem prezentace se v dnešní době jeví využití technologie Virtuální reality zkratkou označována jako VR. Pomocí speciálních softwarů lze jednou vytvořený 3D model použít i pro Virtuální realitu díky které by se divák po nasazení speciálních brýlí ocitnul přímo v připraveném 3D prostředí. Využití této technologie by tak umožnilo náhled, pohyb i interakci v prezentovaných rekonstruovaných místnostech SZ Manětín a SZ Veltrusy. V brzké budoucnosti by mělo být možné v této technologii plně využít i hmatového smyslu.

Další technologií, kde je možné vytvořený prostorový 3D model využít je Rozšířená realita neboli Augmented reality (AR). Na rozdíl od Virtuální reality, která uživatele zcela obklopí a zavede do virtuálního prostředí, Rozšířená realita rozvíjí reálný svět o digitální prvky. Uživateli tak stačí využít pouze chytrý telefon s aplikací umožňující zobrazení textu, 2D - 3D grafiky, internetového odkazu nebo videa. V rámci expozic lze například využít QR kód, který zobrazí 3D model rekonstruované místnosti jenž si návštěvník bude moci otáčet a přiblížovat.

Skenování mobiliáře na zámku Veltrusy pomocí ručního skeneru

Dále nemohu opomenout v dnešní době hojně využívané herní enginy a 3D tisk. Pomocí herního enginu lze z prostorového 3D modelu vytvořit počítačovou hru s interaktivním a edukačním rozměrem. 3D tisk je pro změnu možné využít v rámci výstavy, dlouhodobé expozice či prezentace jako tištěný a kolorovaný 3D model například jako 3D model rekonstruovaného interiéru.

Jak je patrné z výše uvedeného výčtu možností s jedním vytvořeným 3D modelem lze vymyslet mnoho zajímavých projektů.

Všechna výše popsaná pozitiva 3D rekonstrukcí historických interiérů však v tuto chvíli chápeme pouze jako pomocný nástroj. Přes výtvarnou atraktivitu 3D modelů a jejich rozmanité možnosti, jak přiblížit již zaniklé detaily či celky historických památek, by neměly zásadním způsobem nahradit tradiční, tedy hmotné a autentické prezentace historických interiérů „in situ“.

Seznam pramenů a literatury:

DVOŘÁK Tomáš a kol.: *Temporalita (nových) médií*, Praha 2016.

GREENGARD, Samuel. *Virtual Reality*. Massachusetts 2019.

MANOVICH Lev: *Jazyk nových médií*. Praha 2018.

McLUHAN Herbert Marshal: *Člověk, média a elektronická kultura*. Brno 2000.

Použité internetové zdroje:

CHARVÁT Jan: Elektronická média v muzejní a galerijní praxi. In: *MUNI – Informační systém Masarykovy univerzity* [online pdf]. Copyright © 2019 [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/gkrw7m/>.

SOTO-MARTIN Ovidia; FUENTES-PORTO, Alba.; MARTIN-GUTIERREZ Jorge. A Digital Reconstruction of a Historical Building and Virtual Reintegration of Mural Paintings to Create an Interactive and Immersive Experience in Virtual Reality. In: *MDPI - Multidisciplinary Digital Publishing Institute* [online pdf]. Copyright © 2020 [cit. 2022-06-05]. Dostupné z: https://mdpi-res.com/d_attachment/applsci/applsci-10-00597/article_deploy/applsci-10-00597-v2.pdf?version=1579681543

PICCIALLI Francesco.; CHIANESE, Angelo. Cultural heritage and new technologies: trends and challenges. In: *Springer Link* [online pdf]. Copyright © 2017 [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s00779-016-0984-y.pdf>

WANČOVÁ Nina. Česká muzea, nová média a technologie v expozicích: Longitudinální studie mezi lety 2015–2020. In: *Národní muzeum, Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce* [online pdf]. Copyright © 2020 [cit. 2022-06-05]. Dostupné z: <https://publikace.nm.cz/file/e31fadcd8b4bcf3f2c8476b3e5940908/27634/MMVP%2001.2020-2.pdf>

Seznam pramenů a literatury:

ALIMORADIAN Susanne / KLAPPENBACH Stefan: *Schutzlos in die Zukunft? Wege zur Erhaltung und Pflege historischer Fußböden*. In: Königliches Parkett in preußischen Schlössern. Geschichte, Erhaltung und Restaurierung begehbarer Kunstwerke, Petersberg 2010.

AYRES James: *Domestic Interiors: The British Tradition, 1500–1850*, New Haven / London 2003.

BLAŽIČEK Oldřich Jakub: *K památkové náplni našich zámku*, In: Zprávy památkové péče 19/1959/1-2, Praha 1959.

BLAŽIČEK Oldřich Jakub: *Minulost a současné otázky prezentace zámeckých interiérů*, In: Metodické listy č. 2/1983, KSSPPOP v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1983.

BLAŽIČEK Oldřich Jakub: *Státní hrady a zámky a prezentace jejich vnitřků, Památková péče a ochrana přírody v Jihomoravském kraji*, 30 let Krajského střediska Statní památkové péče a ochrany přírody v Brně, Brno 1989.

BLAŽIČEK Oldřich Jakub: *Statní hrady a zámky v Československu a prezentace jejich interiérů*, In: Nová úloha hradu a zámku v životě společnosti - Symposium ICOMOS CSSR 18.-24. 9. 1983, SUPPOP Praha 1984.

BOBEK Karel: *Poznámky z restitučního procesu na státním zámku Kozel*, In: Bulletin Státního ústavu památkové péče Praha 8/1992, Praha 1992.

BREJCHOVÁ Stanislava: *Studijní depozitáře mobiliárních fondů hradů a zámků v Plzeňském a Karlovarském kraji aneb Péče o mobiliární fondy a jejich zpřístupnění na prahu 21. století*, In: Zprávy památkové péče, 69/2009/5, Praha 2009.

CICHROVÁ Kateřina / LUKÁŠOVÁ Eva: *Historický textil v interiérech a sbírkách hradů a zámků*, Zprávy památkové péče 65/2005/2, Praha 2005.

CICHROVÁ Kateřina / SLAVKOVÁ Stanislava: *Reinstalace klasicistních pokojů na zámku v Českém Krumlově*, Zprávy památkové péče 65/2005/2, Praha 2005.

CICHROVÁ Kateřina / SLAVKOVÁ Stanislava: *Reinstalace klasicistních pokojů na zámku v Českém Krumlově*, In: Zprávy památkové péče 65/2005/2, Praha 2005.

CICHROVÁ Kateřina: *Několik poznámek k realizaci rekonstrukce refektáře a knihovny kláštera Zlatá Koruna*, Výroční zpráva Památkového ústavu v Českých Budějovicích 2001, České Budějovice 2002.

CICHROVÁ Kateřina: *Obnova zámecké kuchyně v Hluboké nad Vltavou*, Výroční zpráva Památkového ústavu v Českých Budějovicích 2000, České Budějovice 2001.

CICHROVÁ Kateřina: *Zámecká konírna v Třeboni - expozice jezdeckví a chovu psů*, Výroční zpráva Památkového ústavu v Českých Budějovicích 2001, České Budějovice 2002.

CLABBURN Pamela: *The National Trust Book of Furnishing Textile*. London 1988.

COHEN Deborah: *Household Gods, The British and their Possessions*, New Haven / London 2006.

ANTONY ČEKALOVÁ Sylva: *Příklady konsolidace střepu a glazury u historických kachlových kamen*, In: Restaurování a ochrana uměleckých děl – konsolidace uměleckých děl, Kutná Hora 2015.

ANTONY ČEKALOVÁ Sylva: *Příklady výroby replik nedochovaných kachlů a jejich částí při restaurování a rekonstrukci historických kachlových kamen*, In: Restaurování a ochrana uměleckých děl – originál, kopie, faksimile. Sborník příspěvků z XI. konference Sdružení pro ochranu památek ARTE-FAKT 24. listopadu 2016, Kutná Hora 2016.

ČERNOCKÁ Soria / KROL David: *The Lobkowitz Collection*, London 2007.

DANIEL Ladislav / PERUTKA Marek / TOGNER Milan: *Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži*, Kroměříž 2009.

DAVIDOFF Leonore / HALL Catherine: *Family Fortunes: Men and Women of the English Middle Class, 1780–1850*, London 1987.

DURDÍK Tomáš / KRÍŽOVÁ Květa: *Hrad Křivoklát*, Libice nad Cidlinou 2003.

DVOŘÁK Tomáš a kol.: *Temporalita (nových) médií*, Praha 2016.

EASTOP Dinah / GILL Kathryn: *Upholstery Conservation. Principle and Practice*, London 2005.

EDWARDS Clive: *Encyclopedia of Furnishing Textiles, Floorcoverings and Home Furnishing Practices 1200–1950*, Aldershot 2007.

EDWARDS Clive: *Turning Houses into Homes, In: A History of Retailing and Consumption of Domestic Furnishings*, Aldershot 2005.

Encyclopédie des sciences, des Arts et des métiers Tome 9. Ju – Mam, Neuchastel, 1765, ZK HL 05332, státní zámek Hluboká.

ESTABROOK Carl B.: *Urbane and Rustic England: Cultural Ties and Social Spheres in the Provinces, 1660–1780*, Manchester 1998.

FIDLER Petr: *Rezidence říšského knížete Albrechta z Valdštejna v Praze a Jičíně*, In: Zprávy památkové péče 71/2011/1, Praha 2011.

GERE Charlotte: *Nineteenth-Century Decoration, The Art of the Interior*, London 1989.

GIROUARD Mark: *Life in the English Country House, a Social and Architectural History*. New Haven 1994.

GIROUARD Mark: *Life in the English Country House, A Social and Architectural History*. Harmondsworth 1978.

GIRSA Václav / HANZL Miloslav: *Rehabilitace další části interiéru hradu Grabštejn*, In: Zprávy památkové péče 63/2003/1, Praha 2003.

GIRSA Václav / HANZL Miloslav: *Znovuzrození ateliéru Zdeňky Braunerové v Roztokách* (památce zesnulého restaurátora pana Petra Vaňka), In: Zprávy památkové péče 66/2006/1, Praha 2006.

GIRSA Václav / SLAVKO Pavel: *Nové vstupní centrum zámku v Českém Krumlově*, In: Zprávy památkové péče 62/2002/1, Praha 2002.

GIRSA Václav: *Inventarizace jako výchozí podklad pro restaurování Müllerovy vily v Praze*, In: Zprávy památkové péče 59/1999/3.

GIRSA Václav: *Zásady péče o státní hrady, zámky a kláštery*, Obnova památek, Péče o státní hrady a zámky, Sborník příspěvků k 9. ročníku konference, Praha 2009.

GREENGARD Samuel: *Virtual Reality*, Massachusetts 2019.

HASENSTAB Andreas / OSTERLOH Kurt: *Ohne Schäden in die Tiefe. Zerstörungssarme und zerstörungsfreie Verfahren zur Untersuchung von Holz*. In: Königliches Parkett in preußischen Schlössern. Geschichte, Erhaltung und Restaurierung begehbarer Kunstwerke, Petersberg 2010.

HAYWARD Maria: *Symbols of Majesty: Cloths of Estate at the Court of Henry VIII*. In: Furniture History XLI., New York 2005.

HAZLBAUER Zdeněk / CHOTĚBOR Petr: *Stavební rekonstrukce dvou vrcholně středověkých kamen ze Sezimova Ústí*, Archaeologia historica 15, 1991.

HAZLBAUER Zdeněk / NOVÁK Štěpán: *Nález matrice pro výrobu reliéfu historického kachle v Jistebnici*, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 32, České Budějovice 1995.

HAZLBAUER Zdeněk / RICHTER Miroslav: *Dva hromadné nálezy gotických nádobkových kachlů v Sezimově Ústí*, In: Archeologické rozhledy 42, Praha 1990.

HAZLBAUER Zdeněk / RICHTER Miroslav: *Hromadný náález vrcholně gotických prořezávaných kachlů ze Sezimova Ústí jako podklad pro stavební rekonstrukci středověkých kamen*, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 28, České Budějovice 1991.

HAZLBAUER Zdeněk / RICHTER Miroslav: *Kadluby pro výrobu gotických kamnových článků*, Sborník kruhu přátel Muzea hlavního města Prahy 1, Praha 1988.

HAZLBAUER Zdeněk / RICHTER Miroslav: *Kadluby pro výrobu gotických kamnových článků*, Sborník Společnosti přátel starožitností 1, Praha 1997.

HAZLBAUER Zdeněk / RICHTER Miroslav: *Kadluby pro výrobu gotických kamnových článků*, Sborník kruhu přátel Muzea hlavního města Prahy 1, Praha 1988.

HAZLBAUER Zdeněk / RICHTER Miroslav: *Pozůstatky historických kachlových kamen ze zásypu studny na parcelách domů čp. 118/119 na Velkém náměstí v Písku*, Jihočeský sborník historický 64, České Budějovice 1995.

HAZLBAUER Zdeněk: *Dobová znázornění rozličných kachlových kamen s přihlédnutím k jejich zřízení v různých místnostech stavebních objektů*, Svorník 1. Vývoj a funkce topenišť. Sborník příspěvků z 1. konference stavebně historického průzkumu 4. – 6. 6. 2002 v Zahrádkách u České Lípy, Praha 2003.

HAZLBAUER Zdeněk: *Krásy středověkých kamen. Odras náboženských idejí v českém uměleckém řemesle*, Praha 1998.

HAZLBAUER Zdeněk: *Vývoj stavební podoby a funkce kachlových kamen ve středověku a raném novověku*, Svorník 1. Vývoj a funkce topenišť. Sborník příspěvků z 1. konference stavebně historického průzkumu 4. – 6. 6. 2002 v Zahrádkách u České Lípy, Praha 2003.

HEJNÝ Lukáš / EBEL Martin: *Stavební truhlářství a parketářství: katalog k výstavě Díl(n)a stavebního truhlářství = Fine woodworking and parquetry : catalog for the exhibition „Fine Woodworking Work(shop)s“*, Praha 2020.

HEWISON Robert: *The Heritage Industry: Britain in a Climate of Decline*, London 1987.

HLOBIL Ivo / PERUTKA Marek (ed.): *K teorii interiérové instalace České památkové péče*, In: Na základech konzervativní teorie České památkové péče, Praha 2008.

HORYNA Mojmír / ZAHRADNIK, Pavel - PREISS, Pavel: Černínský palác v Praze, Praha 2001.

HORYNA Mojmír: *Zámek Hořovice*, Praha 1996.

CHARVATOVÁ Ema: *Kulturně využití historických (výtvarných) pamiatok*, In: Pamiatky a muzea 2/1953/10, Bratislava 1953.

CHARVATOVÁ Ema: *Instalace historických prostor státního hradu Švihova*, In: Zprávy památkové péče 14/1954/6-7, Praha 1954.

CHARVATOVÁ Ema: *Instalace v historických objektech - Metodika instalační práce na státních hradech a zámcích*, In: Zprávy památkové péče 17/1957/2, Praha 1957.

CHARVATOVÁ Ema: *Přehled instalačních prací na státních hradech a zámcích v roce 1955*, In: Zprávy památkové péče 16/1956/1, Praha 1956.

CHARVATOVÁ Ema: *Správa a využití státního kulturního majetku*, In: Zprávy památkové péče 13/1953/2, Praha 1953.

CHARVATOVÁ Ema: *Státní kulturní majetek ve správě Národní kulturní komise*, In: Československo 5/1950, Praha 1950.

JACKSON-STOPS Gervase / PIPKIN James: *The English Country House: A Grand Tour*, London 1993.

JANAWAY Rob / WYETH Paul (ed.): *Scientific Analysis of Ancient and Historic Textiles: Informing Preservation, Display and Interpretation*. Postprints AHRC Research Centre for Textile Conservation and Textile Studies Conference (Winchester 13–15 July 2004), London 2005.

JENKINS (ed.) / ROTHSTEIN Natalie / LEVEY Santina: *Furnishings, c. 1500–1780*, In: The Cambridge History of Western Textiles, Cambridge 2003.

JENKINS David: *The Cambridge History of Western Textiles*, Cambridge 2003.

JERIE Pavel: *Nostický palác na Malé Straně – textilní tapety*, In: Zprávy památkové péče 65/2005/2, Praha 2005.

KADLEC Miloš: *Interiérová instalace a zámek Sychrov a její geneze*, In: KADLEC Miloš (ed.), Knižní Kamil Rohan, Novogotika a zámek Sychrov, Sychrov 2004.

KADLEC Miloš: *Interiérová instalace na zámku Sychrov a její geneze*, In: Bulletin Památkového ústavu Ústí nad Labem 1/1996, Ústí nad Labem 1996.

KADLEC Miloš: *Prezentace mobiliárních fondu s využitím historických depozitářů, integrace rozptýlených historických celků a obrazové dokumentace historických interiérů i exteriérů*, In: Zprávy památkové péče, 70/2010/2, Praha 2010.

KAVKA František: *Život na dvoře Karla IV.*, Praha 1993.

KLEINER Salomon: *Das Belvedere*, Wien 2010.

KOLÁŘOVÁ Eva: *Romantismus a novogotika v exteriérech a interiérech Bílého zámku v Hradci nad Moravicí*, In: MŽYKOVÁ, Marie, Kamenná kniha, Sborník k romantickému historismu - Novogotice, Zámek Sychrov, Sychrov 1997.

KOLÁŘOVÁ Eva: *Státní zámek Hradec nad Moravicí. Vývojové polohy exteriérů a interiérů se zvláštním zaměřením na 19. století; východiska a výsledky dosavadní památkové obnovy*, In: Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě 2004, Romantismus a realismus 19. století (sny a skutečnosti), Ostrava 2004.

KOLÁŘOVÁ Eva: *Státní zámek Raduň*, Ostrava 2009.

KONEČNÝ Milan: *Česká keramika. Rukověť keramického průmyslu v Čechách 1748–1948*, Praha 2003.

KOŘÁN Ivo: *Interiérové instalace v pojetí O. J. Blažička*, In: Bulletin Státního ústavu památkové péče Praha 8/1992, Praha 1992.

KOUKAL Pavel: *Státní zámek Jezeří*, Ústí nad Labem 2005.

KOVAČEVIČOVÁ Soňa: *Člověk a jeho svět na obrazech od středověku až na prahu současnosti*, In: Ikonografia Sloven-ska, Bratislava 2006.

KŘÍŽOVÁ Květa: *Historické interiéry zpřístupněných památek - Památkové interiérové instalace na hradech a zám-cích*, In: Obnova památek, Péče o státní hrady a zámky, Sborník příspěvků k 9. Ročníku konference, Studio Axis, Praha 2009.

KŘÍŽOVÁ Květa: *Interiéry tzv. Nového stavení na hradě Svojanov*, In: Zprávy památkové péče 68/2008/6, Praha 2008.

KŘÍŽOVÁ Květa: *Nová interiérová instalace na zámku Trója, Obrazy zvířat ze šlechtických rezidencí*, In: Zprávy pa-mátkové péče 67/2007/3, Praha 2007.

KŘÍŽOVÁ Květa: *Nová interiérová instalace na zámku v Telči - sbírka zámku Veselíčko u Lipníka nad Bečvou*, In: Zprávy památkové péče 68/2008/3, Praha 2008.

KŘÍŽOVÁ Květa: *Nově zpřístupněné interiéry zámku v Telči - Místnosti prvního patra tzv. severního paláce*, In: Zprávy památkové péče 54/1994/6, Praha 1994.

KŘÍŽOVÁ Květa: *Obrazárna, Národní kulturní památka hrad Křivoklát*, Rakovník 1996.

KŘÍŽOVÁ Květa: *Ohlédnutí za činnosti oddělení hradů a zámků*, In: Zprávy památkové péče 68/2008/5, Praha 2008.

KŘÍŽOVÁ Květa: *Památkové interiérové instalace*, Zprávy památkové péče 67/2007/6, Praha 2007.

KŘÍŽOVÁ Květa: *Sbírka zámku Nečtiny-Anglické památky u nás*, In: Zprávy památkové péče 69/2009/3, Praha 2009.

KŘÍŽOVÁ Květa: *Zámek v Kuníně a osudy jeho sbírky*, In: Zprávy památkové péče 56/1996/3, Praha 1996.

KŘÍŽOVÁ Květa: *Zámek v Litomyšli, jeho nová expozice a dnešní osudy*, In: Zprávy památkové péče 69/2009/1, Praha 2009.

KŘÍŽOVÁ Květa: *Zámek v Nebílovech zpřístupněn veřejnosti*, In: Zprávy památkové péče 58/1998/8, Praha 1998.

KŘÍŽOVÁ Květa: *Zpřístupnění zámku ve Šluknově s původními sbírkami*, In: Zprávy památkové péče 69/2009/6, Praha 2009.

KUBŮ Naděžda: *Horšovský Týn*, Liblice nad Cidlinou 2006.

KUBŮ Naděžda: *Hrad Karlštejn*, Praha 2001.

KUBŮ Naděžda: *Hrad Karlštejn*, Průvodce, Praha 1999.

KUBŮ Naděžda: *Hrady a zámky po druhé světové válce*, In: Zprávy památkové péče 68/2008/5, Praha 2008.

KUBŮ Naděžda: *Instalace interiérů zámku Humprecht a hostinského paláce na hradě Valdštejn*, In: Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji, Z českého ráje a Podkrkonoší Supplementum 13, Turnov 2009.

KUBŮ Naděžda: *Karlštejn - vznik a vývoj hradního muzea (a jeho proměna v náznavou interiérovou instalaci)*, In: Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře, sv. 3, Praha 2010.

KUBŮ Naděžda: *Význam vstupních historických a specializovaných historických expozic na státních hradech a zám-cích* (dizertační práce FF UK v Praze), Praha 1988.

KUBŮ Naděžda: *Vznik, charakter a historické proměny souboru zpřístupněných státních hradů a zámků České re-publiky*, In: Obnova památek, Péče o státní hrady a zámky, Sborník příspěvků k 9. ročníku konference, Praha 2009.

KUBŮ Naděžda: *Zámek Březnice*, Praha 1996.

KUBŮ Naděžda: *Zámek Humprecht*, Nymburk 2007.

KŮČA Karel: *Hrady, zámky a další památky ve správě Národního památkového ústavu*, Praha 2009.

KUTHAN Jiří: *Aristokratická sídla období klasicismu*, Praha 2003.

KUTHAN Jiří: *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*, Praha 2001.

LÍBAL Dobroslav: *Sbírka průvodců po památkových objektech v roce 1953*, In: Umění 2/1954/2, Praha 1954.

LÍBAL Dobroslav: *Sbírka průvodců po památkových objektech*, In: Umění 1/1953/4, Praha 1953.

LOGAN Thad: *The Victorian Parlour*, London 2001.

LOREN Vilém / TRÍSKA Karel: Černínský palác v Praze, Praha 1980.

LUKÁŠOVÁ Eva: *Historická instituce fideikomisu a její význam pro uchování autentických sbírek a mobiliářů českých a moravských hradů a zámků*, In: Zprávy památkové péče 67/2007/6, Praha 2007.

LUKÁŠOVÁ Eva: *Prameny poznání - studium historických interiérů hradů a zámků*, In: Zprávy památkové péče 69/2009/3, Praha 2009.

LUKÁŠOVÁ Eva: *Proměny interiérů zámku Kačina*, In: Zprávy památkové péče 59/1999/6, Praha 1999.

LUKÁŠOVÁ Eva: *Zámek Veltrusy - historický interiér jako neobyčejná cesta do minulosti, Ke koncepci zpřístupnění historických interiérů chatkovského zámku ve Veltrusích*, In: Zprávy památkové péče 68/2008/1, Praha 2008.

LUKÁŠOVÁ Eva: *Zimní apartmá knížete na zámku Český Krumlov*, In: Schwarzenberkové v České a středoevropské kulturní historii, Edice Collectiones, sv. 2, České Budějovice 2008.

- MACHYTKA Lubor: *Nová instalace obrazárny Hrádku u Nechanic*, Památky a příroda 2/1977/6, Praha 1977.
- MANOVICH Lev: *Jazyk nových médií*, Praha 2018.
- MARKOVITS Klaus: *Tiroler Kachelöfen. Keramische Ofenkunst in Nord-, Süd- und Osttirol*, Brixen 2015.
- MARTINCOVÁ Dagmar / FRÍDL Jan: *Soukromé pokoje rodiny Františka Ferdinanda d'Este na Konopišti a jejich zpřístupnění v roce 1994*, In: Seminář ke správě a prezentaci veřejnosti přístupných památkových objektů. Jindřichův Hradec 11.–13. října 1994, Jindřichův Hradec 1995.
- MATĚJ Miloš: *Autentická expozice dolu Michal*, In: Zprávy památkové péče 67/2007/6, Praha 2007.
- McLUHAN Herbert Marshal: *Člověk, média a elektronická kultura*, Brno 2000.
- MICHAELSEN Hans (ed.): *Königliches Parkett in preußischen Schlössern*. Geschichte, Erhaltung und Restaurierung begehbarer Kunstwerke, Petersberg 2010.
- MIKSZAS Kathrin: *Naturgetreu, detailreich und sehr lebendig. Konzepte für den Marketerieboden der Brüder Spindler im Ovalen Kabinett*. In: Königliches Parkett in preußischen Schlössern. Geschichte, Erhaltung und Restaurierung begehbarer Kunstwerke, Petersberg 2010.
- MUCHKA Ivan Prokop: *Evropský zámek a jeho výzkum*, In: Zprávy památkové péče 69/2009/3, Praha 2009.
- MUCHKA Ivan: *Bílá místa péče o hrady a zámky po roce 1945*, In: Bulletin Státního ústavu památkové péče Praha 8/1992, Praha 1992.
- MUCHKA Ivan: *Dispozice renesančního a barokního zámku*, Památky a příroda 36/1976/3, Praha 1976.
- MUCHKA Ivan: *Prezentace památkových objektů*, In: Bulletin Vedoucího pracoviště vědecko-technického rozvoje Státního ústavu památkové péče Praha 6/1989, Praha 1989.
- MUCHKA Ivan: *Vstupní historické a specializované expozice na hradech a zámcích v ČSR*, Památky a příroda 1978/5, Praha 1978.
- MUSSON Jeremy: *How to Read a Country House*, London 2005.
- MŽYKOVÁ Marie (ed.): *Restitutio in integrum - Navrácene poklady*, Praha 1994.
- MŽYKOVÁ Marie: *K otázkám prezentace zámeckých sbírek*, In: Bulletin Vedoucího pracoviště vědecko-technického rozvoje Státního ústavu památkové péče Praha 6/1989, Praha 1989.
- MŽYKOVÁ Marie: *K prezentaci zámeckých sbírek severovýchodní Moravy a Slezska*, In: Romantismus a realismus 19. století (sny a skutečnosti), Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě 2004, Ostrava 2004.
- MŽYKOVÁ Marie: *K současné situaci a perspektivám našich hradů a zámků*, In: Bulletin Státního ústavu památkové péče Praha 8/1992, Praha 1992.
- MŽYKOVÁ Marie: *Ke koncepci a vývoji instalaci zpřístupněných hradů a zámků (1945-1990)*, In: Bulletin Státního ústavu památkové péče Praha 7/1991, Praha 1991.
- MŽYKOVÁ Marie: *Napoleon a jeho doba*, Výběrový katalog výstavy ke 190. výročí bitvy u Slavkova, Slavkov u Brna 1995.
- MŽYKOVÁ Marie: *Romantický historismus, novogotika*, Výběrový katalog, Sychrov 1995.
- NAHSTOLL Barbara Nahstoll: *Zur Restaurierung herrschaftlicher Kachelöfen in Landshut und München*, In: Heiß diskutiert Kachelöfen: Geschichte – Technologie – Restaurierung, Nürnberg 2011.
- NETKOVA Jarmila / SVATONOVA Jana: *Návštěvní řády a zpřístupňování hradů a zámku I.*, In: Památky a příroda 1984/8, Praha 1984.
- NETKOVA Jarmila / SVATONOVA Jana: *Návštěvní řády a zpřístupňování hradů a zámku II.*, In: Památky a příroda 1984/9, Praha 1984.
- NETKOVA Jarmila / SVATONOVA Jana: *Vzory návštěvní řád ministerstva kultury ČSR pro památkové objekty určené ke kulturně výchovnému využití*, In: Památky a příroda 1984/10, Praha 1984.
- NOVOTNÝ Vladimír: *Hrady a zámky*, In: Památky a příroda 1976/10, Praha 1976.
- NOVOTNÝ Vladimír: *Kulturní využití státních hradů a zámků*, In: Umění 8/1960/3, Praha 1960.
- OURODOVÁ - HRONKOVÁ Ludmila (ed.): *Kachlová kamna v jižních Čechách*, České Budějovice 2021.
- OURODOVÁ – HRONKOVÁ Ludmila: *K tvorbě nové instalace letního apartmá Jiřího II. Buquoye na hradě Rožmberk*, In: Památky jižních Čech III. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, České Budějovice 2008.
- OVERTON Mark / WHITTLE Jane / DARRON Dean / HANN Andrew: *Production and Consumption in English Households, 1660–1750*, London / New York 2004.
- PARKER Rozsika: *The Subversive Stitch*, Embroidery and the Making of the Feminine, London 1984.
- PETRÁŇ Jaroslav (ed.): *Dějiny hmotné kultury*, Díl 1., sv. 1., Vymezení kulturních dějin. Kultura každodenního života od pravěku do 15. století, Praha 1985.
- PETRÁŇ Jaroslav (ed.): *Dějiny hmotné kultury*, Díl 1., sv. 2, Kultura každodenního života od 13. do 15. století, Praha 1985.
- PETRÁŇ Jaroslav (ed.): *Dějiny hmotné kultury*, Díl 11/1, Kultura každodenního života od 16. do 18. století, Praha 1995.
- PETRÁŇ Jaroslav (ed.): *Dějiny hmotné kultury*, Díl 11/2, Kultura každodenního života od 16. do 18. století, Praha 1997.
- PETRŮ Jaroslav: *Instalace nejvýznamnějších památkových objektů v Jihomoravském kraji*, In: Památková péče 1964/8, Praha 1964.
- PETRŮ Jaroslav: *Nezbytnost evidence a dokumentace kulturního dědictví*, In: Bulletin Státního ústavu památkové péče Praha 7/1991, Praha 1991.
- PETRŮ Jaroslav: *Pravda a fikce v památkových instalacích*, In: Bulletin Státního ústavu památkové péče Praha 8/1992, Praha 1992.
- PETRŮ Jaroslav: *Vstupní síně na památkových objektech*, Památky a příroda 1976/10, Praha 1976.
- PILZ Vladimír (ed.) / MŽYKOVÁ Marie: *Formování šlechtických sbírek a jejich současný stav*, In: Cyklus přednášek k problematice péče o jednotlivé druhy památek, Státní ústav památkové péče, Edice Metodické materiály Státního ústavu památkové péče 3/1996, Praha 1996.
- PONSONBY Margaret: *Faded and Threadbare Historic Textiles and their Role in Houses Open to the Public*. London 2015.
- POSPÍŠILOVÁ Marie: *Historizující zámecký interiér 19. století v Čechách*, In: Umění 27/1979/4, Praha 1979.
- POSPÍŠILOVÁ Marie: *Romantické zámecké interiéry*, Ústí nad Labem 1986.
- ROHÁČEK Jiří (ed.) / UHLÍKOVÁ Kristina: *Zdeněk Wirth pohledem dnešní doby*, soubor příspěvků, Praha 2010.
- SAUMAREZ-SMITH Charles: *Eighteenth-Century Decoration, Design and the Domestic Interior in England*, London 1993.
- SEDLÁKOVÁ Marta: *Půl století v rolích správců moravských hradů a zámků, státní správa a památkové ústavy, Změny koncepci obnovy, metodika realizace historických expozic i názorů na scelování mobiliárních fondů*, In: Zprávy památkové péče 68/2008/5, Praha 2008.
- SCHMERBACH Matthaus: *Ästhetik und Funktion bewahren. Restaurierung und Teilreproduktion eines Tafelparketts im Schloss Rheinsberg*. In: Königliches Parkett in preußischen Schlössern. Geschichte, Erhaltung und Restaurierung begehbarer Kunstwerke, Petersberg 2010.
- SCHWARZ Roswitha: *Möglichkeiten der Untersuchung und Restaurierung von Parkettfußböden an Beispielen aus dem Neuen Schloss Bayreuth*. (Diplomarbeit. Fachbereich Restaurierung und Konservierung von Kunst- und Kulturgut der Fachhochschule Köln), Köln 1996.
- SKRUŽNÝ Ludvík / ŠPAČEK Jaroslav: *Vývoj kachlových kamen ve svědectví ikonografického materiálu a národopisných paralel*, In: Archaeologia historica 27/02, Brno 2002.
- SKRUŽNÝ Ludvík: *Funkce a vývoj otopných zařízení v období od paleolitu po novověk* (Z historie otopných zařízení), Svorník 1. Vývoj a funkce topenišť. Sborník příspěvků z 1. konference stavebně historického průzkumu 4. – 6. 2002 v Zahrádkách u České Lípy, Praha 2003.
- SLÁDEK Luděk a kol.: *Průvodce po hradech a zámcích a dalších vybraných památkách v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd., Praha 2000.
- SLOCOMBE Matthew: *The Spab Approach to the conservation & care of old buildings*, London 2017.
- SMETÁNKA Zdeněk: *K morfologii českých středověkých kachlů*, In: Památky archeologické 60., Praha 1969.
- SMETÁNKA Zdeněk: *Technologie výroby českých kachlů od počátku 14. století do počátku 16. století*, Památky archeologické 59. Praha 1968.
- SMITH Laurajane: *Uses of Heritage*, London / New York 2006.
- STERNBERG Zdeňek: *Ochrana a prezentace kulturních památek ve světle restitucí-hrad Český Šternberk*, In: Bulletin Státního ústavu památkové péče Praha 8/1992, Praha 1992.
- STORM Břetislav: *Stavební památky první kategorie*, In: Zprávy památkové péče 11- 12/1952/5-6, Praha 1952.
- ŠANDA Martin: Anton Erhard Martinelli (1684–1747). *Vídeňský architekt ve schwarzenberských službách*, České Budějovice 2020.

ŠKREJBEROVÁ Jitka / ČEKALOVÁ Sylva Antony: *Svět kachlových kamen: Kachle a kachlová kamna severozápadních Čech*. Vyd. 1., Most 2017.

ŠTAJNOCHR Vítězslav: *Majoliky, mezzomajoliky a polofajánse ze sbírek národopisného oddělení Historického muzea Národního muzea v Praze*, Časopis Národního muzea v Praze. Řada historická 159, (1990), Praha 1992.

ŠTULC Josef: *K současnému stavu a perspektivám památek zpřístupněných veřejnosti*, In: Bulletin Státního ústavu památkové péče Praha 8/1992, Praha 1992.

ŠTULC Josef: *K současnému stavu metodologie údržby, oprava obnovy stavebních památek*, In: Památky a příroda 1987/12, Praha 1987.

ŠTULC Josef: *Zpřístupněné památky a jejich poslání v poznávání, vzorové péči, prezentaci kulturního dědictví*, In: Obnova památek, Péče o státní hrady a zámky, Sborník příspěvků k 9. Ročníku konference, Praha 2009.

TAYLOR Lou: *'De-coding the Hierarchy of Fashion Textiles'*. In: The Textile Reader, London / New York 2012.

THORNTON Peter: *Authentic Decor, The Domestic Interior 1620–1920*, London 1984.

THORNTON Peter: *Seventeenth-Century Interior Decoration in England, France and Holland*, New Haven / London 1978.

UHLÍKOVÁ Kristina: *Národní kulturní komise 1947-1951*, Fontes historiae artium 11, Praha 2004.

VALENTA Ladislav: *Keramická příručka*, Praha 2007.

VAVŘINOVÁ Valburga: *Odborné vědecké zpracování druhových skupin předmětů v mobiliárních fondech hradu a zámků spravovaných Národním památkovým ústavem uzemním odborným pracovištěm středních Čech v Praze*, In: Památky Středních Čech 2/2007, Praha 2007.

VICKERY Amanda: *The Gentleman's Daughter: Women's Lives in Georgian England*, New Haven / London 1998.

VINTER Vlastimil: *Instalace mobiliáře, sbírek a expozic v památkových objektech*, In: Acta scaenographica 10/1969/1970, Praha 1970.

VONDRAČEK Radim (ed.): *Biedermeier - Umění a kultura v českých zemích 1814-1848*, Praha 2008.

WAGNER Václav: *Zámecké interiéry po okupaci*, In: Život 20, Praha 1947.

WEARHERILL Lorna: *Consumer Behaviour and Material Culture in Britain, 1660–1760*, London / New York 1996.

YOUNG Linda, *Is There a Museum in the House*, In: Museum Management and Curatorship, 22/1, London 2007.

Restaurátorské zprávy:

ANTONY ČEKALOVÁ Sylva: *Barokní kachlová kamna Arciděkanství čp. 1 Kutná Hora*. Zpráva o řešení havarijního stavu kamen a restaurátorský záměr (nepublikovaný strojopis).

ANTONY ČEKALOVÁ Sylva: *Empírová kachlová kamna inv. č. BV 206*. Restaurátorská zpráva, 11/2014 NKP hrad a zámek Bečov nad Teplou (nepublikovaný strojopis uložený v archivu NPÚ Plzeň). 2014.

ANTONY ČEKALOVÁ Sylva: *Neorokoková kamna s modrým dekorem a zlacením, francouzské velvyslanectví, Modrá jídelna*. Restaurátorská zpráva, (nepublikovaný strojopis uložený v archivu Velvyslanectví Francouzské republiky v Praze). 2016.

ANTONY ČEKALOVÁ Sylva: *Steckbornská kachlová kamna inv. č. ST-01782 ze SH Šternberk*. Restaurátorská zpráva, (nepublikovaný strojopis, uložený ve spisovém archivu NPÚ, ÚOP v Kroměříži). 2020.

ANTONY ČEKALOVÁ Sylva: *Winterthurská kachlová kamna inv. č. ST-01784 ze SH Šternberk*. Restaurátorská zpráva, (nepublikovaný strojopis, uložený ve spisovém archivu NPÚ, ÚOP v Kroměříži), 2020.

BUKOVJANOVÁ Radka: *Kachlová kamna v Colloredo-Mandsfeldském paláci*. Restaurátorský průzkum (nepublikovaný strojopis uložený ve spisovně Národního památkového ústavu, ÚOP v Praze, RZ 282). 2012.

BUKOVJANOVÁ Radka: *Kachlová kamna ze zámku Čechy pod Kosířem*. Restaurátorská zpráva, (nepublikovaný strojopis uložený v archivu autorek). 2012.

BUKOVJANOVÁ Radka: *Oprava souboru 28 kusů kachlových kamen a 1 keramického krbu v interiéru objektu. Praha 1 – Staré Město, Husova 158/20, Clam-Gallasův palác*. Restaurátorský záměr (uloženo ve spisovně NPÚ, ÚOP v Hlavním městě Praze). Praha 2019.

BUKOVJANOVÁ Radka: *Restaurování velkoformátové keramické vázy v Kyselce*. Restaurátorská zpráva, (nepublikovaný strojopis uložený v archivu obecního úřadu). 2012.

BUKOVJANOVÁ Radka: *Troje kachlová kamna – Rothmayerova vila*. Restaurátorská zpráva, (nepublikovaný strojopis

uložený ve spisovně Národního památkového ústavu ÚOP v Praze, RZ 300). Praha 2012.

CEPLECHOVÁ Valentina: *Sedací souprava zv. „znaková“*, RZ 217. Restaurátorská zpráva (nepublikovaný dokument, uložený v archivu NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích). 1975.

BUKOVJANOVÁ Radka: *Dvoje hnědá kachlová kamna – Muzeum hlavního města Prahy*, Restaurátorský průzkum a záměr (uloženo ve spisovně NPÚ, ÚOP v Hlavním městě Praze.) Praha 2019.

GRENDYSOVÁ-KADAVÁ Alena: *Čalouněná židle s barevným damaškovým potahem*, RZ 1361. Restaurátorská zpráva, (nepublikovaný dokument, uložený v archivu NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích).

GRENDYSOVÁ-KADAVÁ Alena: *Klasicistní chaise longue*, RZ 2558. Restaurátorská zpráva.

GRENDYSOVÁ-KADAVÁ Alena: *Čalouněná židle s barevným damaškovým potahem*. Restaurátorská zpráva, RZ 1360.

GRENDYSOVÁ-KADAVÁ Alena: *Čalouněná židle s barevným damaškovým potahem*. Restaurátorská zpráva, RZ 1361.

GRENDYSOVÁ-KADAVÁ Alena: *Židle se sametovým potahem (vzor papoušků)*. Restaurátorská zpráva, RZ 1362.

GRENDYSOVÁ-KADAVÁ Alena: *Klasicistní chaise longue*. Restaurátorská zpráva RZ 2558.

GRENDYSOVÁ-KADAVÁ Alena: *Židle se sametovým potahem (vzor papoušků)*, RZ 1362. Restaurátorská zpráva, (nepublikovaný dokument, uložený v archivu NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích).

LIPSKÁ Vladimíra / KALABISOVÁ Radka: *11 historizujících židlí-potištěné potahy*, RZ 3690. Restaurátorská zpráva (nepublikovaný dokument, uložený v archivu NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích).

LIPSKÁ Vladimíra / KALABISOVÁ Radka: *11 historizujících židlí-potištěné potahy* (nepublikovaný dokument). Restaurátorská zpráva, RZ 3690.

LIPSKÁ Vladimíra: *Barokní židle-vlněný potah*, RZ 4198/22, inv. č. CK 663/3. Restaurátorská zpráva, (nepublikovaný dokument, uložený v archivu NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích). 2010.

Internetové zdroje:

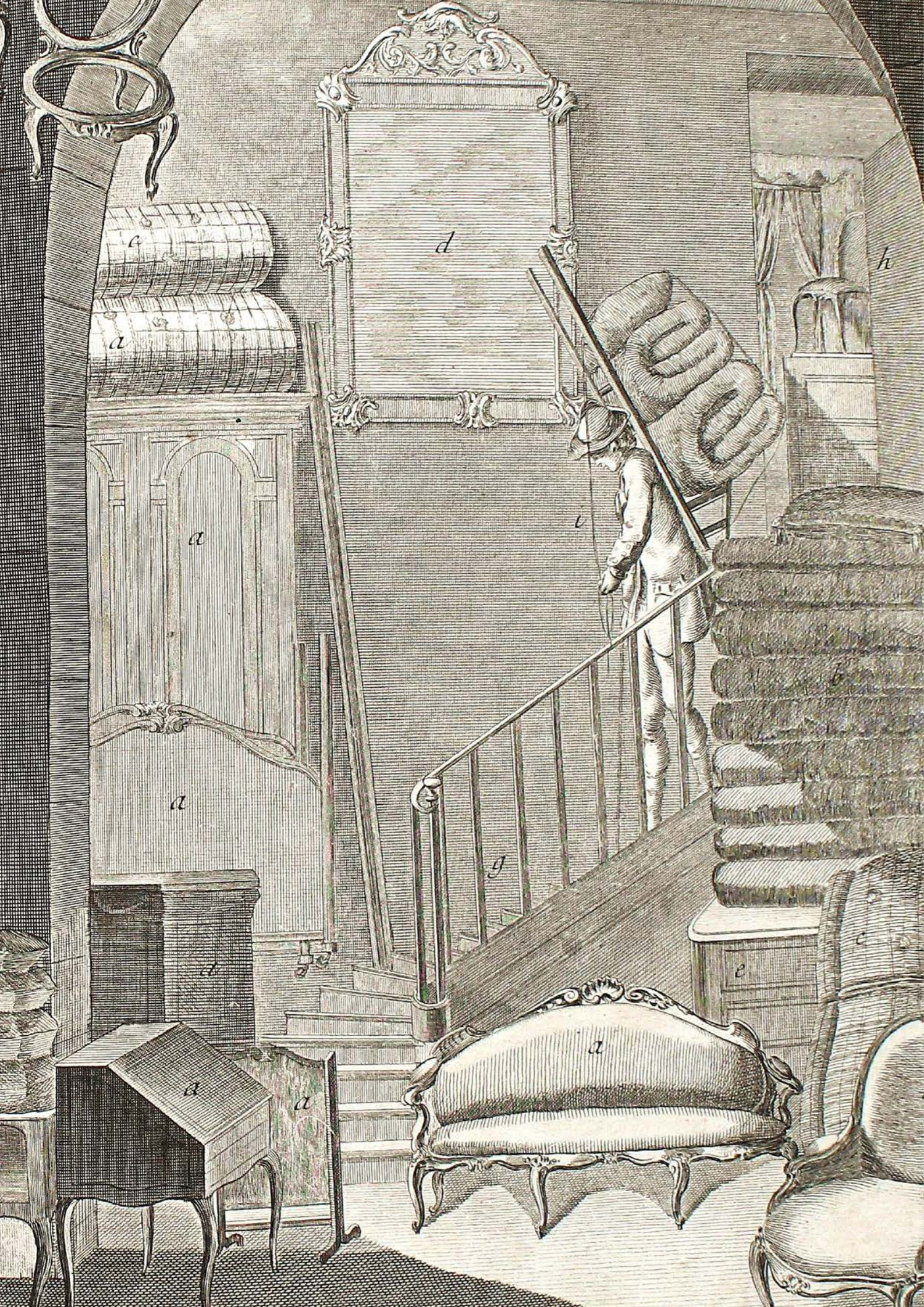
CHARVÁT Jan: Elektronická média v muzejní a galerijní praxi. In: *MUNI – Informační systém Masarykovy univerzity* [online pdf]. Copyright © 2019 [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/gkrw7m/>.

SOTO-MARTIN Ovidia; FUENTES-PORTO, Alba.; MARTIN-GUTIERREZ Jorge. A Digital Reconstruction of a Historical Building and Virtual Reintegration of Mural Paintings to Create an Interactive and Immersive Experience in Virtual Reality. In: *MDPI - Multidisciplinary Digital Publishing Institute* [online pdf]. Copyright © 2020 [cit. 2022-06-05]. Dostupné z: https://mdpi-res.com/d_attachment/applsci/applsci-10-00597/article_deploy/applsci-10-00597-v2.pdf?version=1579681543

PICCIALLI Francesco.; CHIANESE, Angelo. Cultural heritage and new technologies: trends and challenges. In: *Springer Link* [online pdf]. Copyright © 2017 [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s00779-016-0984-y.pdf>

WANČOVÁ Nina. Česká muzea, nová média a technologie v expozicích: Longitudinální studie mezi lety 2015–2020. In: *Národní muzeum, Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce* [online pdf]. Copyright © 2020 [cit. 2022-06-05]. Dostupné z: <https://publikace.nm.cz/file/e31fadcd8b4bcf3f2c8476b3e5940908/27634/MMVP%2001.2020-2.pdf>

Bayerische Schlösserverwaltung. *Restaurierung des Marketerieparketts*. Dostupné z: Bayerische Schlösserverwaltung | Über uns | Restaurierungszentrum | Konservierung und Restaurierung (bayern.de)

RESUMÉ

Historic Interior and Language of Materials

The methodology is a continuation of the work of the team of authors titled **Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací** (Methodology for Interior Installation and Reinstallation Design), published by the National Heritage Institute in 2011 (ISBN 978-80-87104-86-6). Individual chapters deal in more detail with several phenomena that, in addition to their undeniable and sometimes essential aesthetic role, had a primarily practical purpose in historical interiors. Historic floors, heating elements or upholstery have their irreplaceable place in interiors and they objectively testify to important details of the contemporary lifestyle. With the language of the material they testify to the taste and practical needs of their owners and they are a tangible testimony not only to the technical skills but also to the level of aesthetic sensitivity of their creators.

The approach to the rehabilitation of historic interiors of castles and chateaux, interior decorations and historic furnishings is based on a range of professional practices and specific knowledge of historical materials from which the individual artifacts were created in the past. The solution is not only to rescue and preserve rare authentic spaces that have been conserved in their decorations and in some cases also in their furnishings and collections wholly or partially in situ. The return of scattered furnishings or the restoration of original, unpreserved decorations may also be a way of getting closer to historical reality. This professionally and technically demanding process is implemented in stages. The aim is not to decorate or furnish whole sequences of rooms in a short period of time and then transform them again from time to time. The emphasis on the quality of conception, professional preparation, technical workmanship and used materials gives preference to a gradual implementation linked to the professional conservation and restoration as well as to the quality of newly used decorative materials, careful conservation of surfaces and selection of movable artifacts if the original artifacts have not survived. However, the resources expended can be considered highly sustainable and efficient, since, with the right preventive care, the interiors rehabilitated in this way have a chance of a truly long-term existence, in addition to their exceptional aesthetic and historical value. The study of surviving material monuments, the recognition of their dating, technologies, materials and procedures used in their creation are of primary importance in solving these tasks. Historical sources, both iconographic and written, can be helpful in understanding the dating period in its fuller context and in situating the artifacts, including wall decorations, in their wider relationships within the historic interior. In history, the materials, their colors, and their properties had a purpose that was not only aesthetic and corresponding to the style and fashion of the time, but also practical and representational. They revealed the social status and wealth of the client. Such a premise alone precludes the use of worthless substitutes, for example in textiles, because such materials are meaningless in the process of rehabilitation. The historical testimony is null, even misleading, and the resources expended are useless. Historical sources, both iconographic and written, will also help to place the rehabilitated interior in the wider context of the mansion itself. Iconographic sources, depicting the form of historic interior in painting or drawing as a part of the portrayed scene or as a representation of the room itself are a unique source that gives a glimpse into the spaces of a bygone era. Their study leads to a closer understanding of the historic interior of different date periods and has guided the professional approach to the rehabilitation of these premises and historical materials since the beginnings of research in this field, initiated by the works of the Italian art historian Mario Praz and also by the experts of the Victoria and Albert Museum in London in the 1960s. Historical inventories provide a varied account of the form and subjects of the recorded rooms, including the materials, and exceptionally the techniques through which and by which the inventories were made from. Descriptions from the mansion rooms and furnishings of the outbuildings of castles and staff rooms illustrate the varied choice

of materials from which they were made. Other historical inventories were created as generic inventories drawn up by individual objects and materials. The knowledge provided by these lists of furnishings and collections can be supplemented by the information from accounting documents and, if preserved in the archival sources, from correspondence and memoirs in the family archives and libraries, and from other documents relating to individual residences.

Parquet floors, made up of parquet boards, began to be manufactured as early as at the turn of the 17th and 18th centuries in France which is why the word 'parquet' has its origins in French. Individual parquet boards were mostly of square shape and were made in two or one layer. Single-layer parquet was made of solid timber and was preferred for the simpler types and designs. Two-layer parquet was used for manufacturing more complex designs. Their base consisted of a frame structure, a board on which thick veneers, so called "schwartz" with thickness ranging from 2 to 8 mm, were glued. Various wood species could thus be used for impressive designs. Oak was widely used for the base, and it was complemented by other woods such as walnut, ebony, mahogany or fruit tree wood. The friezes were composed to form a fish-bone (tree) pattern for the less presentable, mainly transit premises. At the close of the 19th century, their production was affordable and their manufacture had spread widely. Use was made mainly of the oak wood, and the beech wood was a cheaper option. Each floor around the wall was finished with planed strips to cover the joints between the wall and the parquet. These strips are also used to prevent furniture from being placed close to the walls and damaging either the paintwork or wood paneling. As an important part of the interior, the parquet floor deserves our attention and adequate care.

Since the Middle Ages, tiled stoves had been used to heat the premises of castles, strongholds, houses and, later, chateaux. The external appearance of tiled stoves has changed depending on the transformation of heating systems and contemporary artistic and design styles. Over the centuries, the dimensions of tiles, the motifs of their decoration, architecture, the technology of production and the use of materials, the range of colors, the composition of glazes, and so on, had undergone changes. Restoration of tile stoves to fit the authentic historical setting is very topical today. When repairing, restoring, reconstructing and creating replicas of tiled stoves in historic interiors, all considerations and decisions must be based on the fullest possible knowledge of the building, on the findings of building history surveys, structural engineering, technological and climatic as well as archival and iconographic surveys. It is important to take into account all the information that can fundamentally influence both the appearance of individual interiors with their ensembles as well as the operational limits and possibilities. The restoration of historic tile stoves in an authentic historic environment can be approached in several ways and from several perspectives. Before proceeding with the rehabilitation of tiled stoves in the historic interior, we need to answer the questions of what will be the content of the rehabilitated historic interiors and what will be the function of the stoves. It will be used as: operational rooms, e.g. the burgrave's apartment - heating with the original solid fuels, museum exhibition - the stove will have the function of an exhibit in the museum or the historic interior, and the heating function will not be applied. On the contrary, the emphasis will be on the historical originality. When looking for an approach to rehabilitate stoves for particular interior, it is necessary to consider all options and select the most appropriate one for specific conditions. It is possible to choose from the following options: an exact reconstruction of historical stoves on the basis of the preserved detailed documentation of the authentic historical stove in specific historic interior based on a project, using the documents of tangible and intangible nature; analogical reconstruction through the involvement of original fragments of the original local stove; hypothetical reconstruction, replica, copy, restoration of either the original stove "in situ" or a suitable historical stove brought in from another place.

Textiles were a very important part of the overall furnishings in the aristocratic interiors of all style periods. The immense variety of materials and technologies gives textiles the magical ability to create not only the illusion of intimacy and comfort as well as warm the interior and give the environment a proper representativeness and elegance.

Fabrics of all kinds were a very numerous component of furnishings and in many cases confirmed the social status of their owners by their luxury and price. Textiles were,

in the true sense of the word, 'furnishings', as they could be moved from one residence to another with relative ease, thus creating the feeling of a familiar cozy environment for the owner. The flexibility of textiles offered quick visual transformations and this is the reason why textiles were the most frequently replaced element in interior adaptations. However, this fact, together with the relatively high vulnerability of textiles, has led to their frequent disposal due to the changing fashion demands. Except for the most valuable artifacts which include, for example, tapestries or textiles linked to the family or historical events, the damaged fabrics were very pragmatically replaced with new ones. Historic upholstery was particularly badly affected by the changes.

When working with historic interiors, the main aim of which is to convey the highest level of authenticity of the housing culture of each style period, the use of original historic textiles and especially of upholstery is an extremely important and expressive tool. Upholstery in the form of wallpapers, seating furniture and beds often set the fundamental expression of the interior with its morphology and, above all, with its dominant coloring.

However, we repeatedly encounter a number of obstacles when implementing the theoretical knowledge into practice. As already indicated, the physical evidence of this type of furnishings is rarely complete. It is rather fragmentary for the earlier period. Many surviving specimens have also been repeatedly modified over time, and the upholstery had been replaced by its owners with better or less fortunate aesthetic results. Thus, we sometimes encounter such upholstered furnishings that have a skeleton and visible upholstery from different historical periods. The way it is presented depends on a number of aspects that condition the presented interior.

The issue of conservation and restoration of historic interior textiles has undergone significant qualitative shifts over the last three decades. Innovative methods together with the use of modern technologies give a chance to save even such objects that were almost doomed to extinction in the past. The gentle "sandwich back framing" method can also be used to secure the textiles that have been severely damaged. This problem particularly affects the upholstered furniture whose original fabrics, considered "beyond repair", have formerly been mercilessly replaced with new textile materials of significantly inferior quality. Use of the sandwich back framings to save the original upholstery can be implemented using a relatively wide range of working methods the choice of which depends on specific situations - that is, on the current condition of the artifact, the intended method of presentation as well as on the expendable amount of available financial resources.

As time had passed by, most of historic interiors were quite naturally subject to major or minor changes and modifications that conformed to the fashion trends of the time and the needs and tastes of their owners. It is therefore logical that the "in situ" practice encounters mostly their younger forms. However, there are also older historic periods for the history of certain objects, for which there is a diverse written, iconographic and three-dimensional evidence.

In presenting the historic objects, our mission is to inform the general public of their qualities in all the breadth and depth available.

New stimuli and challenges on how to bring the vanished time layers of historical objects to the visitor in a colorful and plastic way are offered by the modern 3D technologies which can be used to reconstruct the no longer existing phases of the historic interiors quite convincingly. As an example, the publication presents the reconstruction of two interiors from the Manětín and Veltrusy Castles.

**NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV**

HISTORICKÝ INTERIÉR A ŘEČ MATERIÁLŮ

Vydal Národní památkový ústav, územní památková správa v Českých Budějovicích, 2022

Koncepce a redakce: Kateřina Cichrová, Michaela Váchová

Autoři: Kateřina Cichrová, Eva Lukášová, Ludmila Ourodová, Ladislav Tejml, Ivana Troupová, a kol.

Jazyková redakce: Ilona Staňková

Překlad anglického textu: Miloš Müller

Ilustrace a fotografie (pokud není uvedeno jinak): Archiv NPÚ, Kateřina Cichrová, Stanislava Slavková, Ladislav Tejml, Zdeněk Troup

Grafická úprava a sazba: Daniel Dědek

Tisk: Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Náklad: 400 ks

ISBN 978-80-87890-39-4

9 788087 890394 >